

De stem van minderjarigen onder de twaalf jaar bij beslissingen over uithuisplaatsing: Hoe kan deze worden versterkt?

Onderzoek naar wet- en regelgeving en de huidige praktijk

Januari 2022

© 2022 Rijksuniversiteit Groningen en Defence for Children

Rijksuniversiteit Groningen
Broerstraat 5
9700 AB Groningen

Defence for Children
Hooglandse Kerkgracht 17g
2312 HS Leiden

Auteurs

Dr. Anne Steenbakkens
Mr. Mariëlle Bahlmann
Prof. dr. Hans Grietens

Uitgever

Defence for Children

Financiering

Stichting Kinderpostzegels

Foto's

Shutterstock

Vormgeving

Gabriëlle Thijsen

Inhoud

Voorwoord	4
1. Inleiding	5
1.1 Participatie van kinderen	6
1.2 Recht van het kind	7
1.3 Wegen mening van het kind	7
1.4 Onderzoeksvraag	7
2. (Inter)nationale wet- en regelgeving	9
2.1 Internationaal juridisch kader	10
2.2 Nationaal juridisch kader	13
2.3 Tussenconclusie	16
3. Onderzoeksmethoden	18
3.1 Interviews met kinderen, jongeren en jongvolwassenen	19
3.2 Interviews met professionals	21
3.3 Dossieronderzoek	22
4. Participatie volgens kinderen	25
4.1 Hoe hebben kinderen geparticipeerd en hoe zouden zij dit willen?	26
4.2 Wat levert participatie op?	27
4.3 De randvoorwaarden voor participatie	28
4.4 Tussenconclusie	31
5. Participatie volgens professionals	32
5.1 Wat verstaan professionals onder participatie?	33
5.2 Hoe vindt participatie op dit moment plaats en wat kan hierin verbeterd worden?	33
5.3 Wat levert participatie op?	38
5.4 De randvoorwaarden voor participatie	40
5.5 Tussenconclusie	46
6. Participatie zoals weergegeven in dossiers	49
6.1 Kenmerken van het dossier	50
6.2 Kenmerken van de beslissing	50
6.3 Kenmerken kind en gezin	50
6.4 Participatie kind	50
6.5 Tussenconclusie	51
7. Conclusie	52
8. Aanbevelingen	54
8.1 Aan de overheid	55
8.2 Aan de Raad voor de Kinderbescherming en de gecertificeerde instellingen	55
8.3 Aan de rechtbank en hoven	56
Referenties	58
Bijlage	59
Keuzemenu: hulp in het gezin	60
Keuzemenu: de kinderrechter	61

Voorwoord

Dit rapport gaat over een onderzoek naar de stem van kinderen onder de twaalf jaar bij het nemen van beslissingen omtrent uithuisplaatsing in de context van de kindbescherming. In het bijzonder gaat dit onderzoek over de participatie van kinderen aan deze beslissingen. Worden zij bij de beslissing betrokken? Hoe gebeurt dit? Wordt er in gesprek gegaan met het kind of op een andere manier contact gezocht? Hoe wordt het kind over de beslissing geïnformeerd?

Het idee voor dit project is er gekomen omdat wij twijfelden of in de praktijk echt wel altijd kinderen jonger dan twaalf jaar bij deze beslissingen worden betrokken – wat volgens het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind (IVRK) wenselijk is – en we spanningen vaststellen tussen het IVRK en de Nederlandse wetgeving en jurisprudentie. We willen in dit project die spanning als bron van onderzoek nemen in verschillende deelstudies: een analyse van de (inter)nationale wet- en regelgeving en een empirische studie naar de meningen en ervaringen van diverse groepen professionals in de kindbescherming en de kinderen zelf. Via deze weg hopen we een aantal adviezen te kunnen doen voor beleid en praktijk om de stem van kinderen verder te versterken en te helpen bouwen aan een meer

kindvriendelijke kindbescherming, conform aan internationale tendensen.

Mijn dank gaat uit naar Odilia van Manen, die het initiatief nam voor dit onderzoek, Stichting Kinderpostzegels Nederland voor het toekennen van de subsidie waardoor dit onderzoek mogelijk werd en Defence for Children voor het opnemen van het partnerschap in dit project. Verder wil ik dr. Anne Steenbakkers en mr. Mariëlle Bahlmann bedanken voor de uitvoering van het onderzoek en het vele werk dat ze hebben verricht. Ook bedank ik alle studenten die in het kader van hun masterthese of stage hebben geholpen met de data-analyse en rapportage. Tot slot een woord van dank aan de leden van de begeleidingscommissie – Rebecca Plesca, Anouk Goemans, Mariska Kramer en Philie Burgers – voor hun waardevolle opmerkingen en suggesties in de verschillende fasen van het onderzoek. Mede dankzij hen heeft dit onderzoek vele zinvolle adviezen opgeleverd. Ik hoop van harte dat deze adviezen hun weg naar beleid en praktijk zullen vinden, zodat de stem van kinderen bij beslissingen tot uithuisplaatsing daadwerkelijk en op korte termijn zal worden versterkt.

Hans Grietens

1. Inleiding

Versterken van de stem van 12-minners bij uithuisplaatsing

Kinderen hebben het recht om op te groeien in een liefdevolle en veilige gezinssituatie (Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind, preambule). Toch zijn er situaties dat het in het belang van het kind is om voor korte of langere tijd gescheiden te worden van zijn ouders.

Een uithuisplaatsing is een ingrijpende maatregel die een grote impact heeft op alle betrokkenen en, in het bijzonder, op het kind zelf. Naast de moeilijke situaties die deze kinderen al hebben doorgemaakt, is het gescheiden worden van de ouders in veel gevallen een bijkomende traumatische ervaring voor kinderen waar ze soms lang last van blijven houden.

Het nemen van een beslissing tot (het verzoeken van) een uithuisplaatsing is niet eenvoudig. Dat geldt zowel binnen het vrijwillige als het gedwongen kader. Er is veelal sprake van tegenstrijdige belangen en onzekere factoren. Hulpverleners en eventueel de kinderrechter die, zo mogelijk in samenwerking met de ouders, verantwoordelijk zijn om dit proces in goede banen te leiden, moeten belangrijke afwegingen maken. Vraag is welke rol we kinderen bij het voorbereiden van deze beslissingen willen en kunnen geven. Betrekken we hen actief bij deze ingrijpende beslissingen? Geven we hen hierin een stem? Deze vragen gelden voor alle kinderen tussen 0 en 18 jaar, maar in het bijzonder voor kinderen jonger dan twaalf jaar, mede gelet op het feit dat de Nederlandse wet een leeftijdsgrens bevat die bepaalt dat kinderen boven de twaalf gehoord moeten worden door de kinderrechter en kinderen onder de twaalf jaar gehoord kunnen worden alvorens er een beslissing wordt genomen die hen aangaat (artikel 809 Rv).

1.1 Participatie van kinderen

Uit diverse studies waarin kinderen (retrospectief) werden bevraagd over hun ervaringen met uithuisplaatsing blijkt dat gezamenlijke besluitvorming een gunstige uitwerking heeft op de uitkomst van dit moeilijke proces.¹ Kinderen die, ongeacht de leeftijd waarop ze uit huis werden geplaatst, op enige manier actief bij deze belangrijke beslissing werden betrokken (bijvoorbeeld door middel van heldere en op de leeftijd afgestemde informatie, uitleg over reden van uithuisplaatsing, toelichting bij de verschillende

alternatieven, duidelijkheid omtrent hun toekomstperspectief) ervaren hulpverleners over het algemeen als meer steunend en geven aan een groter gevoel van controle op hun leven te hebben. Participatie van kinderen in het besluitvormingsproces vergroot verder de beleving van veiligheid en welzijn en draagt derhalve positief bij aan de emotionele ontwikkeling.² Kinderen ervaren daardoor dat zij serieus worden genomen en verder kunnen gaan met hun leven.³ Voor hen betekent het dus veel en is het belangrijk als zij een stem kunnen hebben in een ingrijpend proces als een uithuisplaatsing. Het zal hen helpen de situatie te accepteren, wat weer van invloed is op het gunstige verloop van de plaatsing. Ze weten waar ze aan toe zijn. De effecten van het actief betrekken van kinderen bij beslissingen tot uithuisplaatsing blijken duurzaam te zijn. Betrokken worden bij besluitvorming kan daarenboven de stabiliteit van een plaatsing ten goede komen en de kans op voortijdig afbreken van een plaatsing voorkomen.⁴ In dat opzicht werkt het preventief en draagt het bij aan goede zorg.

Uit onderzoek van de Universiteit Leiden naar participatie van minderjarigen bij gerechtshoven in Nederland in uithuisplaatsingenzaken blijkt dat de twaalf-jaargrens in de rechtspraak vrij strikt wordt benaderd en op zichzelf vaak bepalend is voor hoe men tegen de capaciteit van het kind aankijkt. Zo participeerden slechts 2 van de 57 kinderen jonger dan twaalf jaar in de procedure, en dat was op eigen verzoek of via de advocaat.⁵ De onderzoekers geven aan te twifelen of de 'kan-bepaling' uit artikel 809 Rv wel echt leidt tot een serieuze afweging om kinderen onder de twaalf jaar te horen. Veelal lijkt te worden volstaan met hoe partijen (lees: volwassenen) aankijken tegen de situatie van het kind, waardoor de stem van het kind eigenlijk de vertaling daarvan door een volwassene (ouder/hulpverlener etc.) is. Uit ditzelfde onderzoek blijkt dat, wanneer de kans gegeven wordt, kinderen over het algemeen graag gehoor geven aan een oproep om te worden gehoord (directe participatie). Slechts vijf van de 31 kinderen boven de twaalf jaar die uitgenodigd waren voor een gesprek kozen er uiteindelijk voor om niet te participeren.

Naast een gesprek (een directe vorm van participatie) zijn er ook indirecte vormen van participatie mogelijk, zoals door benoeming van een bijzondere curator die uitdrukkelijk

1 Zie o.a. Pölkki et al., 2012.

2 Vis et al., 2011.

3 Cashmore, 2002; Horwath et al., 2012; Leeson, 2007.

4 Tilbury & Osmond, 2006.

5 De Jong-De Kruijff & Van der Zon (2015), p. 298-307.

wordt aangesteld om de belangen van het kind te behartigen. In 2012 bracht de Kinderombudsman een adviesrapport uit over de inzet van de bijzondere curator ('Bijzondere curator, een lot uit de loterij?') waaruit blijkt dat de bijzondere curator ex art. 1:250 BW onvoldoende wordt ingezet. Het rapport heeft de aandacht gekregen, maar toch ontvangt Defence for Children met enige regelmaat via de Kinderrechtenhelpdesk het bericht dat het verzoek om een bijzondere curator wordt afgewezen. Soms met als reden dat er reeds een jeugdbeschermer is aangesteld waardoor de noodzaak ontbreekt, terwijl juist ook in die gevallen een bijzondere curator benoemd kan worden.

1.2 Recht van het kind

Kinderen hebben het recht om te participeren. Dit recht is verankerd in artikel 12 van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) en specifiek ten aanzien van gevallen waarin scheiding tussen ouder en kind noodzakelijk wordt geacht (zoals bij uithuisplaatsingen) bepaalt het IVRK in artikel 9 lid 2, dat het kind daarover zijn mening moet kunnen geven. Daarnaast wijzen ook andere internationaalrechtelijke documenten op het recht van het kind om in gerechtelijke procedures te worden gehoord, zoals de Guidelines on Child Friendly Justice (RvE 2010) en de Guidelines for the Alternative Care of Children (A/RES/64/142, par. 7 en 57). Tot slot heeft het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) in meerdere uitspraken duidelijk gemaakt dat het veel waarde hecht aan het recht van het kind om gehoord te worden, ook wanneer het om hele jonge kinderen gaat.

De vraag is of de strikte Nederlandse benadering van de leeftijdsgrens van twaalf jaar met betrekking tot het horen van minderjarigen, de toets van het internationale recht doorstaat.

1.3 Wegen mening van het kind

Indien een kind wordt betrokken bij het besluitvormingsproces en wordt gehoord, is het vervolgens de vraag welk gewicht aan de mening van het kind moet worden toegekend. In de Nederlandse literatuur en de jurisprudentie ontbreken richtlijnen die hierbij helpend kunnen zijn. Door dit gebrek aan richtlijnen wordt per rechtbank allicht op verschillende manieren beoordeeld of en in welke mate gewicht kan worden toegekend aan de

mening van het kind, in overeenstemming met diens leeftijd en rijpheid.

Ook in de hulpverlening ontbreekt het aan handvatten op basis waarvan kinderen betrokken kunnen worden bij een beslissing tot uithuisplaatsing. In de Richtlijn Uithuisplaatsing voor jeugdhulp en jeugdbescherming wordt beschreven dat, hoewel het belang om beslissingen gezamenlijk te nemen erkend wordt, er nauwelijks onderzoek is naar de manier waarop hulpverleners deze beslissingen samen met ouders en jeugdigen kunnen vormgeven, en welke methoden en technieken zij kunnen inzetten voor participatie in de besluitvorming.⁶ Wel is er de afgelopen jaren veel gaande op het gebied van participatie in de jeugdhulp. Er zijn nieuwe methodieken ontwikkeld en ingevoerd, waarmee jonge kinderen op een non-verbale manier hun mening kunnen geven over uithuisplaatsing en aanverwante aangelegenheden, zoals 'Mijn Backpack' en 'Words and Pictures'. Ook is er ervaring opgedaan met de inzet van interventies waarbij kinderen actief kunnen participeren, zoals 'Signs of Safety', 'Eigen Kracht Conferentie' of 'Familienetwerk-beraad'. De voorlopige resultaten van deze ontwikkelingen geven hoop dat er goede mogelijkheden aan het ontstaan zijn, waarmee participatie van kinderen in procedures rond een uithuisplaatsing vormgegeven kan worden, ook voor kinderen onder de twaalf jaar.

1.4 Onderzoeksvraag

Bovengenoemde kwesties vormen de aanleiding om nader onderzoek te doen naar de huidige leeftijdsgrens die in de Nederlandse wet is vastgelegd, de wijze waarop daar in de praktijk mee wordt omgegaan en manieren waarop ervoor gezorgd kan worden dat de stem van kinderen onder de twaalf jaar in uithuisplaatsingsprocedures kan worden versterkt.

De centrale onderzoeksvraag van dit project luidt daarom: 'Hoe wordt de stem van kinderen jonger dan twaalf jaar thans meegewogen bij beslissingen over uithuisplaatsingen en hoe kan deze worden versterkt?'

De deelvragen van dit onderzoek zijn:

- a) Wat zegt de (inter-)nationale wet- en regelgeving over de stem van kinderen jonger dan twaalf jaar bij het nemen van ingrijpende beslissingen, in het bijzonder een beslissing tot uithuisplaatsing?

6 Bartelink, ten Berge, & van Vianen, 2015.

- b) Hoe wordt in de praktijk bepaald of een kind onder de twaalf jaar zijn of haar mening kan geven?
- c) In hoeverre weegt die mening mee in beslissingen over uithuisplaatsing, zowel binnen het vrijwillige kader als binnen gerechtelijke procedures (ex art. 809 Rv)?
- d) Op welke manier wordt die mening meegenomen?
- e) Op welke manier en onder welke voorwaarden willen kinderen jonger dan twaalf jaar zelf participeren bij beslissingen over uithuisplaatsing zowel binnen het vrijwillige kader als binnen gerechtelijke procedures (ex art. 809 Rv)?
- f) Welke adviezen kunnen we formuleren voor professionals, kinderrechters en beleidsmakers omtrent het inzetten van de stem van kinderen jonger dan twaalf jaar inzake beslissingen over uithuisplaatsing?

We willen deze onderzoeksvragen beantwoorden aan de hand van drie methoden: 1) een analyse van de (inter-)nationale wet- en regelgeving omtrent het betrekken van kinderen jonger dan twaalf jaar bij beslissingen tot uithuisplaatsing, 2) een kwalitatief onderzoek bij professionals (rechters, jeugdbeschermers, raadsonderzoekers, bijzondere curatoren en jeugd- en familierechtadvocaten) en kinderen en jeugdigen over hoe participatie verloopt en wat de huidige praktijken zijn, en 3) een analyse van rapportages over participatie in besluitvorming in dossiers van uithuisgeplaatste kinderen.

Middels een antwoord op deze vragen hopen wij een bijdrage te leveren aan het recht van minderjarigen om te worden gehoord in juridische procedures. Tevens pogen wij met dit onderzoek inzicht te verkrijgen in de wijze waarop thans wordt omgegaan met het recht van minderjarigen onder de twaalf jaar om te worden gehoord in uithuisplaatsingsprocedures, nu er signalen zijn dat dit recht voor hen niet altijd wordt nageleefd. Tot slot willen wij achterhalen op welke wijze kinderen zelf zouden willen dat wordt vormgegeven aan hun recht om in uithuisplaatsingsprocedures te worden gehoord. Zo kunnen, mede op basis hiervan, kind-gestuurde adviezen worden geformuleerd voor de praktijk over hoe invulling kan worden gegeven aan het recht op participatie van deze groep minderjarigen.

In de volgende hoofdstukken proberen we de hogergenoemde onderzoeksvragen te beantwoorden. Eerst geven we een analyse van de (inter-)nationale wetgeving inzake het betrekken van kinderen onder de twaalf jaar bij beslissingen omtrent uithuisplaatsing (hoofdstuk 2). Vervolgens leggen we de onderzoeksmethoden van de empirische studies uit (kwalitatief onderzoek bij professionals en kinderen/jeugdigen, dossierstudie) (hoofdstuk 3). Daarna presenteren we de resultaten van deze empirische studies (hoofdstuk 4: kinderen/jeugdigen over participatie, hoofdstuk 5: professionals over participatie, hoofdstuk 6: participatie in dossiers). Tot slot formuleren we enkele conclusies bij dit onderzoeksproject (hoofdstuk 7) en geven we aanbevelingen (hoofdstuk 8).

2. (Inter)nationale wet- en regelgeving

Versterken van de stem van 12-minners bij uithuisplaatsing

Alle kinderen staan onder gezag totdat zij de leeftijd van achttien jaar bereiken.⁷ Het gezag over een kind wordt uitgeoefend door de ouders of een voogd.⁸ Wanneer de ouders het gezag over hun kind hebben, betekent dit dat zij het recht en de plicht hebben hun kind te verzorgen en op te voeden.⁹ De ouders met gezag hebben ook de vrijheid te bepalen dat hun kind door iemand anders wordt verzorgd en opgevoed, bijvoorbeeld door familieleden of vrienden. Als de ouders met gezag bepalen of ermee instemmen dat hun kind voor korte of langere tijd ergens anders gaat wonen en door derden wordt verzorgd en opgevoed, is er sprake van een vrijwillige uithuisplaatsing.¹⁰ Bij een vrijwillige uithuisplaatsing wordt in zijn algemeenheid verondersteld dat de ouders, in lijn met de verantwoordelijkheden die zij als ouders hebben jegens hun kind, rekening houden met de mening van hun kind. Indien de ouders met gezag niet instemmen met een uithuisplaatsing, dan kan een kind met tussenkomst van de kinderrechter onder toezicht worden gesteld en uit huis geplaatst. In dat geval is er sprake van een gedwongen uithuisplaatsing.¹¹ Deze vorm van uithuisplaatsing staat in dit onderzoek centraal. In dit hoofdstuk wordt beschreven wat in (inter)nationale wet- en regelgeving is vastgelegd over het betrekken van kinderen jonger dan twaalf jaar bij de besluitvorming rondom uithuisplaatsing en hoe nationale wet- en regelgeving zich verhoudt tot internationale wet- en regelgeving.

2.1 Internationaal juridisch kader

In internationale wet- en regelgeving is expliciet aandacht voor de positie van kinderen die uit huis worden of zijn geplaatst. In de navolgende paragrafen wordt uiteengezet wat in internationale wet- en regelgeving is vastgelegd over het betrekken van kinderen jonger dan twaalf jaar bij de besluitvorming rondom uithuisplaatsing.

2.1.1 Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind

In het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (hierna: IVRK) staat een groot aantal kinderrechten die betrekking hebben op vrijwel alle terreinen van het leven van een kind.¹² Nederland is sinds 1995 partij bij het IVRK en is daarmee de verplichting aangegaan zich te houden aan de kinderrechten die hierin staan opgenomen.¹³ Centraal in het IVRK staat het belang van het kind. Dat belang moet altijd een eerste overweging zijn als er een beslissing wordt genomen die het kind aangaat. De overige kinderrechten uit het IVRK kunnen gebruikt worden om nader invulling te geven aan wat in een concrete situatie in het belang van het kind is. De opdracht om het belang van het kind een eerste overweging te laten zijn, is gericht aan openbare en particuliere instellingen voor maatschappelijk welzijn, rechterlijke instanties, bestuurlijke autoriteiten en wetgevende lichamen.¹⁴

De stem van het kind

Om een beslissing te kunnen nemen die in het belang van het kind is, is het belangrijk te weten wat de mening van het kind is.¹⁵ Daarom is in artikel 12 lid 1 IVRK vastgelegd dat ieder kind dat in staat is zijn eigen mening te vormen het recht heeft die mening vrijelijk te uiten in alle aangelegenheden die hem betreffen. Een kind moet volgens artikel 12 lid 2 IVRK met name in de gelegenheid gesteld worden zijn mening te geven in iedere gerechtelijke of bestuurlijke procedure die het kind aangaat, hetzij rechtstreeks, hetzij door middel van een vertegenwoordiger. Wanneer een kind zijn mening heeft gegeven, moet hieraan passend belang worden gehecht, rekening houdend met de leeftijd en ontwikkeling van het kind.¹⁶

7 Art. 1:245 lid 1 jo. art. 1:233 BW; tenzij het kind al eerder meerderjarig is verklaard op grond van art. 1:253ha BW.

8 Art. 1:245 lid 2 BW; Het gezag kan ook worden uitgeoefend door één ouder en de voogdij kan tevens worden uitgeoefend door twee voogden. Voor de leesbaarheid wordt in het vervolg van dit onderzoek gesproken over 'ouders' en 'voogd'.

9 Art. 1:247 BW.

10 Als een kind in het kader van een vrijwillige uithuisplaatsing door derden wordt verzorgd en opgevoed, is er sprake van een vrijwillige pleegzorgplaatsing. De vrijwillige pleegzorgplaatsing kan worden onderverdeeld in informele en formele pleegzorg. Er is sprake van informele pleegzorg indien een pleegouder een pleegkind in het gezin opneemt en dit, zonder tussenkomst van derden, regelt met de ouders met gezag. Bij formele pleegzorg heeft de pleegouder een pleegcontract afgesloten met een pleegzorgaanbieder waardoor de pleegouder begeleiding en een vergoeding ontvangt.

11 De uithuisplaatsing gaat altijd gepaard met een ondertoezichtstelling ex art. 1:255 BW. Daarnaast kan sprake zijn van gedwongen uithuisplaatsing in het kader van voogdij na gezagsbeëindiging of in het kader van de tijdelijke voogdijmaatregel.

12 A/RES/44/25.

13 Trb. 1990, 170.

14 Art. 3 lid 1 IVRK.

15 UN Document CRC/C/GC/14, par. 89.

16 Dit sluit aan bij artikel 5 lid 1 IVRK waarin staat opgenomen dat volwassenen bij het begeleiden van kinderen in de uitoefening van hun rechten, rekening moeten houden met de zich ontwikkelende vermogens van het kind.

Voorts is in artikel 9 IVRK vastgelegd dat in juridische procedures waarin het gaat om de scheiding tussen een kind en zijn ouders alle betrokken partijen de gelegenheid moeten krijgen om aan de procedures deel te nemen en hun standpunt naar voren te brengen. Het kind moet, als zijnde één van de betrokkenen bij de uithuisplaatsingsprocedure, dus ook de gelegenheid krijgen deel te nemen aan de procedure en zijn mening kenbaar kunnen maken.¹⁷

Het Kinderrechtencomité over de stem van het kind

In 2009 heeft het Kinderrechtencomité¹⁸ General Comment nr. 12 gepubliceerd waarin het dieper ingaat op de betekenis en reikwijdte van artikel 12 IVRK.¹⁹ Het Kinderrechtencomité bevestigt nogmaals dat ieder kind dat in staat is zijn eigen mening te vormen, het recht heeft deze mening te uiten in alle aangelegenheden die hem aangaan. Daarbij merkt het Kinderrechtencomité op dat het recht van het kind zijn mening kenbaar te maken geen verplichting is maar een keuze van het kind.²⁰ Tevens merkt het Kinderrechtencomité op dat verdragsstaten niet snel mogen aannemen dat een kind niet in staat is zijn eigen mening te vormen en te uiten. De verdragsstaten dienen er vanuit te gaan dat ieder kind hiertoe in staat is. Het VN-Kinderrechtencomité benadrukt dat artikel 12 IVRK geen leeftijdsgrens stelt aan het recht van het kind zijn mening te uiten. Om deze reden raadt het VN-Kinderrechtencomité verdragsstaten dan ook af om een leeftijdsgrens in de wet op te nemen of in de praktijk toe te passen, omdat een dergelijke leeftijdsgrens het recht van het kind om zijn mening kenbaar te maken, beperkt.²¹ Het Kinderrechtencomité wijst daarbij op onderzoek waaruit blijkt dat ook heel jonge kinderen in staat zijn hun mening kenbaar te maken, zelfs als zij dit misschien verbaal nog niet kunnen.²² Het is volgens het Kinderrechtencomité dan ook niet noodzakelijk dat kinderen volledig op de hoogte zijn van alle aspecten van de zaak die hen betreft. Het gaat erom dat het kind voldoende begrip heeft van de zaak om hierover een eigen mening te kunnen vormen.²³ Het Kinderrechtencomité stelt dan ook dat per individueel geval bekeken moet worden of het kind in staat is zijn mening te

geven en welk gewicht er aan de mening van het kind moet worden gehecht.²⁴ Om te kunnen beoordelen welk gewicht er aan de mening van het kind moet worden gehecht, geldt als criterium dat gekeken moet worden of het kind in staat is zijn mening op een 'redelijke en onafhankelijke manier' kenbaar te maken. Hierbij moet ook rekening worden gehouden met de invloed die de beslissing kan hebben op het leven van het kind. Hoe groter de invloed van de beslissing is op het leven van het kind, des te belangrijker het is dat er passend gewicht wordt gehecht aan de mening van het kind.²⁵

Een uithuisplaatsingsbeslissing is zo'n beslissing die een grote invloed heeft op het leven van een kind. Het Kinderrechtencomité besteedt in General Comment nr. 12 dan ook specifiek aandacht aan het recht van het kind om gehoord te worden tijdens juridische procedures over uithuisplaatsing. Volgens het Kinderrechtencomité wordt het recht van het kind om zijn mening te geven niet altijd nageleefd in uithuisplaatsingsprocedures. Daarom beveelt het Kinderrechtencomité verdragsstaten aan om wetten, richtlijnen en beleid op te stellen om ervoor te zorgen dat de mening van het kind wordt gevraagd én meegewogen bij de besluitvorming rondom de uithuisplaatsing van een kind.²⁶ Het Kinderrechtencomité beschrijft in General Comment nr. 12 ook vijf noodzakelijke stappen die gevolgd dienen te worden om te waarborgen dat kinderen op een betekenisvolle wijze kunnen participeren.

1. De voorbereiding

Een kind moet geïnformeerd worden over zijn recht om zijn mening kenbaar te maken over alle zaken die hem aangaan. Dit geldt zeker als er een juridische procedure loopt. Het kind moet ook geïnformeerd worden over de invloed die zijn mening kan hebben op de uitkomsten. Ook is het belangrijk dat het kind weet welke mogelijkheden er zijn om zijn mening te delen: zelf of via een vertegenwoordiger. Tot slot is onderdeel van de voorbereiding dat het kind weet hoe, wanneer, waar en met wie het gesprek plaatsvindt. Het kind heeft hier ook een belangrijke stem in.²⁷

17 Zie ook Blaak 2012, p. 228.

18 Het Kinderrechtencomité ziet toe op de naleving van het IVRK door de verdragspartijen, zie art. 43 IVRK.

19 UN Document CRC/C/GC/12.

20 UN Document CRC/C/GC/12, par. 16 en 22 en 134.

21 UN Document CRC/C/GC/12, par. 21.

22 Landsdown 2005, p. 1-2.

23 UN Document CRC/C/GC/12, par. 21.

24 UN Document CRC/C/GC/12, par. 29.

25 UN Document CRC/C/GC/12, par. 30.

26 UN Document CRC/C/GC/12, par. 54.

27 UN Document CRC/C/GC/12, par. 41.

2. Het gesprek

Het kind dat gebruik maakt van zijn recht om zijn mening kenbaar te maken, moet tijdens het gesprek aangemoedigd worden zijn mening te uiten. Degene die het gesprek met het kind voert, moet serieus luisteren naar de mening van het kind. De omgeving waar het gesprek plaatsvindt is daarbij belangrijk, maar ook de houding en vaardigheden van de volwassene die het gesprek met het kind voert.²⁸

3. Het wegen van de mening van het kind

Aan de mening van het kind moet passend belang worden gehecht wanneer blijkt dat een kind in staat is zijn eigen mening te vormen. Indien het kind in staat is zijn mening op een redelijke en onafhankelijke manier kenbaar te maken, moet de mening van het kind een belangrijke rol spelen in de besluitvorming. Hierbij merkt het Kinderrechtencomité ook op dat er methodes ontwikkeld moeten worden om te kunnen bepalen wat de capaciteiten van het kind zijn.²⁹

4. De terugkoppeling

Onderdeel van het participatieproces is dat het kind geïnformeerd wordt over de beslissing en de rol die de mening van het kind in de besluitvorming heeft gespeeld. Terugkoppeling is van groot belang voor het kind zodat het zich serieus genomen voelt, weet waarom de beslissing zo genomen is (ook als anders is beslist dan wat het kind voor ogen had) en het kan reageren op de beslissing.³⁰

5. Mogelijkheid om in verweer te komen

Het is belangrijk dat een kind weet welke klacht-, bezwaar- en beroepsprocedures er beschikbaar zijn als het vindt dat het onvoldoende de gelegenheid heeft gehad om zijn mening te geven of vindt dat die mening onvoldoende is meegewogen. Dit geldt met name indien het kind niet de mogelijkheid heeft gehad zijn mening kenbaar te maken tijdens juridische procedures.³¹

Volgens het Kinderrechtencomité beperkt betekenisvolle participatie zich niet tot één geïsoleerd moment maar dient het zich te voltrekken als een continu proces. Alleen

wanneer kinderen tijdens het gehele proces de mogelijkheid krijgen om te participeren, kan er sprake zijn van betrokkenheid bij de besluitvorming en daarmee van betekenisvolle participatie.³²

2.1.2 Guidelines on child-friendly justice

De *Guidelines on child-friendly justice* zijn in 2010 aangenomen door het Comité van Ministers van de Raad van Europa.³³ De *Guidelines on child-friendly justice* zijn bedoeld om de lidstaten te helpen bij het inrichten van een kindvriendelijk rechtssysteem. De *Guidelines on child-friendly justice* zijn juridisch niet bindend maar wel gebaseerd op bindende verdragen zoals het IVRK en het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. Volgens de *Guidelines on child-friendly justice* is het recht van het kind om zijn mening te geven een fundamenteel element van een kindvriendelijk rechtssysteem. Dit recht komt in principe ieder kind toe in alle zaken die hem betreffen, maar in ieder geval wanneer het kind in staat is de zaak voldoende te begrijpen.³⁴ Alvorens een kind in staat wordt gesteld zijn mening kenbaar te maken, moet het kind informatie ontvangen over het recht om zijn mening te geven en dient aan het kind uitgelegd te worden dat het recht om gehoord te worden niet betekent dat de mening van het kind opgevolgd moet worden.³⁵ Wanneer een kind zijn mening heeft gegeven, moet hieraan passend belang worden gehecht, rekening houdend met de leeftijd en ontwikkeling van het kind.³⁶ In de *Guidelines on child-friendly justice* wordt expliciet benoemd dat een kind niet mag worden uitgesloten van het recht zijn mening te geven enkel op basis van zijn leeftijd. Wanneer een kind zelf het initiatief neemt om gehoord te worden in een juridische procedure die hem aangaat, moet de rechter naar de mening van het kind luisteren, tenzij dit niet in het belang van het kind is.³⁷ In de *Guidelines on child-friendly justice* wordt ook benoemd dat het hoorrecht van kinderen in de praktijk een lastig punt kan zijn. Erg jonge kinderen of kinderen met een beperking zullen niet altijd in staat zijn om duidelijk hun mening kenbaar te maken. Daarom schrijven de *Guidelines on child-friendly* voor dat de

28 UN Document CRC/C/GC/12, par. 42 en 43.

29 UN Document CRC/C/GC/12, par. 44.

30 UN Document CRC/C/GC/12, par. 45.

31 UN Document CRC/C/GC/12, par. 46 en 47.

32 UN Document CRC/C/GC/12, par. 133.

33 Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice, CM/Del/Dec(2010)1098/10.2c, 17 november 2010; De tekst van de richtlijnen is opgesteld door de Group of Specialists on Child-Friendly Justice in het kader van het programma 'Building a better Europe for and with Children'.

34 Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, par. 44.

35 Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, par. 48.

36 Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, par. 45.

37 Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, par. 47.

lidstaten systemen moeten opzetten waarin volwassenen, zoals ouders, advocaten of andere personen of organisaties, kunnen optreden namens kinderen en kunnen opkomen voor hun belangen.³⁸ Op die manier wordt het recht van het kind om gehoord te worden, hetzij rechtstreeks, hetzij via een vertegenwoordiger, gewaarborgd.

2.1.3 Het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens

Nederland is sinds 1954 partij bij het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (hierna: EVRM). Dit betekent dat Nederland de verplichting op zich heeft genomen eenieder die zich op Nederlands grondgebied bevindt te verzekeren van de rechten en vrijheden die zijn neergelegd in het EVRM.³⁹ Ook kinderen vallen onder de reikwijdte van het EVRM.⁴⁰ Hoewel het EVRM geen bepaling bevat waarin een hoorrecht is vastgelegd, laat het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna: EHRM) in meerdere zaken zien dat het grote waarde hecht aan het recht van het kind om zijn mening te geven tijdens juridische procedures en het betrekken van de mening van het kind bij zijn beslissing. Het EHRM stelt dat de mening van een jong kind als belangrijk en ondersteunende argumenten kan dienen.⁴¹ Volgens het EHRM is de biologische leeftijd op zichzelf niet bepalend bij de beoordeling of een kind wel of niet gehoord moet worden.⁴² Bij de vraag of een jong kind gehoord moet worden, dient gekeken te worden naar de omstandigheden van het geval, de leeftijd en de rijpheid van het kind.⁴³ Het horen van het kind hoeft niet altijd rechtstreeks te geschieden. Ook informatie over de mening van het kind die op indirecte wijze is verkregen acht het EHRM van belang voor de beoordeling van de zaak.⁴⁴

2.2 Nationaal juridisch kader

Wanneer een kind uit huis wordt geplaatst, is dat een ingrijpende gebeurtenis waarover het kind zelf vaak ook een

mening heeft. In hoeverre een kind jonger dan twaalf jaar op grond van de wet de mogelijkheid moet of kan krijgen om zijn mening naar voren te brengen tijdens de uithuisplaatsingsprocedure, hangt mede af van het soort machtiging dat is aangevraagd. In deze paragraaf wordt de machtiging uithuisplaatsing besproken alsmede de machtiging gesloten uithuisplaatsing waarbij de focus ligt op de participatie van kinderen die jonger zijn dan twaalf jaar op het moment dat de machtiging wordt afgegeven.

2.2.1 Participatie van twaalf-minners bij een machtiging uithuisplaatsing

Een kind kan gedurende dag en nacht uit huis geplaatst worden als de kinderrechter daarvoor een machtiging uithuisplaatsing afgeeft.⁴⁵ De kinderrechter geeft deze machtiging af indien dat noodzakelijk is in het belang van de verzorging en opvoeding van het kind of tot onderzoek van zijn geestelijke of lichamelijke gesteldheid.⁴⁶ De machtiging uithuisplaatsing kan voor maximaal één jaar worden afgegeven en kan daarna steeds met dezelfde periode worden verlengd.⁴⁷ Het gezag van de ouders wordt door de machtiging uithuisplaatsing zodanig beperkt dat zij niet meer zelf mogen bepalen waar hun kind woont en hoe vaak zij hun kind zien. Een kind wordt bij voorkeur uit huis geplaatst in een gezinsvervangende omgeving, zoals een pleeggezin of gezinshuis, tenzij dit aantoonbaar niet in het belang van het kind is.⁴⁸ Als het niet in het belang van het kind is om in een gezinsvervangende omgeving te wonen, kan het kind in een open accommodatie voor jeugdhulp worden geplaatst.

Horen door de verzoeker

Het verzoek om een kind uit huis te plaatsen, kan worden ingediend door de gecertificeerde instelling die belast is met de uitvoering van de ondertoezichtstelling, de Raad voor de

38 Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, par. 97.

39 Art. 1 EVRM.

40 Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft dit ook in meerdere uitspraken bevestigd, zie o.m. EHRM 25 april 1978, 5856/72 (Tyrer/Verenigd Koninkrijk); EHRM 28 november 1988, 10929/84 (Nielsen/Denemarken); EHRM 12 juli 2012, 60437/08 (Eriksson/Zweden).

41 Zie o.m. EHRM 28 oktober 2010, 52502/07 (Aune/Noorwegen); EHRM 3 september 2015, 10161/13 (M&M/Kroatië); EHRM 8 juli 2003, 31871/96 (Sommerfeldt/Duitsland).

42 EHRM 3 september 2015, 10161/13 (M&M/Kroatië).

43 EHRM 8 juli 2003, 30943/96 (Sahin/Duitsland); EHRM 8 juli 2003, 31871/96 (Sommerfeldt/Duitsland); EHRM 3 september 2015, 10161/13 (M&M/Kroatië).

44 EHRM 3 september 2015, 10161/13 (M&M/Kroatië).

45 Art. 1:265a BW.

46 Art. 1:265b lid 1 BW.

47 Art. 1:265c lid 1 jo. lid 2 BW.

48 Art. 2.3 lid 6 Jeugdwet. Deze bepaling komt tegemoet aan artikel 20 IVRK en de Richtlijnen voor Alternatieve Zorg voor Kinderen waarin staat opgenomen dat kinderen die niet langer thuis kunnen wonen in beginsel recht hebben op alternatieve zorg in een gezinsvervangende omgeving (zoals een pleeggezin of gezinshuis).

Kinderbescherming en het Openbaar Ministerie.⁴⁹ In de wet staat dat de partij die het verzoekschrift indient om een kind uit huis te plaatsen, verplicht is te vermelden of en zo ja op welke wijze de inhoud of strekking van het verzoekschrift met het kind is besproken en welke reactie het kind hierop heeft gegeven.⁵⁰ Er wordt hierbij geen onderscheid gemaakt naar leeftijd en dus geldt deze verplichting voor de verzoekende partij voor alle kinderen ongeacht hun (jonge) leeftijd. Als de reactie van het kind is opgenomen in het verzoekschrift, heeft de kinderrechter dus al enige informatie over wat de mening van het kind is ten aanzien van de uithuisplaatsing. De 'of-bepaling' in de wet laat echter ook ruimte aan de verzoeker om het kind niet naar zijn mening te vragen. In dat geval heeft de kinderrechter dus geen informatie op basis van het verzoekschrift over wat de reactie van het kind is op zijn (aanstaande) uithuisplaatsing.

Horen door de kinderrechter

De kinderrechter heeft zelf ook de mogelijkheid om met een kind te spreken over het verzoek tot uithuisplaatsing. De wet schrijft voor dat in zaken over minderjarigen de kinderrechter niet eerder een beslissing neemt dan na het kind van twaalf jaar en ouder in de gelegenheid gesteld te hebben zijn mening kenbaar te maken.⁵¹ Dit geldt ook als het horen van het kind naar het oordeel van de rechter niet tot een andere beslissing zal leiden.⁵² Er is een aantal situaties waarin van voornoemd uitgangspunt kan worden afgeweken, namelijk: (i) indien het een zaak van kennelijk ondergeschikt belang betreft, (ii) de gelegenheid waarop de minderjarige zijn mening kenbaar kan maken niet kan worden afgewacht zonder onmiddellijk en ernstig gevaar voor de minderjarige, (iii) indien de minderjarige kennelijk niet gehoord wil worden, (iv) de minderjarige wegens een lichamelijke of geestelijke stoornis niet in staat is zich een mening te vormen of indien (v) ernstige schade voor de gezondheid van de minderjarige te vrezen valt.⁵³ Wanneer de tweede situatie zich voordoet, kan de kinderrechter een

spoedmachtiging uithuisplaatsing afgeven. Deze vervalt na verloop van twee weken, tenzij belanghebbenden binnen deze termijn de gelegenheid hebben gekregen ter zitting hun mening te geven.⁵⁴ Belanghebbende bij de uithuisplaatsing zijn in ieder geval de verzoeker, de ouders met gezag en het kind dat twaalf jaar of ouder is.

Ten aanzien van een kind dat jonger is dan twaalf jaar geldt dat de kinderrechter hem in de gelegenheid *kan* stellen zijn mening kenbaar te maken op een door hem te bepalen wijze.⁵⁵ De kinderrechter is dus niet verplicht een kind jonger dan twaalf jaar in de gelegenheid te stellen zijn mening te geven, ook niet als het kind zelf heeft aangegeven dat hij dit wil. Volgens de Hoge Raad hoeft de kinderrechter zijn beslissing om een kind jonger dan twaalf jaar niet te horen niet te motiveren.⁵⁶ Dit is dus ook het geval als het om zoiets ingrijpends gaat als de uithuisplaatsing van een kind. De Hoge Raad stelt dat de kinderrechter slechts verplicht is zijn beslissing om een kind jonger dan twaalf jaar niet te horen te motiveren als er bijzondere omstandigheden zijn, maar wanneer daarvan sprake is, wordt niet verduidelijkt.⁵⁷

In 2018 wierp Advocaat-Generaal Lückers in een conclusie de vraag op of de leeftijdsgrens uit artikel 809 lid 1 Rv in strijd is met artikel 12 IVRK en artikel 8 EVRM.⁵⁸ De Advocaat-Generaal stelt dat dit niet het geval hoeft te zijn omdat artikel 809 Rv de mogelijkheid openlaat om een kind jonger dan twaalf jaar in de gelegenheid te stellen zijn mening kenbaar te maken. De rechter kan hiertoe ook ambtshalve besluiten. Wanneer een kind jonger dan twaalf jaar verzoekt om gehoord te worden, dient dit verzoek volgens de Advocaat-Generaal, gelet op voornoemde verdragsbepalingen, in beginsel toegewezen te worden. De Advocaat-Generaal benoemt echter ook dat het in het belang van een kind jonger dan twaalf jaar kan zijn om hem niet (zelf) te horen. In dat geval moet het verzoek gemotiveerd afgewezen worden met een beroep op

49 Art. 1:265b lid 1 jo. lid 2 BW; Wanneer de Raad voor de Kinderbescherming of het Openbaar Ministerie het verzoek tot uithuisplaatsing indient, moet deze partij bij het verzoek een besluit van het college van burgemeesters en wethouders overleggen als bedoeld in art. 2.3 lid 1 Jeugdwet. Dit is niet nodig indien de gecertificeerde instelling de verzoeker is, zie art. 1:265b lid 2 BW.

50 Artikel 799a lid 2 Rv; In de Memorie van Toelichting is uitdrukkelijk opgenomen dat deze bepaling in lijn is met art. 12 IVRK en art. 809 Rv onverlet laat, zie *Kamerstukken II* 2008/09, 3, p. 40; Zie daarnaast ook het Procesreglement Civiel Jeugdrecht, par. 2.3.

51 De gerechtshoven hebben een professionele standaard kindgesprekken ontwikkeld waarmee beoogd wordt een op hoofdlijnen gedeelde werkwijze vast te stellen voor kindgesprekken in familiezaken. Zie: <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/professionele-standaard-kindgesprekken.pdf> (laatst geraadpleegd op 1 juni 2019).

52 HR 1 november 2013, ECLI:NL:HR:2013:1084.

53 Zie art. 809 lid 1 jo. lid 3 RV alsmede HR 1 november 2013, ECLI:NL:HR:2013:1084, NJ 2014/24 m.nt. S.F.M. Wortmann.

54 Art. 800 lid 3 Rv.

55 Art. 809 lid 1 Rv. Zie ook Procesreglement Civiel Jeugdrecht, par. 7.1.

56 HR 4 november 1983, NJ 1984, 652.

57 HR 24 januari 2003, ECLI:NL:HR:2003:AF0204, m.nt. S.F.M. Wortmann, r.o. 3.3.

58 Parket HR 4 mei 2018, ECLI:NL:PHR:2018:463 (conclusie A-G Lückers).

strijdigheid met de belangen van het kind. Tot slot geldt volgens de Advocaat-Generaal dat de stem van het kind niet altijd rechtstreeks gehoord hoeft te worden, maar ook via betrokken derden naar voren kan worden gebracht.⁵⁹

Vertegenwoordiging via een bijzondere curator

Een kind dat jonger is dan twaalf jaar kan zijn mening rechtstreeks of via een vertegenwoordiger kenbaar maken aan de kinderrechter. De ouders met gezag of de voogd zijn de wettelijk vertegenwoordigers van het kind en zij hebben de verantwoordelijkheid om het belang en de stem van het kind naar voren te brengen tijdens een juridische procedure omdat het kind in beginsel proces-onbekwaam is.⁶⁰ Het kan echter zo zijn dat sprake is van een conflict tussen de belangen van het kind en zijn ouders met gezag of de voogd ten aanzien van de verzorging en opvoeding of het vermogen van het kind. In dat geval kan er een bijzondere curator worden aangesteld die opkomt voor de belangen van het kind, zowel in als buiten rechte.⁶¹ De bijzondere curator kan ambtshalve worden benoemd door de kinderrechter, maar belanghebbenden kunnen hier ook zelf om verzoeken, zowel tijdens een lopende procedure als op het moment dat er (nog) geen procedure is.⁶²

Een kind dat jonger is dan twaalf jaar valt ook onder de kring van belanghebbenden en kan dus ook zelf een (informeel) verzoek indienen tot benoeming van een bijzondere curator.⁶³ In tegenstelling tot een kind dat de leeftijd van twaalf jaar al wel heeft bereikt, wordt het verzoek tot benoeming van een bijzondere curator voor een kind dat jonger is dan twaalf jaar niet standaard in behandeling genomen. Het is de kinderrechter die hierover beslist. Wanneer de kinderrechter wel overgaat tot benoeming van een bijzondere curator, bepaalt hij wie wordt aangesteld als bijzondere curator. De kinderrechter kan een advocaat benoemen als bijzondere curator, maar dit kan ook een psycholoog of orthopedagoog zijn, dan wel een ander persoon die de kinderrechter geschikt acht. Tevens bepaalt de kinderrechter wat de taken van de bijzondere curator zijn. De bijzondere curator krijgt vier tot

acht weken de tijd om gesprekken te voeren met de betrokkenen. De termijn wordt in de beschikking vermeldt. Na deze periode dient de bijzondere curator een schriftelijk verslag in bij de rechtbank en geeft hij daarbij zijn visie op het geheel en wat hij meent dat er moet gebeuren in het belang van het kind.⁶⁴

2.2.2 Participatie van twaalf-minners bij een machtiging gesloten uithuisplaatsing

Een kind kan ook in een gesloten accommodatie voor jeugdhulp worden geplaatst. De kinderrechter geeft de machtiging gesloten uithuisplaatsing af als de jeugdhulp naar zijn oordeel noodzakelijk is in verband met ernstige opgroei- of opvoedingsproblemen die de ontwikkeling van het kind naar volwassenheid ernstig belemmeren en de opnemings- en verblijfsnoodzakelijk zijn om te voorkomen dat het kind zich aan deze jeugdhulp onttrekt of daaraan door anderen wordt onttrokken.⁶⁵ De kinderrechter kan de machtiging gesloten uithuisplaatsing slechts verlenen als het kind onder toezicht is gesteld, een gecertificeerde instelling belast is met de voogddij over het kind of als de wettelijk vertegenwoordigers (de ouders met gezag of voogd) instemmen met de opnemings- en verblijfsnood.⁶⁶ Het verzoek behoeft de instemming van een gekwalificeerde gedragswetenschapper die het kind met het oog daarop kort tevoren heeft onderzocht.⁶⁷ De machtiging gesloten uithuisplaatsing heeft een geldigheidsduur van ten hoogste één jaar.⁶⁸

Horen door de kinderrechter

Bij de behandeling van het verzoek om een kind in een gesloten accommodatie voor jeugdhulp te plaatsen, is de kinderrechter verplicht het kind in staat te stellen zijn mening kenbaar te maken.⁶⁹ Hieraan is geen leeftijdsgrens verbonden. Ook een kind dat jonger dan twaalf jaar is, moet dus de gelegenheid krijgen zijn mening te geven. De kinderrechter kan alleen afzien van het horen als gebleken is dat het kind zich niet wil laten horen. Net als voor de reguliere uithuisplaatsing⁷⁰ geldt dat het mogelijk is om een spoedmachtiging af te geven voor een plaatsing in een

59 Parket HR 4 mei 2018, ECLI:NL:PHR:2018:463, r.o. 2.44.

60 Artikel 1:245 lid 4 BW.

61 Art. 1:250 BW.

62 Belanghebbende in de zin van art. 798 Rv.

63 Art. 1:377g BW.

64 Zie: <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/leidraad-werkwijze-en-verslag-bijzondere-curatoren-ex-art-1-250-bw.pdf>.

65 Art. 6.1.2 lid 2 Jeugdwet.

66 Art. 6.1.2 lid 3 Jeugdwet.

67 Art. 6.1.1 lid 6 Jeugdwet.

68 Art. 6.1.12 Jeugdwet.

69 Art. 6.1.10 lid 1 Jeugdwet.

70 Op grond van art. 1:265b BW.

accommodatie voor gesloten jeugdhulp als de gelegenheid waarop het kind zijn mening kenbaar kan maken niet kan worden afgewacht zonder onmiddellijk en ernstig gevaar voor het kind.⁷¹ Deze spoedmachtiging verliest haar kracht na verloop van twee weken, tenzij belanghebbenden binnen deze termijn in de gelegenheid zijn gesteld hun mening ter zitting kenbaar te maken.⁷² Belanghebbende bij de gesloten uithuisplaatsing zijn in ieder geval de verzoeker, de ouders met gezag en het kind zelf.

2.3 Tussenconclusie

In dit hoofdstuk is beschreven wat in (inter)nationale wet- en regelgeving is vastgelegd over het betrekken van kinderen jonger dan twaalf jaar bij de besluitvorming rondom uithuisplaatsing. Uit het IVRK volgt dat ieder kind dat in staat is zijn eigen mening te vormen, het recht heeft deze mening kenbaar te maken wanneer een beslissing wordt genomen die hem raakt (artikelen 9 en 12 IVRK). Wanneer een kind zijn mening heeft gegeven, dient hieraan passend belang te worden gehecht, rekening houdend met de leeftijd en ontwikkeling van het kind. Het Kinderrechtencomité geeft in General Comment nr. 12 aan hoe de verdragsstaten artikel 12 IVRK dienen te interpreteren. Het VN-Kinderrechtencomité benadrukt dat artikel 12 IVRK geen leeftijdsgrens stelt aan het recht van het kind zijn mening te uiten. Om deze reden raadt het VN-Kinderrechtencomité verdragsstaten dan ook af om een leeftijdsgrens in de wet op te nemen of in de praktijk toe te passen, omdat een dergelijke leeftijdsgrens het recht van het kind om zijn mening kenbaar te maken, beperkt. Het Kinderrechtencomité stelt dat per individueel geval bekeken moet worden of een kind in staat is zijn mening te geven en welk gewicht er aan de mening van het kind moet worden gehecht. Ook de *Guidelines on child-friendly justice* benadrukken dat een kind niet mag worden uitgesloten van het recht zijn mening te geven alleen op basis van zijn leeftijd. Wanneer een kind zelf het initiatief neemt om gehoord te worden in een juridische procedure die hem aangaat, moet de rechter naar de mening van het kind luisteren, tenzij dit niet in het belang van het kind is. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft eveneens geoordeeld dat de biologische leeftijd op zichzelf niet bepalend is bij de beoordeling of een kind wel of niet gehoord moet worden. Er dient gekeken te worden naar de omstandigheden van het geval, de leeftijd en de rijpheid van het kind. Volgens het Europees Hof voor de Rechten

van de Mens is het belangrijk naar de mening van het kind te vragen omdat deze mening als belangrijke en ondersteunende argumenten kunnen dienen.

Wanneer een kind uit huis wordt geplaatst, zijn er volgens de Nederlandse wet in beginsel twee momenten waarop het kind zijn mening hierover kan geven.

De partij die het verzoek indient om het kind uit huis te plaatsen, is verplicht te vermelden of en zo ja op welke wijze de inhoud of strekking van het verzoekschrift met het kind is besproken en welke reactie het kind hierop heeft gegeven. Er wordt hierbij geen onderscheid gemaakt naar leeftijd en dus geldt deze verplichting voor de verzoekende partij voor alle kinderen ongeacht hun (jonge) leeftijd. De 'of-bepaling' laat echter ruimte aan de verzoeker om het kind niet naar zijn mening te vragen. In dat geval bevat het verzoekschrift dat naar de kinderrechter gaat dus geen informatie over wat de reactie van het kind is ten aanzien van zijn (aanstaande) uithuisplaatsing.

Een kind heeft op basis van de Nederlandse wet eveneens de mogelijkheid zijn mening kenbaar te maken aan de kinderrechter. Voor een kind dat gesloten wordt geplaatst geldt hiervoor geen leeftijdsgrens. Ieder kind dat gesloten wordt geplaatst zal dus in beginsel in staat gesteld worden zijn mening kenbaar te maken aan de kinderrechter, ongeacht zijn (jonge) leeftijd. Voor een kind dat in een pleeggezin, gezinshuis of open instelling wordt geplaatst, bevat de Nederlandse wet, in tegenstelling tot hetgeen internationale wet- en regelgeving aanbeveelt, wel een leeftijdsgrens. Deze leeftijdsgrens houdt in dat de kinderrechter een kind dat jonger is dan twaalf jaar in de gelegenheid *kan* stellen zijn mening kenbaar te maken. De kinderrechter is hiertoe echter niet verplicht. Strikt genomen is deze leeftijdsgrens niet in strijd met de verdragstekst van artikel 12 IVRK omdat artikel 809 lid 1 Rv ruimte laat aan een kind dat jonger is dan twaalf jaar om zijn mening te geven. Het kind wordt hier alleen niet standaard toe in de gelegenheid gesteld, zoals dat wel het geval is voor een kind dat twaalf jaar of ouder is. Wanneer echter gekeken wordt naar hoe het Kinderrechtencomité meent dat invulling gegeven dient te worden aan artikel 12 IVRK, kan gesteld worden dat de Nederlandse wet niet in lijn is met artikel 12 IVRK omdat artikel 809 lid 1 Rv een leeftijdsgrens bevat waardoor er onderscheid gemaakt wordt tussen kinderen op basis van hun leeftijd en dit hen mogelijk beperkt in de uitoefening van hun recht om hun

71 Art. 6.1.3 Jeugdwet.

72 Art. 6.1.10 lid 3 Jeugdwet.

mening kenbaar te maken. Tot slot valt op dat de Hoge Raad geoordeeld heeft dat de kinderrechter zijn beslissing om een kind jonger dan twaalf jaar niet te horen niet hoeft te motiveren, tenzij er bijzondere omstandigheden zijn. Ten aanzien van dit punt kan wel vastgesteld worden dat dit in strijd is met internationale regelgeving. Hieruit volgt immers dat de beslissing om een kind niet te horen gemotiveerd moet worden met een beroep op strijdigheid met de belangen van het kind.

Het is evenwel van belang te bezien hoe in praktijk uitvoering wordt gegeven aan de leeftijdsgrens uit artikel 809 lid 1 Rv en of deze leeftijdsgrens er daadwerkelijk toe leidt dat een kind dat jonger is dan twaalf jaar niet dan wel beperkt in de gelegenheid wordt gesteld zijn mening kenbaar te maken aan de kinderrechter. Dit zal later in dit onderzoek naar voren komen.

3. Onderzoeksmethoden

Versterken van de stem van 12-minners bij uithuisplaatsing

Om te achterhalen hoe de wet- en regelgeving in de praktijk wordt uitgevoerd, zijn drie deelonderzoeken opgezet naar hoe kinderen participeren bij uithuisplaatsingsbeslissingen. In de eerste deelstudie zijn kinderen, jongeren en jongvolwassenen geïnterviewd die voor hun twaalfde jaar uit huis geplaatst zijn, om vanuit hun ervaringsdeskundige perspectief naar participatie te kijken. De tweede deelstudie bestaat uit interviews met professionals die in hun werk te maken krijgen met uithuisplaatsingsbeslissingen, namelijk rechters en raadsheren, jeugdbeschermers, raadsonderzoekers, bijzondere curatoren en advocaten. Aan hen is gevraagd hoe zij participatie van kinderen in hun werk vormgeven en wat hierin verbeterd kan worden. Tenslotte zijn in de derde deelstudie negentien dossiers van gecertificeerde instellingen onderzocht om te kijken hoe de participatie van kinderen gedocumenteerd is. Door vanuit deze verschillende perspectieven naar participatie te kijken, verkrijgen wij een gevarieerd beeld van de praktijk. De onderzoeksmethoden zijn goedgekeurd door de Ethische Commissie Pedagogische en Onderwijswetenschappen aan de Rijksuniversiteit Groningen.

3.1 Interviews met kinderen, jongeren en jongvolwassenen

3.1.1 Participanten

Verschillende gecertificeerde instellingen, pleegzorgorganisaties, gezinshuizen en residentiële instellingen zijn benaderd om kinderen te werven voor

deelname aan het onderzoek. Drie gecertificeerde instellingen wilden aan het onderzoek meewerken, maar het lukte hen niet om kinderen te werven. Daarom werden via twee pleegzorgorganisaties en een gezinshuisorganisatie kinderen geworven. Zij hebben onder hun cliënten gezocht naar kinderen in de leeftijd van vijf tot en met elf jaar die de afgelopen twee jaar uit huis geplaatst zijn en hebben deze kinderen en gezinnen zelf benaderd met informatie over het onderzoek. Na toestemming van het kind en getekende toestemming van de gezaghebbende, zijn de contactgegevens van het kind met de onderzoekers gedeeld en is een afspraak gemaakt voor het interview.

De jongeren en jongvolwassenen zijn geworven via een oproep van Defence for Children via Facebook, de Jongerentaskforce en Expex. Jongeren en jongvolwassenen konden deelnemen wanneer zij tussen de zestien en 28 jaar oud waren en voor hun twaalfde jaar uit huis geplaatst waren. Geïnteresseerden is gevraagd zelf contact op te nemen met de onderzoekers voor het maken van een afspraak voor het interview.

Uiteindelijk hebben veertien kinderen deelgenomen aan het onderzoek (zie tabel 1). De participanten zijn redelijk verdeeld qua leeftijdsgroep, geslacht, type plaatsing en het wel of niet vrijwillige karakter van de eerste plaatsing. De leeftijd van de groep kinderen was wel aan de bovenkant van onze inclusiecriteria; het jongste kind was achtenhalf jaar oud, waar wij ook hoopten enkele jongere kinderen te spreken.

Tabel 1

Overzicht van de deelnemende kinderen, jongeren en jongvolwassenen

	Aantal	Leeftijd	Geslacht	Leeftijd bij uithuisplaatsing	Type plaatsing*	Vrijwillige plaatsing	Aantal plaatsingen**
Kinderen	5	10,6 jaar	3 jongens 2 meisjes	9,8 jaar	1PG 1NPG 3GH	2 Ja 3 Nee	2,8 (1 – 4)
Jongeren	4	16,3 jaar	1 jongen 3 meisjes	7,9 jaar	1PG 1NPG 2RG	2 Ja 2 Nee	7,3 (4 – 13)
Jongvolwassenen	5	23 jaar	1 man 4 vrouwen	6,9 jaar	1PG 1NPG 3RG	1 Ja 4 Nee	16,2 (5 – 24)

Noot. *Type plaatsing is de huidige plaatsing bij kinderen en de eerste plaatsing bij jongeren en jongvolwassenen. PG = Pleeggezin, NPG = Netwerpleeggezin, GH = Gezinshuis, RG = Residentiële groep.

**Inclusief eventuele huidige plaatsing van kinderen en jongeren, ook na hun twaalfde.

Verder valt op dat de leeftijd bij uithuisplaatsing steeds jonger wordt wanneer de leeftijdsgroep ouder wordt. Eveneens loopt het aantal plaatsingen op bij de leeftijdsgroepen. Dit komt deels omdat hoe ouder de participanten zijn, hoe meer plaatsingen ze gehad kunnen hebben, maar desalniettemin valt het hoge aantal plaatsingen bij de jongvolwassenen op. Dit waren met name een groot aantal residentiële groepen.

3.1.2 Het interview

Het format van de interviews verschilde tussen de kinderen en de jongeren en jongvolwassenen.⁷³ Bij kinderen is gebruik gemaakt van een semigestructureerd interview aan de hand van verschillende creatieve methoden. Kinderen is gevraagd naar hun eigen ervaringen en naar hun mening over hoe participatie het beste vormgegeven kan worden. In de eerste fase stond het schetsen van de thuis- en uithuisplaatsingsituatie centraal. Met behulp van het maken van lego-bouwwerken of een tekening van het huidige huis en het huis waar ze met hun ouders woonden, werden vragen beantwoord over de zorgen die zij thuis hadden, welke hulpverleners betrokken waren en hoe de uithuisplaatsing ervaren werd. In de tweede fase stonden gesprekken met hulpverleners centraal. Uit een stapel kaartjes met getekende gezichten kozen kinderen kaartjes die op de hulpverleners leken. Vervolgens werden vragen gesteld over waar de gesprekken over gingen, hoe de gesprekken verliepen en wat hieraan verbeterd kon worden. Ook zijn hen fictieve kinderen en situaties voorgelegd en is hen gevraagd hoe de hulpverlener met dat kind het beste in gesprek kan gaan. In de derde en laatste fase stond de rechtbank centraal, ongeacht of kinderen uithuisgeplaatst waren met een machtiging uithuisplaatsing. Hierbij werd gebruik gemaakt van een afbeelding van een rechter en kinderen mochten zelf een plaatje uitzoeken dat de bijzondere curator moest voorstellen. Kinderen werd uitgelegd wie deze personen zijn en vervolgens is hen gevraagd hoe zij gesprekken met de rechter en bijzondere curator zouden willen hebben, waar deze over zouden moeten gaan en wat zij met hun verhaal kunnen doen.

Bij jongeren en jongvolwassenen is gebruik gemaakt van een semigestructureerd interview. Ook hen is gevraagd naar hun eigen ervaringen met participatie voordat zij twaalf werden en hun mening over hoe dit verbeterd kan worden. Hierbij is echter geen gebruik gemaakt van creatieve hulpmiddelen. Jongeren en jongvolwassenen zijn wel meer

vragen gesteld in vergelijking met de kinderen en waar mogelijk ook op een abstracter niveau. De eerste drie fases van dit interview kwamen overeen met interviews met kinderen, namelijk: 1) het schetsen van de thuis- en uithuisplaatsingssituatie, 2) gesprekken met hulpverleners en 3) participatie bij de rechtbank. Bij jongeren en jongvolwassenen is in de vierde en vijfde fase van het interview meer expliciet gevraagd naar hoe zij vinden dat de mening van kinderen meegewogen dient te worden en hoe de beslissing aan jongere kinderen teruggekoppeld kan worden. Dit kwam bij de kindinterviews ook aan bod, maar meer tussen de andere onderwerpen door.

De interviews zijn bij de participanten thuis afgenomen door dr. Anne Steenbakkers, tenzij zij voorkeur hadden voor een andere neutrale locatie. Voor kinderen was al toestemming aanwezig, maar ook de kinderen hebben hun eigen toestemmingsformulier getekend. Jongeren en jongvolwassenen gaven toestemming direct voorafgaand aan het interview. De duur van de interviews varieerde van 44 minuten tot 2 uur en 20 minuten. De interviews zijn opgenomen met een voice-recorder en woordelijk uitgetypt door de onderzoeker en twee stagiaires.

3.1.3 Analyse van de interviews

De interviews zijn op kwalitatieve wijze geanalyseerd met behulp van het programma NVivo10. De analyse bestond uit vier verschillende stappen, waarbij de principes van inductieve thematische analyse werden gevolgd (Braun & Clarke, 2006). In de eerste stap is elk interview gelezen en kregen zinnen of paragrafen die over een relevant onderwerp gaan een descriptieve code. Een code bestaat uit enkele woorden die de zin of paragraaf beschrijft. Een zin of paragraaf kon meerdere codes bevatten. De codes werden ondergebracht in één of meerdere categorieën van het vooraf opgestelde codeboek. Op basis van het interviewprotocol bevatte het codeboek zeven categorieën, namelijk: 1) Hoe participeren kinderen onder de 12?, 2) Wanneer wel en geen participatie?, 3) Wat levert participatie op?, 4) Hoe weegt de stem van kinderen in de beslissing?, 5) Wat is nodig voor participatie?, 6) Welke obstakels moeten overwonnen worden?, en 7) Welke verbeteringen zijn mogelijk? De tweede stap bestond uit het clusteren van de codes binnen de categorieën. Hierbij zijn codes die over hetzelfde onderwerp gaan ondergebracht in een sub-thema. In de derde stap zijn de categorieën van het codeboek losgelaten en zijn de verschillende sub-thema's

73 Volledige formats zijn op te vragen bij de onderzoekers.

ondergebracht in drie thema's, namelijk 1) Hoe hebben ze geparticipeerd en hoe zouden ze dit willen?, 2) Wat levert participatie op? en 3) Wat zijn randvoorwaarden voor participatie? In de vierde en laatste stap zijn de definitieve sub-thema's opgesteld door de sub-thema's van de kinderen te vergelijken met die van de professionals. Het definitieve codeboek met de thema's, sub-thema's en voorbeelden van codes staat in tabel 3.

3.2 Interviews met professionals

3.2.1 Participanten

De rechters en raadsheren, raadsonderzoekers en jeugdbeschermers zijn respectievelijk geworven via de Raad voor de Rechtspraak, de Raad voor de Kinderbescherming en vier gecertificeerde instellingen. Zij hebben binnen hun organisatie de informatie over het onderzoek gedeeld, waarna geïnteresseerden zich zelf konden aanmelden. Verder zijn bijzondere curatoren en advocaten geworven via deelnemende rechters en andere professionals, het netwerk van Defence for Children en een oproep via LinkedIn. Wij hebben participanten zelf benaderd wanneer wij namen ontvingen van de bovengenoemde organisaties en participanten hebben ons benaderd wanneer zij via LinkedIn het onderzoek zagen en geïnteresseerd waren. Het doel was om per groep van professionals tien participanten te vinden die bereid waren om geïnterviewd

te worden. In totaal zijn 53 participanten geïnterviewd, redelijk verdeeld over de vijf groepen professionals (zie tabel 2). Er zijn beduidend meer vrouwen geïnterviewd, maar dit weerspiegelt ook de verdeling in het werkveld. Verder valt op dat vrij ervaren professionals zijn gesproken, gezien hun gemiddelde leeftijd en het gemiddelde aantal jaren werkervaring in hun huidige functie. De professionals waren werkzaam in bijna alle provincies van het land, waardoor onze steekproef een goede afspiegeling vormt van de landelijke praktijk.

3.2.2 Het interview

Voor de interviews is een semigestructureerd interviewprotocol⁷⁴ opgesteld met vragen over de participatie van kinderen onder de twaalf jaar bij uithuisplaatsingsbeslissingen. Het semigestructureerde karakter van het interview laat participanten vrij om te vertellen wat hun mening is over het onderwerp en wat zij hierin belangrijk vinden. Hen is gevraagd naar voorbeelden uit de praktijk om hun verhaal te illustreren. Het interviewprotocol komt per groep van professionals vrijwel overeen; alleen enkele vragen zijn aangepast of verwijderd gezien het specifieke karakter van het beroep. De volgende onderwerpen kwamen aan bod: Wat betekent participatie voor u?, wanneer kan een kind wel of niet participeren?, op

Tabel 2

Overzicht van de deelnemende professionals

	Aantal	Geslacht	Leeftijd	Werkervaring	Werkzame provincies
Rechters	13	3 mannen 10 vrouwen	55 jaar	15 jaar	FR, LB, NH, OV, ZH
Jeugdbeschermers	10	1 man 9 vrouwen	42 jaar	12 jaar	DR, FR, GR, NB, ZH
Raadsonderzoekers	11	0 mannen 11 vrouwen	42 jaar	10 jaar	FL, FR, GD, GR, OV, ZH
Bijzondere curatoren	9	1 man 8 vrouwen	50 jaar	12 jaar	FR, GD, GR, NH, OV
Advocaten	10	2 mannen 8 vrouwen	47 jaar	19 jaar	FL, FR, NH, OV, UT, ZH
Tezamen	53	7 mannen 46 vrouwen	48 jaar	14 jaar	DR, FL, FR, GD, GR, LB, NB, NH, OV, UT, ZH

Noot. DR = Drenthe, FL = Flevoland, FR = Friesland, GD = Gelderland, GR = Groningen, LB = Limburg, NB = Noord-Brabant, NH = Noord-Holland, OV = Overijssel, UT = Utrecht, ZH = Zuid-Holland.

74 De volledige protocollen zijn op te vragen bij de onderzoekers

welke momenten kan een kind participeren?, welke randvoorwaarden moeten aanwezig zijn om participatie vorm te geven?, welke obstakels ervaart u bij het vormgeven van participatie?, wat levert participatie volgens u op?, hoe weegt de stem van het kind mee in de uiteindelijke beslissing?, hoe wordt de beslissing aan het kind teruggekoppeld?, welke verbeteringen kunnen gemaakt worden om participatie te versterken? en welk beleid is er binnen uw organisatie rondom de participatie van kinderen?

De interviews zijn afgenomen door dr. Anne Steenbakkers en mr. Mariëlle Bahlmann. Vaak zijn zij naar de participanten toegegaan, maar enkelen zijn naar de Rijksuniversiteit Groningen gekomen. Na het tekenen van de toestemming zijn de interviews opgenomen met een voice-recorder. De duur van de interviews varieerde van 22 minuten tot 1 uur en 17 minuten. De interviews zijn woordelijk uitgetypt door de onderzoekers, drie scriptiestudenten en vier stagiaires.

3.2.3 Analyse van de interviews

De interviews zijn op kwalitatieve wijze per professional groep geanalyseerd met behulp van het programma NVivo10. De analyse bestond uit vier verschillende stappen, waarbij de principes van inductieve thematische analyse werden gevolgd (Braun & Clarke, 2006). In de eerste stap is elk interview gelezen en kregen zinnen of paragrafen die over een relevant onderwerp gaan een descriptieve code. Een code bestaat uit enkele woorden die de zin of paragraaf beschrijft. Een zin of paragraaf kon meerdere codes bevatten. De codes werden ondergebracht in één of meerdere categorieën van het vooraf opgestelde codeboek. Op basis van het interviewprotocol bevatte het codeboek acht categorieën, namelijk: 1) Hoe participeren kinderen onder de 12?, 2) Wanneer wel en geen participatie?, 3) Wat levert participatie op?, 4) Hoe weegt de stem van kinderen in de beslissing?, 5) Wat is nodig voor participatie?, 6) Welke obstakels moeten overwonnen worden?, 7) Welke verbeteringen zijn mogelijk?, en 8) Welke definitie van participatie hanteren professionals? De tweede stap bestond uit het clusteren van de codes binnen de categorieën. Hierbij zijn codes die over hetzelfde onderwerp gaan ondergebracht in een sub-thema. Vervolgens zijn de groepen professionals vergeleken en zijn sub-thema's waar mogelijk gelijk getrokken, waardoor meer inzicht ontstond

in de overeenkomsten en verschillen tussen de professionals. In de derde stap zijn de categorieën van het codeboek losgelaten en zijn de verschillende sub-thema's ondergebracht in vier thema's, namelijk 1) Wat verstaan professionals onder participatie?, 2) Hoe vindt participatie op dit moment plaats en wat kan hierin verbeterd worden?, 3) Wat levert participatie op?, en 4) Wat zijn de randvoorwaarden voor participatie? In de vierde en laatste stap zijn de definitieve sub-thema's opgesteld door zowel de groepen van professionals opnieuw met elkaar te vergelijken en de sub-thema's van de kinderen te bekijken. Het definitieve codeboek met de thema's, sub-thema's en voorbeelden van codes staat in tabel 3.

3.3 Dossieronderzoek

3.3.1 Dossiersselectie

Voor het dossieronderzoek is contact opgenomen met de Raad voor de rechtspraak, de Raad voor de Kinderbescherming en vijf gecertificeerde instellingen. Uiteindelijk hebben drie gecertificeerde instellingen hun deelname aan het onderzoek toegezegd, waarvan één later nog heeft moeten afmelden omdat het niet mogelijk bleek de dossiers tijdig te anonimiseren. Aan de deelnemende gecertificeerde instellingen is gevraagd alle uithuisplaatsingen van kinderen in de leeftijd van vijf tot en met elf jaar van de afgelopen zes maanden te achterhalen. Dit betrof de uithuisplaatsing vanuit ouders, dus geen verlenging, en kon zowel een reguliere als spoed uithuisplaatsing omvatten. Uit deze lijst is één keer door ons en één keer door de gecertificeerde instelling een selectie van tien dossiers getrokken. Deze selectie diende zo veel mogelijk verdeeld te zijn qua leeftijd, geslacht en type beslissing. Verder kon er maar één kind binnen hetzelfde gezin geselecteerd worden, onafhankelijk van of ze bij dezelfde beslissing uithuisgeplaatst werden. Bij één gecertificeerde instelling was het lastig deze geselecteerde steekproef te trekken, gezien het lage aantal uithuisplaatsingen. Daarom is de onderzoeksperiode uitgebreid naar negen maanden om de lijst met namen uit te breiden. Uiteindelijk konden negentien dossiers bij twee gecertificeerde instellingen geselecteerd worden. Van de geïncludeerde kinderen werd het verzoekschrift, de inhoudelijke bijlagen bij dit verzoekschrift en de beschikking gecodeerd.

Tabel 3**Thema's en sub-thema's van de interviews met kinderen en professionals**

Wie	Thema	Sub-thema	Voorbeelden codes
Kinderen en professionals	Hoe vindt participatie op dit moment plaats en wat kan hierin verbeterd worden?	Voortraject	Gesprek met de jeugdbeschermer; Geen gesprek met hulpverleners
		Gerechtelijke procedures	Ouders verwoorden mening kind; Geen kindgesprek onder de 12
		Terugkoppeling	Terugkoppeling door ouders, Terugkoppeling vlak voor uithuisplaatsing
Kinderen en professionals	Wat levert participatie op?	Uitleg	Uitleg over procedures; Reden uithuisplaatsing uitleggen
		Informatie vanuit het kind	Beeld van de thuissituatie; Zorgelijke signalen
		Meewegen informatie kind	Weegt weinig tot niet mee; Kan beslissing beïnvloeden
		Gehoord voelen (K)/ Positionering van het kind (P)	Kind staat centraal; Kind voelt zich gehoord
Kinderen en professionals	De randvoorwaarden voor participatie	Kind kenmerken	Leeftijd; Capaciteiten
		Het gesprek kindvriendelijk organiseren	Houding; Gesprekstechnieken
		Kwaliteit van professionals	Deskundigheid; Omgaan met loyaliteit
		Situationele invloeden	Spoed uithuisplaatsing; Samenwerking met ouders
Alleen professionals	Wat verstaan professionals onder participatie?	Het kind informeren	Uitleg geven; Brief sturen
		Horen van het kind	Gesprek hebben met het kind; Luisteren naar kind
		Het kind betrekken bij de beslissing	Kind betrekken bij de beslissing; Kind beslist niet
		Participatie is een traject	Gedurende hele raadsonderzoek; Niet eenmalig
		Een kinderrecht	Het IVRK; Een recht maar geen plicht

3.3.2 Codeerschema

Het codeerschema⁷⁵ bestond uit vragen over de kenmerken van het dossier, de beslissing die genomen was, kenmerken van het kind en gezin, en de participatie die in de verschillende documenten naar voren kwam. Het schema bestond voornamelijk uit meerkeuze vragen, met per vraag een aantal antwoordcategorieën, aangevuld met enkele open vragen. In het gedeelte over de beslissing stonden vragen zoals 'Was er al een ondertoezichtstelling aanwezig', 'Type plaatsing' en 'Reden verzoek uithuisplaatsing'. De vragen over het kind en het gezin bevatten vragen over leeftijd, geslacht en problematiek van het kind, de woonsituatie van het kind voor de beslissing en of er broers of zussen betrokken waren bij dezelfde machtiging. Tenslotte is per document, dus het verzoekschrift, de bijlagen en de beschikking, bekeken of er met het kind gesproken is door degene die het document heeft opgesteld of dat gesprekken die anderen met het kind gevoerd

hebben benoemd worden. Vervolgens is bekeken of genoteerd stond wat de inhoud van dit gesprek was, welke hulpmiddelen benoemd worden, en of dit meegewogen heeft bij de beslissing. De inhoud van het gesprek kon bestaan uit hoe het met het kind gaat volgens het kind, hoe het kind naar de thuissituatie kijkt, de problemen die het kind ervaart, de oplossingen die het kind aandraagt, hoe het kind over een mogelijke uithuisplaatsing denkt en overig (bijvoorbeeld wat een kind leuk vond om te doen).

3.3.3 Analyse van de dossiers

De kleine steekproef maakt de analyse beperkt. Er zal daarom alleen een beschrijvende analyse plaatsvinden over de kenmerken van het dossier, de kenmerken van de beslissing, de kenmerken van het kind en gezin en overkoepelend beeld van de participatie van het kind in de verschillende documenten van het dossier.

⁷⁵ Het volledige codeerschema is op te vragen bij de onderzoekers

4. Participatie volgens kinderen

Versterken van de stem van 12-minners bij uithuisplaatsing

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de veertien interviews met kinderen, jongeren en jongvolwassenen (hierna: kinderen, tenzij anders vermeld) besproken. Zij zijn allemaal voor hun twaalfde verjaardag uit huis geplaatst en hebben tijdens het interview gedeeld hoe zij dit hebben ervaren. Eerst zal stilgestaan worden bij hoe zij geparticipeerd hebben bij de uithuisplaatsingsbeslissing en hoe ze dit hadden gewild in de ideale situatie. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen participatie in het voortraject, participatie bij de rechtbank en de terugkoppeling. Vervolgens wordt beschreven wat participatie volgens kinderen oplevert en welke randvoorwaarden volgens kinderen aanwezig dienen te zijn om participatie goed vorm te geven.

4.1 Hoe hebben kinderen geparticipeerd en hoe zouden zij dit willen?

4.1.1 Voortraject

Slecht drie van de veertien kinderen hebben voor de uithuisplaatsing gesprekken gehad met hulpverleners. De overige elf kinderen geven aan dat hulpverleners niet met hen gesproken hebben of dat ze hulpverleners voor de uithuisplaatsing nooit hebben gezien. Hoewel het merendeel van de kinderen graag gesprekken hadden gehad met hulpverleners, zegt één kind ook dat hij hier minder behoefte aan had. Als alternatief voor kinderen die niet willen praten, geven de kinderen aan dat ze dan een brief kunnen schrijven. Een deel van de kinderen rapporteert negatieve ervaringen met hulpverleners, zoals stigmatisering, te laat ingrijpen en te veel wisselingen, en staat daardoor wantrouwend tegenover hulpverleners. Negen kinderen hebben het gevoel dat er geen plek is voor de stem van kinderen, terwijl zij vinden dat jeugdhulp toch over hen zou moeten gaan. Daartegenover staat dat kinderen hulpverleners een belangrijke rol toeschrijven om participatie vorm te geven en voorbeelden geven hoe hulpverleners hun onveilige situatie goed ingeschat hebben. Het betrekken van ouders wordt door enkele kinderen genoemd om participatie te faciliteren, maar ook om met het kind te praten over mogelijke beslissingen.

Interviewer: Hoe kan een hulpverlener ervoor zorgen dat jij je vrij voelt om dat te vertellen?

Kind, 9 jaar: Door meer met mij te praten. Nu praten ze niet heel erg veel met mij.

4.1.2 Gerechtelijke procedures

Geen van de kinderen heeft iets van de gerechtelijke procedures meegekregen toen zij onder de twaalf waren. Op de vraag of zij met een rechter hadden willen praten, reageren ze wisselend. Meer dan de helft had dit graag gedaan, omdat de rechter de beslissing neemt en het fijn is om je eigen verhaal direct bij de rechter kwijt te kunnen. Een deel van de kinderen heeft geen behoefte aan een gesprek met de rechter, bijvoorbeeld omdat ze niet denken dat de rechter naar hen zal luisteren. Sommigen willen dan wel een brief sturen aan de rechter. Kinderen staan ook wisselend tegenover hun mening kenbaar maken via anderen. Voor sommige kinderen is het goed dat ouders of hulpverleners hun mening weergeven, maar kinderen geven ook aan dat zij niet onafhankelijk zijn. Een deel van de kinderen zou het goed vinden om een advocaat of bijzondere curator te krijgen die voor hun belangen opkomt en aan de rechter overbrengt wat hun mening is. Zij worden vaak wel gezien als onafhankelijk van de ouders en hulpverlening. Er zijn echter ook kinderen die twifelen aan de capaciteiten van bijzondere curatoren en advocaten, of het teveel vinden om hen in te zetten naast alle andere hulpverleners. Desgevraagd geven kinderen de voorkeur voor het aanstellen van een advocaat boven de bijzondere curator. Dit straalt voor hen meer status uit gezien het bekende karakter van de advocaat.

Jongere, 16 jaar: Ik denk dat het goed is [een gesprek met de rechter] want diegene is als het ware de politie van de politie. Dus diegene kun je vertrouwen en diegene doet wat het beste is. Ik heb daar ook nooit twijfelpunten over gehad toen ik klein was. Dus het voelt wel zo van 'dit is serieus en belangrijk'. Deze persoon gaat erover.

4.1.3 Terugkoppeling

De uithuisplaatsing is aan kinderen teruggekoppeld door ouders, hulpverleners en netwerkpleegouders. Wanneer een gesprek met de rechter zou plaatsvinden, vinden kinderen het ook fijn om de beslissing van hem of haar te horen. Wanneer dit niet mogelijk is, zouden ze het graag horen van iemand waar ze een goede band mee hebben. De terugkoppeling vinden kinderen een moeilijk gesprek waar vaak veel emoties bij komen kijken, waarbij een vertrouwd gezicht prettig is. Kinderen geven echter ook aan dat ouders niet altijd de aangewezen persoon zijn, omdat zij zich kunnen verzetten tegen de beslissing en reageren vanuit hun eigen emoties. Kinderen geven aan dat de uithuisplaatsing vaak onaangekondigd was. Hoewel ze begrijpen dat het soms niet mogelijk is een uithuisplaatsing

aan te kondigen, zouden ze wel de terugkoppeling zo snel mogelijk willen krijgen. Kinderen zeggen tevens dat zij onvoldoende of soms zelfs onjuiste informatie kregen over de uithuisplaatsing. Zo werd aan kinderen soms niet duidelijk gemaakt waarom de uithuisplaatsing nodig was, dat dit voor langere tijd zou zijn of waar ze geplaatst zouden worden. Een deel van de kinderen vindt het ook belangrijk dat hun mening in de rapportages staat en vindt het prettig als deze met hen doorgenomen of aan hen gestuurd wordt. Jongeren en jongvolwassenen hebben vaak ervaren dat hun mening ontbrak of onjuist stond weergegeven in rapportages.

Jongere, 16 jaar: Het werd me niet duidelijk verteld. Ik zat bij mijn nicht toen me werd verteld dat mijn ouders wilden scheiden. Ik was dan bang en alles, dus toen werd er gezegd: 'Je blijft daar maar even slapen. Als je terug wilt naar huis, moet je het zeggen'. Op een gegeven moment zei ik: 'Ik wil naar huis, ik mis mama'. En ik mocht niet meer terug. Ik dacht gewoon bij mijn nicht te logeren.

4.2 Wat levert participatie op?

4.2.1 Uitleg

Uitleg krijgen en begrip creëren is een belangrijk thema voor kinderen. Zij willen in het voortraject uitleg krijgen over de zorgen die er zijn, de betrokkenheid van hulpverleners en, wanneer van toepassing, uitleg krijgen over een aanstaande rechtszaak. Wanneer een uithuisplaatsing plaats gaat vinden, is het voor kinderen belangrijk om te begrijpen waarom dit gebeurt, hoe dit in zijn werk gaat en waar ze dan terecht komen. Het merendeel van de kinderen hoort ook graag terug hoe hun mening meegewogen is in de beslissing, hoewel sommigen het belangrijker vinden dat ze in hun dagelijks leven merken dat er naar hen geluisterd wordt. Zoals hierboven weergegeven, heeft het volgens kinderen geschort aan gedegen en volledige uitleg aan hen. Hoewel kinderen alles willen horen wat voor hen nuttig is, geven ze ook aan dat er dingen zijn die beter niet aan kinderen verteld kunnen worden. Hierbij gaat het vooral om details rondom de problematiek van de ouders, omdat het beschadigend kan zijn om bijvoorbeeld te weten dat een van de ouders strafbare feiten pleegt. Daarnaast vinden kinderen dat altijd afgewogen moet worden of een uithuisplaatsing al genoemd wordt tijdens gesprekken met het kind wanneer deze nog niet zeker is, omdat dit ook voor veel spanning kan zorgen bij het kind.

Jongvolwassene, 22 jaar: Als ik voogd zou zijn, zou ik gewoon heel eerlijk tegen een kind zeggen: 'Nou papa en mama redden het gewoon niet in bepaalde dingen, het is soms moeilijk voor ze. Daarom kiezen wij voor die uithuisplaatsing, zodat papa en mama eraan kunnen werken waar ze aan moeten werken.

4.2.2 Informatie vanuit het kind

Naast het ontvangen van informatie, zien kinderen ook de mogelijkheid om informatie aan hulpverleners en rechters te geven. Kinderen kunnen hun ervaringen en beeld van de thuissituatie of uithuisplaatsingsituatie geven. Zij willen dat hen gevraagd wordt hoe het thuis gaat en of zij problemen in de thuissituatie ervaren. Hierbij kunnen kinderen ook zorgelijke signalen afgeven, verbaal of non-verbaal, wanneer zij zich in een onveilige situatie begeven. Het is voor kinderen ook belangrijk dat de hulpverlening en beslissingsbevoegden een beeld hebben van hoe het met hen gaat en wie ze zijn als persoon, zodat de genomen beslissing ook bij hen aansluit. Zo vertellen ze graag over wat ze leuk vinden om te doen in hun vrije tijd en willen ze hun karakter laten zien. Daarnaast vinden ze het belangrijk dat hulpverleners en rechters hun mening horen over de zorgen die spelen, de beslissing die genomen gaat worden en wat er volgens hen zou moeten veranderen. Hun perspectief hierop vinden zij een belangrijke informatiebron voor de te nemen beslissing. Tenslotte willen kinderen kenbaar maken naar welk type uithuisplaatsing ze zouden willen en wat zij fijn zouden vinden in het vormgeven van de uithuisplaatsing. Hierbij kan gedacht worden aan het type plaatsing, pleeggezin of groep, maar ook aan de locatie van de plaatsing en hoe het contact met ouders vormgegeven kan worden. Hoewel kinderen dus veel informatie kunnen geven, zeggen ze ook dat dit niet in elke situatie mogelijk is. Kinderen zeggen over het algemeen heel eerlijk te zijn, maar soms vertellen zij niet alles vanuit schaamte of loyaliteit naar hun ouders. Ook weten kinderen niet altijd wat er bij de volwassenen speelt. Daarnaast kan er niet altijd een open gesprek gevoerd worden met kinderen omdat de uithuisplaatsing niet aangekondigd kan worden, waardoor kinderen hier niets over kwijt kunnen.

Interviewer: Wat zou een rechter allemaal over jou moeten weten?

Kind, 11 jaar: dat ik lief ben. (...) Waar ik woon, hoe dat nu gaat, en dat. (...) En uhm, wat ik leuk vind, waar ik van hou, zoals beren. Of ik vaak buiten speel of binnen speel.

4.2.3 Meewegen informatie kind

Kinderen vinden dat de informatie die zij geven altijd meegewogen dient te worden bij het nemen van een beslissing. Er kan rekening gehouden worden met hun wensen en de indruk die hulpverleners van hen krijgen. Kinderen willen vooral invloed op de plek waar ze terecht komen, hoe ze hier naartoe gebracht worden en hoe het contact met hun ouders vormgegeven wordt. Wanneer zij zorgelijke signalen afgeven, verwachten zij dat hulpverleners hier direct naar handelen. Helaas heeft een aantal jongvolwassenen ervaren dat hun signalen of uitingen niet opgemerkt werden en dat hier niet naar gehandeld werd, waardoor zij zich voor langere tijd in onveilige situaties hebben bevonden. Kinderen begrijpen dat de informatie die zij geven naast informatie van anderen meegenomen wordt, en dat zaken als veiligheid en feiten soms belangrijker zijn dan hun wensen. Een jongere geeft aan: “Natuurlijk moet het niet zo zijn dat je met het kind gaat onderhandelen, maar het is wel belangrijk om die mening te horen en proberen daar rekening mee te houden”. Daarnaast geven sommige jongeren ook aan dat je als kind niet altijd kan overzien wat het beste voor je is, waardoor professionals deze beslissing uiteindelijk moeten nemen.

Jongvolwassene, 20 jaar (werd fysiek ernstig mishandeld in het pleeggezin): Op een gegeven moment kwam mijn voogdes langs, en ik heb gelijk gezegd: ‘Ik wil hier weg. Dit gaat niet goed.’ En toch ben ik daar gebleven, omdat zij wilde dat ik daar bleef. En omdat mijn moeder dat wilde. Want toen had mijn moeder nog gezag.

Interviewer: Dus de voogd luisterde eigenlijk helemaal niet naar wat jij aangaf?

Jongvolwassene: Nee. Want ik was maar een achtjarig kind. Ik had geen idee wat er gebeurde allemaal, volgens haar. Terwijl ik het juist te goed wist.

4.2.4 Gehoord voelen

Als laatste geven kinderen aan dat ze het prettig vinden als ze zich gehoord voelen. Door naar hun verhalen te luisteren en vragen aan hen te stellen om informatie over hen en hun leven te verzamelen, krijgen zij het gevoel dat ze ertoe doen en dat ze serieus genomen worden.

Jongvolwassene, 21 jaar: Het feit dat je het terug hoort [hoe jouw verhaal heeft meegewogen], dat geeft je misschien toch al een beetje het gevoel: ‘O ze hebben misschien in ieder geval toch wel geluisterd.’ Want ik heb vooral heel veel het gevoel gehad dat in geen enkele

beslissing die rondom mij gemaakt werd, dat er naar mij geluisterd werd.

4.3 De randvoorwaarden voor participatie

Kinderen is gevraagd wat belangrijk is tijdens het hebben van gesprekken met hen bij uithuisplaatsingsbeslissingen. Wanneer kunnen kinderen participeren, hoe kunnen gesprekken goed verlopen en welke kwaliteiten moeten hulpverleners, rechters en andere professionals hiervoor hebben. De antwoorden van de kinderen geven weer welke kenmerken van kinderen invloed hebben op de participatie, hoe het gesprek vormgegeven moet worden, welke kwaliteiten hulpverleners dienen te hebben en hoe de invloeden van de situatie doorwerken op de participatie.

4.3.1 Kindkenmerken

Sommige kinderen geven aan dat alle kinderen in principe een stem hebben en dat al vanaf heel jong met hen gesproken kan worden, waarbij hun mening steeds meer groeit naarmate ze ouder worden. Zelfs al willen kinderen geen diepgaand gesprek, kunnen er wel dingen aan hen uitgelegd worden. Kinderen die een leeftijd aan participatie verbinden, variëren in de leeftijden die zij hiervoor noemen. Het merendeel van de kinderen geeft aan dat dit tussen de acht en tien of tien en twaalf jaar het beste kan, vooral als het gaat om gesprekken met de rechter. Slechts een minderheid geeft aan dat kinderen pas vanaf twaalf jaar echt kunnen participeren. Naast leeftijd benoemen kinderen ook andere capaciteiten waardoor kinderen optimaal kunnen participeren, namelijk intelligent zijn, zich goed kunnen verwoorden, dingen kunnen onthouden en hun situatie overzien. Hoe meer capaciteiten een kind heeft, hoe beter de participatie vormgegeven kan worden volgens hen. Bovendien moeten kinderen wel het gesprek aan willen gaan en hier autonomie in krijgen. Ze moeten ‘nee’ mogen zeggen en niet gedwongen worden dingen te vertellen. Daarentegen waarschuwen kinderen dat ze niet overvraagd worden in zowel de inhoud als de hoeveelheid gesprekken. De situatie waarin zij zich bevinden en de angst voor het onbekende kan namelijk spanning opleveren. Tenslotte kunnen kinderen zich verzetten tegen een gesprek, met name wanneer vanuit de omgeving ook weerstand is tegen de hulpverlener en uithuisplaatsing.

Jongere, 17 jaar: Het is denk ik vooral heel erg peilen van oké, hoe intelligent is dit kind op dit moment, wat begrijpt het kind en wat is veilig om te zeggen. En dat hangt echt af van het moment, van de persoon, van de situatie.

4.3.2 Het gesprek kindvriendelijk organiseren

De *houding* van professionals tijdens gesprekken vinden kinderen erg belangrijk. Ze vinden het belangrijk dat de houding van professionals niet professioneel, maar menselijk is. Ze willen iemand tegenover hen die meelevend, behulpzaam, vriendelijk, geduldig, respectvol en duidelijk is, en vooral zijn of haar hart gebruikt. Op de vraag of rechters hun toga aan of uit moeten doen, zegt een groot deel dat deze beter uitgetrokken kan worden, terwijl een kleiner deel het niet veel uitmaakt. Kinderen willen vooral het gevoel krijgen hun ei kwijt te kunnen en aandacht te hebben. Een positieve sfeer tijdens gesprekken met professionals draagt hieraan bij. Ook het aan kunnen geven van grenzen door kinderen vinden zij hiervoor van belang. Bovendien willen kinderen dat hun mening gevraagd wordt, maar dat er niet op dat moment iets van gevonden wordt of dat hun problemen erg uitvergroot worden. Ze willen vooral gehoord worden, niet geconfronteerd. Tenslotte geven kinderen aan dat het belangrijk is dat ze de professionals kunnen vertrouwen. Dit betekent voor hen dat professionals open en eerlijk zijn over de zorgen en de volgende stappen en dat er geheimhouding is van hetgeen kinderen niet met anderen willen delen. Helaas geeft het merendeel van de kinderen aan dat het vertrouwen in hulpverleners voor hen lastig is door negatieve ervaringen.

Jongvolwassene, 27 jaar: Niet te professioneel overkomen, dat is het eigenlijk. Er moet niet een te grote afstand, tenminste er zit natuurlijk een grote afstand tussen, maar dat moet niet zo lijken. Toch liever met een vrolijk en energiek persoon die inderdaad graag dingen van jou wil weten, dan met iemand die er voor zijn werk zit. Oprechte interesse kan tonen.

Participatie wordt volgens kinderen bevorderd door de *band* die zij hebben met professionals. Het opbouwen van een band gedurende meerdere gesprekken heeft voor een deel van de kinderen de voorkeur, hoewel een ander deel liever niet teveel gesprekken heeft. Daarbij is een uithuisplaatsing een heftige gebeurtenis die veel negatieve emoties oproept volgens de kinderen, zeker ook richting hulpverleners, waardoor zij opstandig en weerbarstig naar hulpverleners kunnen worden. Dit kan de participatie volgens hen bemoeilijken.

Jongvolwassene, 25 jaar: Ik denk dat er wel twee, drie gesprekken voor nodig zijn om een beetje te peilen hoe of wat.

Professionals die het gesprek voeren moeten volgens kinderen goede *gesprekstechnieken* hebben. Zij dienen goed met kinderen te kunnen praten en écht naar hen te willen luisteren. Het aanpassen van het professionele taalgebruik is hierbij belangrijk, omdat kinderen anders een deel van het verhaal niet snappen en de persoon ontoegankelijk overkomt. Daarnaast geven kinderen aan dat het gesprek rustig opgebouwd dient te worden, waarbij naar steeds moeilijkere onderwerpen toegewerkt wordt en vervolgens het gesprek weer positief afgesloten wordt. Ze willen bovendien genoeg bedenktijd krijgen om hun antwoorden te kunnen formuleren. Kinderen geven aan dat gesprekken met hulpverleners best moeilijk kunnen zijn en spanning kunnen oproepen. Kinderen kunnen heftige emoties laten zien, waarbij zij het vooral belangrijk vinden dat deze emoties er mogen zijn en niet weggewuifd worden door de professionals. Spanning maakt het daarnaast moeilijk om over alles te praten en kan ervoor zorgen dat kinderen dichtklappen. Kinderen geven daarom aan dat het belangrijk is om pauzes te nemen of te stoppen wanneer ze te gespannen zijn en om het op een ander moment nog een keer te proberen.

Het inzetten van creatieve *instrumenten*, zoals tekenen, spelletjes of activiteiten, kan het volgens kinderen makkelijker maken om moeilijke onderwerpen met hen te bespreken. Het maakt de sfeer meer ontspannen en kinderen kunnen zich tot het speelgoed wenden en afleiding zoeken wanneer hun emoties hoog oplopen. Bovendien zeggen kinderen via de instrumenten hun gevoel te kunnen communiceren, zonder dat ze hier woorden voor gebruiken. Niet alleen bij hulpverleners, maar ook bij de rechtbank zien kinderen een mogelijk voordeel van spel materiaal. Het moet echter wel functioneel zijn en niet teveel afleiden.

Jongvolwassene, 21 jaar: Als je [als professional] zoiets hebt van: 'Ik krijg niet het hele plaatje' of 'Het kind wil me iets vertellen, maar het lukt maar niet.' Vraag dan ook gewoon, bijvoorbeeld van: 'Kun je het tekenen?' Of als het een jong kind is: 'Wil je samen een tekening maken over hoe je je voelt, of over hoe het nu gaat tussen papa en mama of wat dan ook?'

Voordat er een gesprek plaatsvindt, zal er nagedacht worden over de *locatie* waar dit plaats kan vinden. Kinderen geven aan dat zij het liefst alleen met iemand praten op een voor hen prettige plek. Dit kan school of bijvoorbeeld een spelkamer zijn, maar ook thuis of in de instelling waar ze

wonen. Hoewel het merendeel van de kinderen positief staat tegenover gesprekken met de rechter, roepen de rechtbank en de rechter ook veel spanning op. De rechter is in hun beleving heel streng en de rechtbank is een enge plek. Veel kinderen zouden daarom ook de voorkeur hebben van een gesprek met de rechter in een kindvriendelijke kamer of bij hen thuis of in de instelling.

Interviewer: Hoe kan de rechter het beste met een kind praten?

Kind, 11 jaar: Ja niet gelijk op zo'n strenge manier zoals een rechter denk ik is. Is een rechter streng?

Interviewer: De rechters die ik heb gesproken zijn helemaal niet zo streng.

Kind: Oké.

Zoals eerder aangegeven is uitleg krijgen voor kinderen een heel belangrijk onderdeel van participatie.

Informatievoorziening speelt hierbij een belangrijke rol, waarbij kinderen met name doelen op gesprekken met professionals. Kinderen geven hierbij aan dat het belangrijk is dat informatie tijdig bij hen terecht komt, zodat zij zich kunnen voorbereiden op het gesprek. Echter geven zij ook aan dat te ver van te voren bijvoorbeeld een rechtszaak aankondigen voor spanning kan zorgen.

Jongere, 17 jaar: Ik denk dat het heel fijn was geweest als ik in eerste instantie was ingelicht over dat er dingen aan het gebeuren waren. Want mijn moeder die wist het al langer. Maar voor mijn gevoel ben ik van de ene op de andere dag 'whap' in de molen gegooid.

4.3.3 Kwaliteiten van professionals

Naast de bovengenoemde kindvriendelijke manieren om een gesprek te voeren, benoemen kinderen nog een aantal andere kwaliteiten waarover goede professionals dienen te beschikken. Zo moeten ze naast luisteren naar wat het kind zegt, ook *gedragsobservaties* toepassen door te kijken hoe een kind iets vertelt en op zijn lichaamstaal letten. Kinderen kunnen met hun gedrag signaleren dat er iets mis is zonder het te zeggen. Professionals moeten daarnaast de *authenticiteit* van de mening van het kind duiden. Creatieve vragen, lichaamstaal en hoe vaak een kind iets herhaalt, geeft volgens kinderen inzicht in hun eigen mening. Omgaan met *loyaliteit* is nog een vaardigheid die professionals onder de knie moeten hebben. Loyaliteit vraagt om een voorzichtige aanpak, waarbij het respecteren van loyaliteit en deze niet beschadigen leidend zijn. Ondertussen kan wel duidelijk gemaakt worden aan kinderen dat het om hen

gaat en niet om hun ouders. Tot slot geven kinderen nog aan dat *ervaringsdeskundigen* ingezet zouden kunnen worden, dat het belangrijk is dat professionals kunnen *samenwerken* met het gehele gezin, en dat hulpverleners wel eens *buiten de gebaande paden* mogen treden om een kind te bereiken.

Jongere, 17 jaar: Probeer die loyaliteit niet weg te duwen of af te kappen of op een of andere manier te beïnvloeden. Die loyaliteit gaat d'r altijd zijn, die gaat niet weg, dat is gewoon.

4.3.4 Situationele invloeden

Ten slotte geven kinderen ook aan dat bepaalde situaties de participatie kunnen beïnvloeden. Zo snappen zij dat er bij *crisisuithuisplaatsingen* niet gesproken kan worden met kinderen voorafgaand aan de plaatsing, omdat veiligheidsoverwegingen hier zwaarder wegen. Wel is het volgens hen belangrijk om uitleg te geven tijdens de uithuisplaatsing. Kinderen geven ook aan dat weerstand vanuit *ouders* participatie kan bemoeilijken. Zo kunnen zij actief participatie tegenwerken, maar kan ook hun mening over de uithuisplaatsing of over de hulpverlener de mening van het kind beïnvloeden. Daarnaast kunnen zij kinderen, bewust of onbewust, foutief informeren over de situatie en de beslissing. Ten slotte geven enkele kinderen aan dat *organisatorische* factoren, met name financiële en tijdsoverwegingen een rol spelen bij participatie. Zij beseffen dat de tijd van hulpverleners en advocaten geld kost en dat het dus ook meer geld kost wanneer er meerdere gesprekken met kinderen gevoerd gaan worden. Kinderen is daarnaast gevraagd hoe lang de rechter met kinderen zou moeten spreken, waarop zeer gevarieerde antwoorden zijn gegeven. Waar sommigen voorkeur hebben voor een kort gesprek van maximaal 20 minuten, zijn er ook kinderen die driekwartier, een uur of zelfs twee uur aangaven, omdat dit kinderen de tijd geeft om hun hele verhaal aan de rechter te vertellen. Tenslotte zijn sommige jongvolwassenen ervan overtuigd dat hulpverleners veel geld verdienen met het uithuisplaatsen van kinderen, waardoor bij hen de motivatie ontbreekt om kinderen en hun ouders goed te helpen.

Jongvolwassene, 25 jaar: Het liefst zou ik willen dat [hulpverleners] nog minder geld kregen en dat alle partijen eromheen nog meer geld kregen, zodat die nog beter voor het recht opkomen van het kind. Daar kijken hulpverleners totaal niet naar. Het kind interesseert ze niet, het geld interesseert ze alleen maar. Ik heb geen één

voogd waarvan ik zeg 'nou dat was een toffe vent of vrouw, die heeft mij echt gehoord, die begreep mij'. Nee. Zo ben ik er geen een tegengekomen in de jeugdzorg. Geen een.

4.4 Tussenconclusie

Kinderen konden onvoldoende participeren bij de uithuisplaatsingsbeslissing, ondanks de mogelijke meerwaarde die het volgens hen kan opleveren voor het beeld van de situatie en het beslissingsproces. In het voortraject waren professionals op een enkele uitzondering na niet in gesprek met kinderen en bij de rechtbank is geen enkel kind voor zijn twaalfde geweest. Kinderen hebben hier echter wel behoefte aan. In het voortraject willen zij tenminste eenmaal met de betrokken hulpverleners gesproken hebben en velen zouden graag meerdere gesprekken hebben. Daarbij wil een deel van de kinderen hun mening en ervaringen graag met de rechter delen, omdat deze persoon de uiteindelijke beslissing neemt. Kinderen zijn realistisch in het feit dat zij de beslissing niet kunnen nemen, maar willen met name invloed hebben op hoe de uithuisplaatsing eruit komt te zien. Daarnaast bieden gesprekken met professionals de ruimte om zorgelijke signalen te uiten en voelen zij zich gehoord. Het is aan de hulpverleners, rechter en eventuele andere professionals om deze participatie te faciliteren door met kinderen het gesprek op een kindvriendelijke manier aan te gaan. Een menselijke en open houding vinden kinderen hierbij belangrijk. Verder benoemen kinderen het belang van een prettige locatie, het gebruik van creatieve hulpmiddelen en bekwame professionals.

Verder verdient de uitleg en terugkoppeling aan kinderen veel aandacht, gezien het onbegrip onder kinderen door onvolledige en onjuist informatie. Kinderen begrijpen dat niet alles met hen gedeeld kan worden, maar verwachten wel zo veel mogelijk uitleg te krijgen en zo snel als dit mogelijk is. Daarbij moet niet onderschat worden wat het met het vertrouwen van kinderen richting hulpverleners doet wanneer zij het gevoel hebben dat er tegen hen gelogen wordt. Uitleg en terugkoppeling dienen ook niet als eenmalige gebeurtenis te worden beschouwd, maar zullen tijdens elk gesprek met het kind moeten terugkomen.

Uiteindelijk is participatie maatwerk leveren en aansluiten bij het individuele kind. Waar het ene kind drie gesprekken met hulpverleners wil en ook de rechter wil spreken, praat het andere kind met moeite eenmalig met een hulpverlener en moet het er niet aan denken om naar de rechtbank te gaan. Het belangrijkste hierbij is om niet in te vullen voor het kind wat het wil voordat er iets gevraagd of geprobeerd is, maar om te proberen met het kind te overleggen tot hoe ver het wil gaan qua participatie. Zeker in het voortraject is het belangrijk dat het kind weet wie de betrokken professionals zijn en hoe het kind hen kan bereiken wanneer het achteraf nog vragen heeft of van gedachten is veranderd. Uitleg geven en duidelijkheid verschaffen zijn hierbij de basis waarop verdere participatie stoelt. Om professionals te helpen om met het kind uit te zoeken hoe het wil participeren, hebben wij het 'participatie keuzemenu' gemaakt (bijlage I). Hiermee kan in het voortraject en bij het indienen van het verzoekschrift met het kind besproken worden welke participatiemogelijkheden er zijn en kan het kind zelf bepalen wat het hierin fijn vindt.

5. Participatie volgens professionals

Versterken van de stem van 12-minners bij uithuisplaatsing

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de 53 interviews met rechters en raadsheren, jeugdbeschermers, raadsonderzoekers, advocaten en bijzondere curatoren (tezamen: professionals) weergegeven. Het geeft de persoonlijke ervaringen en meningen weer van deze professionals over de mogelijkheden om kinderen onder de twaalf te laten participeren bij uithuisplaatsingsbeslissingen. De vijf groepen professionals worden gezamenlijk besproken, maar daar waar zij van mening verschillen wordt dit aangegeven. Eerst wordt stilgestaan bij wat professionals verstaan onder participatie. Dit wordt gevolgd door hoe zij participatie in hun werk vormgeven en welke verbeteringen hierin gemaakt kunnen worden. Tenslotte wordt beschreven wat participatie volgens hen oplevert en welke randvoorwaarden aanwezig dienen te zijn.

5.1 Wat verstaan professionals onder participatie?

5.1.1 Het kind informeren

Zowel de kinderrechters, raadsonderzoekers, jeugdbeschermers als bijzondere curatoren zien het kind informeren als een onderdeel van participatie, waarin er uitleg en informatie wordt gegeven over het wat en waarom van het besluitvormingsproces. Advocaten noemen uitleg geven niet expliciet bij de vraag wat participatie voor hen betekent, maar geven wel uitleg aan kinderen over wie zij zijn en wat ze doen.

Raadsonderzoeker: Het is natuurlijk ook belangrijk voor kinderen, zeker als ze al in een moeilijke situatie zitten, dat ze gehoord worden, dat ze uitleg krijgen over wat er allemaal gaat gebeuren, een beetje houvast geven.

5.1.2 Horen van het kind

Alle professionals geven aan dat participatie betekent dat je het kind hoort en een stem geeft. Door middel van gesprekken wordt de mening van het kind gehoord, waarbij het belangrijk is goed naar het kind te luisteren. Naast de mening van het kind wordt door de professionals ook feitelijke informatie verzameld over de situatie van het kind. Een enkele professional geeft ook aan indirect de stem van het kind te horen, waarbij ze gebruik maken van ouders of andere informanten.

Jeugdbeschermer: [participatie is] meepraten, meedenken, horen, gesprek aangaan met het kind.

5.1.3 Het kind betrekken bij de beslissing

Betrokken worden in het beslissingsproces is een terugkerend thema bij de vraag aan professionals wat participatie inhoudt. Dit doelt zowel op de vorige twee thema's, namelijk informeren en horen, maar wordt door professionals ook breder getrokken. Het kind moet centraal staan bij de beslissing en waar mogelijk moet de mening van het kind meegewogen worden. Professionals zijn echter ook heel stellig dat participatie niet gelijk staat aan beslissingsbevoegdheid van het kind, want deze ligt bij de professionals en de kinderrechter.

Bijzondere curator: bij participatie denk ik aan de mening van het kind betrekken in bepaalde beslissingen. Niet dat zij een doorslaggevende beslissing hebben, maar dat hun mening daarin betrokken wordt, hoe zij tegen bepaalde dingen aankijken, omdat het hele waardevolle informatie kan geven.

5.1.4 Participatie is een traject

Enkele raadsonderzoekers en jeugdbeschermers geven aan dat participatie een traject is en geen eenmalige gebeurtenis. Zij zeggen gedurende het hele raadsonderzoek of de ondertoezichtstelling de participatie van het kind vorm te geven.

Jeugdbeschermer: dan heb je vaak wel dat je daar het kind veel meer bij betreft en dat het vaak ook wel een traject is.

5.1.5 Een kinderrecht

Enkele raadsonderzoekers, bijzondere curatoren en jeugdbeschermers geven aan dat participatie een recht is van het kind. Professionals zouden daarom altijd moeten proberen participatie vorm te geven en daarna pas beslissen dat participatie niet lukt. Daarbij wordt opgemerkt dat participatie een recht en dus geen plicht is.

Bijzondere curator: Het IVRK schrijft het ook voor.

5.2 Hoe vindt participatie op dit moment plaats en wat kan hierin verbeterd worden?

Alvorens een kind uit huis geplaatst wordt, zijn er twee beslismomenten waarbij het kind kan participeren: bij de indiening van het verzoekschrift en bij de beslissing van de rechtbank. Daarnaast dient na de beslissing van de rechter bepaald worden hoe de terugkoppeling naar het kind plaatsvindt. Tijdens de ondertoezichtstelling of het

raadsonderzoek kan de beslissing worden genomen om een verzoekschrift strekkende tot machtiging uithuisplaatsing in te dienen bij de rechtbank. Vervolgens wordt het verzoekschrift door de rechtbank behandeld en beslist de rechter of de machtiging afgegeven wordt. Nadat beide beslissingen genomen zijn, kan de uitkomst teruggekoppeld worden aan het kind. Alle drie deze fases worden hieronder besproken vanuit de visies van de verschillende professionals.

5.2.1 Voortraject: beslissing indienen verzoekschrift

Tijdens het *raadsonderzoek* wordt volgens de raadsonderzoekers met bijna alle kinderen gesproken en waar dit niet mogelijk is wordt het kind door de raadsonderzoekers wel gezien. Zij bespreken met kinderen hoe het met hen gaat, de zorgen die er zijn en leggen hun betrokkenheid uit. Of zij een mogelijke uithuisplaatsing bespreken hangt sterk af van de situatie en dit wegen zij per casus af. Raadsonderzoekers zien kinderen vaak maar één en soms twee keer om het kind te spreken over hun situatie. Daarnaast geeft een deel van de raadsonderzoekers aan dat zij aan het einde van het onderzoek het kind weer zien tijdens het adviesgesprek. De raadsonderzoekers geven aan meer tijd te willen hebben om het kind vaker en langer te kunnen spreken. Daarnaast geven zij aan soms verschil te zien tussen raadsonderzoekers hoe centraal zij gesprekken met het kind zetten. Echter geven zij ook aan dat zij slechts passanten in het leven zijn van kinderen en dat het onderzoek dat zij uitvoeren geen vorm van hulpverlening is. De beslissing om een machtiging uithuisplaatsing te verzoeken, gebeurt altijd in overleg met collega's, bijvoorbeeld tijdens het multidisciplinair overleg. Het beeld dat raadsonderzoekers vaak met jonge kinderen spreken maar tegelijkertijd een beperkte rol hebben, wordt onderschreven door de overige professionals.

Raadsonderzoeker: Nou dat begint eigenlijk al vanaf het eerste gesprek dat je hebt, ik vind sowieso dat je altijd met een kind moet praten, eigenlijk vanaf vier jaar al wel. Uhm want het kan op heel veel manieren, je hoeft niet aan een tafel te zitten, je moet investeren, je moet mee naar de kamer soms kijken, wat laten zien. Daar begint het al, en ik vind dat dat uiteindelijk moet resulteren in een adviesgesprek met een kind, vertellen wat je hebt gehoord, wat je daarmee hebt gedaan, hoeveel invloed het kind heeft gehad op de beslissing, dat het nooit de schuld is van het kind is, onschuldig, dat soort dingen. Tot aan je besluit, en je besluit ga je ook vertellen, en ga je

ook uitleggen hoe dat werkt, ook al is het soms heel moeilijk, jeugdbeschermer of een rechter dat is soms heel moeilijke taal, maar ik vind dat je alles wat je beslist met het kind moet bespreken.

Tijdens een *ondertoezichtstelling* is er een jeugdbeschermer in het gezin die gesprekken en contactmomenten heeft met het kind. In deze gesprekken leggen zij uit waarom ze betrokken zijn en houden ze zicht op het kind en het gezin. De contactmomenten worden vastgelegd in de rapportages van de jeugdbeschermer. De frequentie van deze gesprekken verschilt, ook afhankelijk van de casus, maar vanuit de gecertificeerde instelling zijn er vaak minimeisen gesteld waarin staat dat het kind eens in de zes of twaalf weken gezien moet worden. Er zijn jeugdbeschermers die aangeven dat het nog vanzelfsprekender moet zijn dat je met jonge kinderen gesprekken hebt, hetgeen kracht bijgezet kan worden door tijdens het multidisciplinair overleg hier specifiek op in te gaan. Een hoge caseload beperkt soms hun mogelijkheden om bij het kind langs te gaan. Jeugdbeschermers hebben de functie van regiehouder, waardoor zij ook afhankelijk zijn van de informatie vanuit andere hulpverleners en school over hoe het met het kind gaat. Wanneer tot een verzoek machtiging uithuisplaatsing overgegaan wordt, wordt dit niet in alle gevallen met het kind vooraf besproken in verband met de veiligheid en belasting van het kind. De overige professionals onderschrijven dat jeugdbeschermers een rol hebben om gesprekken te voeren met kinderen tijdens een ondertoezichtstelling. Rechteren zijn meestal tevreden met de rapportages die zij van jeugdbeschermers ontvangen. Er worden echter ook kritische kanttekeningen geplaatst bij de inzet van jeugdbeschermers, zij zouden nog te weinig met jonge kinderen praten, kinderen hebben teveel wisselende jeugdbeschermers en jeugdbeschermers zitten soms klem in hun meervoudige partijdigheid naar het kind en de ouders toe.

Jeugdbeschermer: Vroeger was het één keer in de zes weken, nu is het één keer in de drie maanden dat we een kind moeten zien. Dus dat is iets wat echt moet. Dat is gewoon richtlijn. Ik vind één keer in de drie maanden te weinig om een goed beeld te hebben vanuit jezelf. We hebben natuurlijk altijd hulpverleners die dan het kind vaker zien, dat mag van mij wel vaker.

Wanneer er overige hulpverlening in het gezin of voor het kind aanwezig is, kunnen deze professionals ook een rol hebben in het spreken van kinderen over de zorgen die er

zijn. Jeugdbeschermers geven aan hier informatie van hen te ontvangen, omdat zij vaker in het gezin komen. Daarentegen geven raadsonderzoekers en bijzondere curatoren aan dat hulpverlening in het gezin weinig tot niet met kinderen spreekt en zich veel meer op de ouders richt. Ook rechters zien weinig input vanuit overige professionals als het om de invulling van de participatie van jonge kinderen gaat.

Raadsonderzoeker: Zaken die wij vanuit het sociaal wijkteam krijgen, daar zijn kinderen eigenlijk nauwelijks gesproken of gezien. Dat is echt heel erg gericht op de ouders.

5.2.2 Gerechtelijke procedures: beslissing afgeven machtiging

De mening van het kind wordt door verschillende partijen verwoord tijdens de gerechtelijke procedures.

Raadsonderzoekers en jeugdbeschermers schrijven hun rapport en onderbouwen deze tijdens de rechtszaak. Hierin staat waar mogelijk de mening van het kind en wordt onderbouwd waarom het belang van het kind een bepaalde beslissing vereist. Echter is het afhankelijk of de mening van het kind bekend is en of het veilig genoeg is om deze in het bijzijn van ouders te bespreken of deze daadwerkelijk besproken wordt. Ook komt het voor dat hier onvoldoende aandacht voor is. Zowel raadsonderzoekers als jeugdbeschermers zien elkaar als belangrijke woordvoerder voor het kind.

De bijzondere curator wordt door hen als een goede toevoeging gezien alleen wanneer zijzelf niet betrokken zijn om het belang van het kind te dienen, want anders ziet het kind teveel verschillende mensen. Jeugdbeschermers zijn echter wel kritisch op de huidige uitvoering van de bijzondere curator. Bijzondere curatoren zien zichzelf daarentegen als echt onafhankelijk en in staat om zowel de mening als het belang van het kind over te brengen. Zij spreken het kind vaak meerdere keren voorafgaand aan de zitting zodat zij een goed beeld hebben van het kind en wat in zijn belang is. Bijzondere curatoren worden echter op dit moment nauwelijks ingezet bij uithuisplaatsingen.

Het belang van een advocaat bij gesloten uithuisplaatsingen wordt door alle professionals onderschreven. Zowel advocaten zelf als enkele jeugdbeschermers en bijzondere curatoren zien de meerwaarde van het inzetten van advocaten voor kinderen ook bij open uithuisplaatsingen. Zeker omdat de advocaat van ouders opkomt voor de

belangen van ouders, die soms haaks op de belangen van het kind staan. Advocaten van ouders vinden het lastig om de mening van het kind te vertegenwoordigen. Een enkele advocaat doet dit alleen wanneer het belang van het kind overeenkomt met dat van de ouders, maar de meeste advocaten sturen het kind bijvoorbeeld door naar de Kinder- en Jongerenrechtswinkel. Advocaten die kinderen vertegenwoordigen spreken hen voorafgaand aan de rechtszaak vaak één of twee keer om de rechtszaak uit te leggen en hun mening hierover te vragen.

Jeugdbeschermers en raadsonderzoekers vinden dat zij zelf op de eerste plaats het belang van het kind dienen, waardoor een advocaat niet door iedereen als belangrijke toevoeging wordt gezien en soms zelfs als storende factor. Advocaten herkennen het geschetste slechte imago dat zij vaak hebben, maar benadrukken dat er ook advocaten zijn die naast de mening van het kind ook aan het kind duidelijk maken wat wel en niet past bij hun situatie.

Jeugdbeschermer: Ik denk dat een rol voor ons ligt [in het verwoorden van de mening van het kind], en dat de rechters ons daar ook wel meer op mogen bevragen. Want ze vragen natuurlijk altijd wel, een beetje in algemene zin, van 'hoe doet het kind het daar?' en dat soort dingen. Maar ik denk dat ze ons ook wat kritischer mogen bevragen op 'heb je gesprekken met het kind en wat geeft het kind daarin aan?' En weet je: 'De bezoeken, hoe loopt dat?'

Naast professionals die de mening van het kind verwoorden tijdens of voorafgaand aan de rechtszaak is het ook mogelijk dat kinderen *gehoord* worden door de rechter. Er worden door rechters en andere professionals echter grote verschillen gerapporteerd in hoeverre dit gebeurt. Waar sommige rechtbanken kinderen vanaf acht jaar oproepen voor een gesprek, hanteren de meeste rechtbanken de leeftijdsgrens van twaalf jaar. Hier worden soms uitzonderingen op gemaakt, bijvoorbeeld als een kind bijna twaalf is, meekomt met oudere broers of zussen, of wanneer er specifiek om verzocht wordt. Het verzoeken is echter geen garantie dat een kind ook opgeroepen wordt door de rechter. Er zijn daarnaast ook verschillen in hoe rechters het horen van kinderen inrichten. Sommige rechters nodigen het kind uit op een andere dag voorafgaand aan de zitting, terwijl andere rechters het kind uitnodigen om aan het begin van de zitting met de rechter te spreken. De meeste rechters en andere professionals vinden dat kinderen vaker en vanaf jongere leeftijd de kans geboden moet worden om met de rechter te spreken,

waarbij de leeftijden van tien en acht jaar vaak worden genoemd. Echter zijn er ook zorgen om de belasting van een dergelijk gesprek, omdat de rechtbank geen kindvriendelijke plek is. Tevens benoemen enkele professionals en rechters dat rechters niet altijd voldoende opgeleid zijn voor gesprekken met jonge kinderen. Sommige professionals zouden daarom voorstander zijn van het horen van het kind door een jeugdhulpverlener of gedragswetenschapper in bijzijn van de rechter. Rechters geven overigens aan dat ouders en hulpverleners soms het kind weg kunnen houden bij de rechtbank in verband met de zorgen rondom de belasting, terwijl dit niet altijd terecht is.

Rechter: [nodigt kinderen vanaf acht jaar al uit] Nou ik denk dat het goed zou zijn om het landelijk in te voeren. Ja, ik zou niet weten waarom niet. En die werkbelasting, zoveel kinderen komen er niet, dus dat valt heel erg mee. Die gesprekken zijn niet zo lang, je hebt altijd wel tijd voor zo'n gesprek.

5.2.3 Terugkoppeling

Raadsonderzoekers schrijven na hun onderzoek een rapport over de situatie van het kind en gezin, waarin een verslag van het gesprek met het kind is opgenomen. In het adviesgesprek koppelen zij de uitkomst van het onderzoek terug aan kinderen en leggen zij uit wat de vervolgstappen zijn. Het merendeel van de raadsonderzoekers spreekt het kind hierover persoonlijk, maar soms gebeurt dit telefonisch of niet. Het mag volgens raadsonderzoekers meer standaard worden om een adviesgesprek met jonge kinderen te hebben. Wanneer dit wel plaatsvindt, wordt door de helft van de geïnterviewde raadsonderzoekers ruimte ingelast om bij het kind te controleren of hun mening goed opgeschreven staat en eventuele wijzigingen op te laten schrijven. Het terugkoppelen van de uithuisplaatsing gebeurt minder vaak door raadsonderzoekers, omdat het kind regelmatig al tijdens het onderzoek uithuisgeplaatst wordt. Daarnaast kondigen ze soms de uithuisplaatsing niet aan in verband met de veiligheid van het kind. De jeugdbeschermer pakt die rol op wanneer de uithuisplaatsing uitgesproken is.

Raadsonderzoeker: [uitleggen wat er gaat gebeuren] doe je het liefst in een persoonlijk gesprek, ook bij die wat jongere kinderen. Maar dat gebeurt niet altijd, bij de twaalfplussers wel, maar bij die jongere kinderen, daar zou dat nog wel wat meer mogen gebeuren.

Jeugdbeschermers koppelen regelmatig de beslissing tot uithuisplaatsing terug aan het kind en maken daarbij onderscheid tussen een spoeduthuisplaatsing en een reguliere uithuisplaatsing. Bij spoeduthuisplaatsingen vindt de terugkoppeling plaats tijdens de uithuisplaatsing, bijvoorbeeld in de auto. Echter, zij geven ook aan dat hier niet altijd veel ruimte voor is, dus gaan zij op een later tijdstip nog terug om het kind uit te leggen welke stappen er ondernomen zijn en hoe de toekomst eruit gaat zien, bijvoorbeeld wat betreft het contact met hun ouders. Wanneer er een reguliere uithuisplaatsing plaatsvindt, bereiden de jeugdbeschermers het kind voor op de uithuisplaatsing. Als de situatie het toelaat geven zij voorafgaand aan de uithuisplaatsing uitleg en vertellen ze waar het kind gaat wonen. Tevens maken zij samen met het kind een stappenplan, om de situatie zo overzichtelijk mogelijk te maken voor het kind, hierin rust te creëren en een traumatische ervaring te voorkomen. Echter, in sommige situaties kunnen de jeugdbeschermers de beslissing pas vlak voor de werkelijke uithuisplaatsing aan het kind terugkoppelen. Dit omdat anders mogelijk de veiligheid van het kind in het geding komt of omdat kinderen gespannen raken omdat zij het tijdsbestek niet kunnen overzien. Regelmatig zijn het ook de ouders die de beslissing van de rechtbank terugkoppelen, omdat jeugdbeschermers niet direct met de ouders mee kunnen gaan. Nadat de uithuisplaatsing heeft plaatsgevonden leggen de jeugdbeschermers in verschillende gesprekken de redenen van de uithuisplaatsing uit aan het kind. Tijdens deze uitleg worden onder andere de bestaande zorgen, beweegredenen van de jeugdbeschermers en wat maakt dat er gekozen is voor een uithuisplaatsing toegelicht. Een enkeling koppelt aan het kind terug waarom er anders gehandeld is dan de wens van het kind, maar meestal ontbreekt in de terugkoppeling uitleg over hoe de mening van het kind meegewogen heeft. De overige professionals herkennen zich in het beeld dat jeugdbeschermers over zichzelf schetsen en schrijven hen een grote rol toe in het uitleggen van de uithuisplaatsing aan kinderen.

Jeugdbeschermer: Als er een uithuisplaatsing gaande is, dan is er sowieso veel contact met het kind. Dus dan neem je de kinderen ook mee in de stappen die eraan voorafgaan en hoe dat verloopt.

Bijzondere curatoren koppelen de uitkomsten van een uithuisplaatsingsbeslissing terug na de uitspraak van de rechter, waarbij ze informatie geven over wat er staat te gebeuren en waarom er eventueel geen gewicht aan de

mening van kinderen is toegekend. Bijzondere curatoren koppelen de beslissing op verschillende manieren terug aan kinderen. Dit kan tijdens een gesprek met het kind, waarbij wordt verteld welke beslissing is genomen en wat dit inhoudt. De uitkomst kan ook telefonisch, via een telefonisch bericht (bijvoorbeeld WhatsApp) of via een brief teruggekoppeld worden. Echter geven ook bijzondere curatoren aan dat zij niet altijd de eersten zijn die aan het kind vertellen dat een machtiging tot uithuisplaatsing is verleend, maar dat ouders dit regelmatig doen of de jeugdbeschermer.

Bijzondere curator: Wat ik wel vaak aan het kind teruggeef is: 'De rechter heeft wel heel goed geluisterd naar je. Die heeft ook tegen papa of mama gesproken, van dit en dit. Maar de rechter vindt toch dat over het algemeen de omstandigheden zo zijn dat het beter is dat je eerst even daar [gaat wonen]. En dat iedereen goed zijn best gaat doen dat je veilig en goed weer terug kan. Dat leg ik dan wel uit aan het kind.'

Advocaten variëren sterk in wie zij aanwijzen om de terugkoppeling te doen aan het kind. Waar sommigen zichzelf een rol toeschrijven in het kind op de hoogte brengen, worden raadsonderzoekers, rechters, jeugdbeschermers, bijzondere curatoren en pedagogisch medewerkers ook genoemd. Hoewel ze ook aangeven dat de terugkoppeling maatwerk is, geven advocaten wel de kritische noot dat het regelmatig onduidelijk is wie dit gaat doen, waardoor zowel zijzelf als rechters hier weinig zicht op hebben.

Advocaat: Als ik de ouders bijsta, dan kan ik het niet terugkoppelen aan de kinderen. En dan is het natuurlijk de vraag een beetje: doet de gezinsvoogd dat? Doet de ouder dat? En op wat voor manier doen ze dat?

Kinderrechters kunnen ook de uitkomsten van een uithuisplaatsingsbeslissing terugkoppelen aan kinderen. Allereerst kunnen zij dit mondeling doen na afloop van de zitting. Dit vindt in de praktijk weinig tot niet plaats, omdat kinderen onder de twaalf jaar vaak niet bij de zitting aanwezig zijn. In het uitzonderlijke geval dat een kind bij de zitting aanwezig is, leggen de kinderrechters de beslissing zoveel mogelijk uit in begrijpelijke taal. In de meeste gevallen, wanneer het kind niet bij de zitting is, koppelt één van de aanwezigen de beslissing terug aan het kind. Soms spreekt de kinderrechtter met de aanwezigen af wie dit gaat doen. Naast dat de kinderrechters de uitkomsten mondeling

kunnen terugkoppelen, koppelen zij de beslissing terug via de beschikking. In de beschikking staat onder andere welke beslissing is genomen en op basis van welke redenen deze beslissing is genomen. Sommige kinderrechters beschrijven in de beschikking of en hoe het kind is gehoord en wat zijn mening is over de situatie. Dit gebeurt wel voorzichtig, vanwege de kwetsbare positie van kinderen. In de beschikking benadrukken de kinderrechters dat de beslissing gemaakt is vanuit de kinderrechtter. Hoe de mening van kinderen gewogen is in de uiteindelijke beslissing staat vaak niet letterlijk beschreven in de beschikking. Een aparte brief of stuk in de beschikking gericht aan het kind gebeurt weinig, omdat kinderen de beschikking vaak toch niet lezen, dit tijd en geld kost wat er niet is, en het maar de vraag is volgens rechters in hoeverre dit juridisch verantwoord is. Opvallend is dat meerdere kinderrechters aangeven dat de terugkoppeling van de beslissing en het meewegen van de mening van het kind onder de twaalf jaar vanuit een rechter beter kan dan op dit moment het geval is. Ook andere professionals geven aan dat rechters weinig direct terugkoppelen aan het kind en dat zij de onderbouwing in de beschikking vaak summier vinden.

Rechter: Nou ik probeer steeds meer om wel de mening van het kind in de beslissing te zetten. Dat is helemaal niet standaard, maar ik vind het toch wel vaak belangrijk. En als het kind echt iets anders wil, dan probeer ik er ook in mijn motivering op in te gaan. Dus ik weet niet of het kind dat eigenlijk zelf ook leest zo, maar dat probeer ik in ieder geval wel.

Naast de professionals kunnen andere betrokkenen de beslissing terugkoppelen. Dit kunnen de ouders zijn of andere personen in het netwerk van kinderen. Vooral ouders worden vaak genoemd als personen die de terugkoppeling doen, omdat zij vaak het kind als eerste zien en spreken. Ook kan het een combinatie zijn van professionals en het netwerk die kinderen vertellen over de beslissing. De rechter kan soms tijdens de rechtszaak met de betrokkenen bespreken hoe dit het beste kan gebeuren.

Jeugdbeschermer: In principe, als die uitspraak gedaan wordt, is het eigenlijk zelden zo dat je diezelfde middag het kind nog op gaat halen. Diezelfde dag moet je niet gaan, want dan zit iedereen in zijn emoties en krijg je alleen maar ruzie. Ik probeer dan de dag erna altijd wel te gaan. En bij het kind te vertellen 'Je hebt het vast van

papa en mama al wel gehoord, maar de rechter heeft dit en dit besloten.'

5.3 Wat levert participatie op?

5.3.1 Uitleg

Waar uitleg krijgen voor kinderen een hoge prioriteit heeft, geeft bij de professionals slechts de helft aan dat participatie de mogelijkheid biedt om uitleg te geven aan het kind. Het is volgens hen belangrijk dat het kind begrijpt waarom een uithuisplaatsing nodig is. Professionals geven daarom uitleg over de zorgen die er spelen en hoe deze zorgen kunnen verminderen. Dit vermindert volgens hen ook de kans dat het kind zichzelf de schuld geeft van de uithuisplaatsing. Daarnaast geven professionals uitleg over hoe het beslistraject en de vervolgstappen eruit gaan zien, zodat het kind hier houvast aan heeft. Bovendien geven zij het kind de gelegenheid om vragen te stellen over dingen die nog niet duidelijk zijn. Met name jeugdbeschermers geven ook aan dat uitleg geven een traject is en gedurende de uithuisplaatsing nog vaker aan de orde komt.

Raadsonderzoeker: Maar ook dat je ze uitlegt en informeert van wat er gaat gebeuren, dat je ze meeneemt in het hele proces van het besluit totdat jij misschien wel uhm een tijd ergens anders moet gaan wonen en waarom. Dus dat je dat zo goed mogelijk uitlegt.

5.3.2 Informatie vanuit het kind

De professionals geven aan dat er via participatie informatie wordt verkregen over *hoe het met het kind gaat*. Door gesprekken met kinderen en hen te observeren leren professionals kinderen kennen en vormen zij een beeld van het kind. Hierdoor verkrijgen zij informatie over de ontwikkeling van het kind, hun belevingswereld en hun emoties, waardoor zij beter hun belangen kunnen behartigen.

Rechter: Ik zie wel een meerwaarde [in het horen van het kind], omdat je het kind hebt leren kennen. Al is het natuurlijk heel beperkt, maar dan weet je over wie je een beslissing neemt.

Naast informatie over hoe het met het kind gaat, geven alle professionals aan dat er via participatie informatie wordt verkregen over de *thuisituatie* van een kind. Er wordt inzicht verkregen in de gezinssituatie, de dynamieken in het systeem en de beleving van het kind over deze situatie. Bovendien kan duidelijk worden in hoeverre het kind belast

is met de thuisituatie. Ook bij de thuisituatie spelen observaties een belangrijke rol, en letten met name raadsonderzoekers en jeugdbeschermers op non-verbale signalen. Rechter geven specifiek aan dat bij de vragen aan het kind over de thuisituatie het niet om waarheidsbevinding gaat.

Professionals verkennen in het gesprek met het kind ook welke *oplossingen* het kind zelf aandraagt om bepaalde problemen te verminderen. Kinderen kunnen volgens professionals hier hele leuke en creatieve antwoorden op geven, die als input dienen voor hulpverleningsplannen maar ook inzicht geven in de problemen die zij zelf als het meest prangend ervaren. Kinderen durven vaak ook kritisch te zijn naar hun ouders, maar wanneer zij dit niet zijn, biedt dit een opening om te bespreken welke doelen er behaald moeten worden door hun ouders of henzelf binnen het hulpverleningstraject.

Raadsonderzoeker: Wat ik met name van een kind wil horen is zijn beleving van de situatie thuis. Wat er goed gaat en wat er anders zou kunnen. Welke oplossingen bedenken zij? Vaak weten de kinderen ook de oplossingen wat er beter kan en wat je daar nou eigenlijk voor moet doen als ouders. Dus je probeert een beeld te krijgen van het kind zelf, maar ook van hoe ziet het kind zijn systeem.

Het kind kan tijdens het participeren *zorgelijke signalen* afgeven. Ernstige verstoringen in de gezinsdynamiek, zoals parentificatie en loyaliteitsproblemen, of signalen van kinderen dat het thuis onveilig is, kunnen naar voren komen tijdens een gesprek met kinderen door de manier waarop zij dingen vertellen. Ook kunnen de verhalen van kinderen soms dermate heftig zijn, dat professionals direct moeten handelen. Zorgelijke signalen zijn er dus zowel in directe als indirecte zin.

Bijzondere curator: [Het kind] kwam binnen en we hadden het over waarom ik hier ben. En... toen keek hij uit het raam, we zaten op twee hoog en toen zei hij tegen me 'wat zou er nou gebeuren als ik nou uit het raam spring? Ben ik dan levend of ben ik dan dood?'

Professionals rapporteren dat door middel van participatie ook de *mening van het kind* kan worden verkregen over de beslissing die genomen gaat worden. Door gespreken komen zij te weten hoe kinderen tegen een mogelijke uithuisplaatsing aankijken en hoe zij de zorgen van professionals zien. Daarnaast kan de mening van het kind

gevraagd worden over waar hij heen wil als er een uithuisplaatsing komt en hoe hij de uithuisplaatsing vormgegeven wil hebben. Er wordt echter niet altijd met een kind gesproken over een mogelijke uithuisplaatsing, omdat dit teveel spanningen kan opleveren voor een kind. Dan benaderen ze de mening van het kind via een omweg.

Jeugdbeschermer: Soms lukt het dus dan ook om te kunnen praten over hoe zou je het vinden als je dan niet hier zou blijven maar ergens anders, want daar zitten we wel een beetje over te denken.

Hoewel participatie dus veel informatie kan opleveren voor de professionals, geven met name rechters, raadsonderzoekers en jeugdbeschermers aan dat het *niet altijd veel oplevert* om met het kind in gesprek te gaan. Niet elk kind wil of kan veel vertellen aan de professionals, waardoor hun mening en inzichten niet naar boven komen. Daarnaast kan een kind door ouders geïnstrueerd zijn bepaalde dingen te verzwijgen of anders te vertellen, waardoor niet altijd een realistisch beeld ontstaat.

Raadsonderzoeker: Je hebt natuurlijk kinderen die meteen met de deur in huis vallen en meteen vertellen dat ze geslagen worden of iets in die richting. En je hebt kinderen die helemaal niet zoveel zeggen. Die zeggen dat ze houden van fietsen en van voetballen, [maar] dat het eigenlijk helemaal niet komt tot waar het over gaat.

5.3.3 Meewegen informatie kind

Ten eerste geven de professionals aan dat de mening van kinderen *altijd meeweegt* in de uiteindelijke beslissing. Door te luisteren naar de verhalen van kinderen worden er betere beslissingen genomen. Het kind geeft de professionals meer inzicht in de situatie en wat er moet gebeuren. Echter geven zij wel de kritische noot dat de mening van het kind slechts één factor vormt in de uiteindelijke beslissing en meegenomen wordt naast de meningen van anderen, waaronder die van ouders en betrokken hulpverlening. De jeugdbeschermers, raadsonderzoekers en bijzondere curatoren laten de mening van het kind meewegen in het advies of verslag dat zij geven aan de kinderrechter. Daarbij brengen ze vaak de mening van het kind over, ook wanneer deze niet overeenkomt met hun eigen mening. Advocaten daarentegen nemen aan de hand van het verhaal van het kind een standpunt in richting de rechter.

Rechter: Het is voor ons wel belangrijk om het kind te zien en te horen, anders blijft het een kind op papier. Dus het weegt zeker mee, maar je kan nooit zeggen voor zoveel procent. Het kan soms een enorm doorslaggevende rol spelen.

Ten tweede zien de professionals in de praktijk dat de mening van kinderen een *uithuisplaatsingsbeslissing kan beïnvloeden*. Allereerst kan een uithuisplaatsingsbeslissing worden uitgesteld, ingetrokken of ingekort, omdat naar aanleiding van het verhaal van het kind de situatie anders wordt geschetst dan voorheen of omdat informatie eerst verder uitgezocht dient te worden. Voor rechters speelt hierbij mee of er bij het kind en het systeem de overtuiging bestaat dat er verandering mogelijk is. Daarnaast geven professionals aan dat wanneer er getwijfeld wordt of een uithuisplaatsing noodzakelijk is, het kind invloed kan hebben op deze beslissing. Raadsonderzoekers spreken daarbij over de beslissing kantelen, wanneer door de mening of het verhaal van het kind de machtiging uithuisplaatsing net wel of net niet verzocht wordt. Bovendien kan de mening van het kind aansturen op een uithuisplaatsing, bijvoorbeeld wanneer het kind aangeeft weg te willen uit de thuissituatie of wanneer er zorgelijke signalen opgemerkt worden. Hier staat tegenover dat wanneer er een lage draagkracht voor de uithuisplaatsing bestaat bij het kind en zijn systeem, dit ook van invloed kan zijn op de beslissing van een kinderrechter.

Raadsonderzoeker: Het kan wel zo zijn, dat iedereen zegt 'misschien kan het nog wel thuis', en dat het kind informatie geeft waarvan je zegt 'nee die kan echt niet meer thuis'.

Naast dat de mening van het kind de beslissing kan beïnvloeden, zien de professionals ten derde ook dat de mening van het kind invloed kan hebben in de *uitvoering en vormgeving van de uithuisplaatsing*. Er wordt door professionals bijvoorbeeld gekeken welke plaatsing het beste aansluit bij het kind, bijvoorbeeld een plaatsing in het netwerk, en op welke manier het kind hier het beste naartoe gebracht kan worden. Daarnaast wordt gekeken wat er tijdens de uithuisplaatsing nodig is om dit goed te laten verlopen. Zo wordt er naar het contact met ouders gekeken en naar welke behandelingen eventueel nodig zijn.

Advocaat: Zo had ik een keer een jongetje en die speelde gitaar in een kerkkoor. En wat bleek, er waren dus mensen uit dat koor die hem konden opvangen. Dus

daardoor is hij toen niet in een instelling gekomen, maar gewoon bij mensen in huis.

Ten vierde *verschilt het per situatie* hoe de mening van het kind meegewogen wordt door professionals bij een uithuisplaatsingsbeslissing. Hoe de mening wordt meegewogen is allereerst afhankelijk van de leeftijd en ontwikkeling van het kind. De professionals wegen de mening van het kind zwaarder mee als het ouder en wijzer is, waar de mening van professionals zwaarder weegt bij jongere kinderen. Ook geven de professionals aan dat de situatie het moet toelaten om de mening van een kind mee te wegen. Daarbij wordt gekeken naar de zorgen en krachten in het leven van een kind en de veiligheid. Uiteindelijk kan hierdoor de mening en het handelen van met name de rechters, jeugdbeschermers en raadsonderzoekers in het belang van het kind sterk verschillen ten opzichte van de mening van het kind. De jeugdbeschermer ziet het bijvoorbeeld als een taak de veiligheid van een kind te waarborgen, waardoor men er uiteindelijk voor kan kiezen om een kind uit huis te plaatsen, terwijl het kind liever thuis wil blijven wonen.

Rechter: het is heel moeilijk om... het kan soms net een tikje doorslaggevend zijn, of net niet, het is zo afhankelijk van de casus.

Ten slotte geven de professionals aan dat er situaties zijn waarin zij de mening van het kind *weinig tot niet meewegen* bij een uithuisplaatsingsbeslissing. In deze situaties wordt geen gewicht toegekend aan de mening van een kind en nemen de professionals de beslissing op basis van hun eigen mening en die van andere betrokkenen. Dit hangt er ook mee samen dat professionals de informatie van het kind niet te letterlijk nemen, maar dit met voorzichtigheid interpreteren. Bovendien benoemen ze dat je een kind niet kan belasten met het nemen van de beslissing. Rechters geven aan het belangrijk te vinden kinderen niet de illusie te geven dat er altijd wat met de mening van het kind wordt gedaan. Daarnaast vinden zij het lastig om aan te geven in hoeverre de mening van het kind meegewogen heeft bij hun beslissing. De professionals dragen verschillende redenen aan waarom zij in sommige situaties afzien van het laten meewegen van de mening van het kind. Allereerst doen zij dit wanneer er sprake is van sterke loyaliteit tussen het kind en zijn ouders. Het kind kan hierdoor de bestaande zorgen bagatelliseren. Ten tweede doen zij dit wanneer de wensen van het kind niet haalbaar blijken te zijn. Ten derde wegen zij de mening van het kind niet mee wanneer er

sprake is van signalen van onveiligheid, waardoor het kind in zijn ontwikkeling wordt bedreigd. Hierin staat het handelen in het belang van het kind centraal. Ten vierde mogen de kinderrechters de mening van het kind niet meewegen als het kind zelf aangeeft dat zijn mening niet doorverteld mag worden.

Advocaat: De mening van het kind is misschien van ondergeschikt belang. Ik denk dat moet prevaleren of het inderdaad een bedreiging van de ontwikkeling is. En is dat te onderbouwen met feiten los van de mening van het kind?

5.3.4 Positionering van het kind

Alle professionals geven aan dat door middel van participatie het kind een positie krijgt in het proces, dat wil zeggen dat het kind centraal staat en het belang van het kind voorop staat. Zo benoemen ze dat door participatie het kind daadwerkelijk het gevoel krijgt dat het centraal staat, dat het zijn verhaal kwijt kan en dat er minder strijd kan zijn tussen ouders. Het kind is namelijk het uitgangspunt en ouders krijgen door middel van participatie inzicht in de ervaringen van kinderen. Daarnaast rapporteren professionals dat zij het belang van het kind voorop stellen. Zij moeten naast het kind gaan staan, alles vanuit het kind benaderen en er zijn voor het kind. Kinderen voelen zich hierdoor serieus genomen en er ontstaat begrip voor hun situatie, waardoor kinderen een gevoel van controle krijgen over hun leven. Dit maakt het volgens jeugdbeschermers ook makkelijker voor een kind om de genomen beslissing te accepteren. Veel kinderen vinden het daarnaast prettig en leuk om gehoord te worden. Echter, professionals geven ook aan dat kinderen zich lang niet altijd gehoord voelen bij uithuisplaatsingsbeslissingen, omdat er niet altijd naar hun wensen gehandeld kan worden.

Advocaat: Kinderen die wel gehoord zijn [door de rechter] voelen zich serieuzer genomen, dat is het belangrijkste verschil.

5.4 De randvoorwaarden voor participatie

Professionals is gevraagd naar de randvoorwaarden die aanwezig moeten zijn om participatie vorm te geven en de obstakels die participatie in de weg staan. De antwoorden van professionals zijn gegroepeerd naar de kenmerken van het individuele kind, het kindvriendelijk organiseren van het gesprek met het kind, de kwaliteiten van hulpverleners en de situationele invloeden.

5.4.1 Kindkenmerken

Over wat een geschikte *leeftijd* is om kinderen te laten participeren wordt verschillend gedacht tussen en binnen groepen professionals. De rechters geven aan dat bij de meeste rechtbanken de leeftijdsgrens van twaalf jaar wordt gehanteerd, waarbij soms een uitzondering wordt gemaakt voor kinderen die bijna twaalf worden. Er zijn echter ook enkele rechters die kinderen vanaf acht jaar standaard uitnodigen voor een gesprek, en soms worden zelfs jongere kinderen hiervoor uitgenodigd. De meeste rechters die nog niet regelmatig twaalf-minners uitnodigen staan positief tegenover jongere kinderen uitnodigen, waarbij enkelen wel opmerken acht jaar te jong te vinden. De andere professionals staan ook positief tegenover kinderen onder de twaalf vaker de mogelijkheid bieden om met de rechter te spreken. De leeftijd van tien wordt hierbij het meest genoemd, gevolgd door de leeftijd van acht, hoewel ook aangegeven wordt dat maatwerk belangrijker is dan een specifieke leeftijd. Enkelen geven echter aan dat de rechtbank geen plek is voor kinderen en dat zij beter via andere professionals hun mening kenbaar kunnen maken. In hun eigen werk geven jeugdbeschermers, raadsonderzoekers, bijzondere curatoren en advocaten participatie wel vorm onder de twaalf jaar. Hierbij merken ze op dat hoe jonger het kind is, hoe lastiger het is om participatie vorm te geven. Met jonge kinderen wordt minder diepgaand gesproken en hun mening over de uithuisplaatsing kan niet altijd worden gevraagd. Sommigen spreken kinderen al vanaf de leeftijd van vier, waar anderen vanaf een jaar of zes à zeven gesprekken hebben met kinderen. Met name advocaten zijn hier nog iets terughoudender in en hebben het vaak over de leeftijd van acht jaar. Dit hangt ook samen met het geringe aantal gesloten uithuisplaatsingen onder deze leeftijd.

Rechter: het horen van kinderen onder de twaalf jaar, op grond van de wet worden die in principe niet gehoord.

Alle professionals benoemen dat participatie afhankelijk is van de *capaciteiten van het kind*. Zij moeten verbaal in staat zijn hun verhaal te vertellen en cognitief in staat zijn hun situatie te overzien. De termen intelligentie en rijpheid worden hier vaak voor gebruikt. Echter, worden de capaciteiten van kinderen vaak door professionals als obstakel gezien, omdat zij aangeven dat kinderen over onvoldoende capaciteiten beschikken voor goede participatie gezien hun leeftijd. Er wordt ook benoemd dat het lastig is om in contact te komen met een kind met een verstandelijke en/of lichamelijke beperking of met kinderen

met kind-eigen problematiek, zoals autisme of gedragsproblemen. Ook zijn jonge kinderen in hun ogen niet altijd in staat om te overzien waar de beslissing over gaat. Er wordt echter ook door enkele jeugdbeschermers en advocaten genoemd dat kinderen te vaak onderschat worden en dat zij tot meer in staat zijn dan gedacht wordt. Aangezien kinderrechters het kind slechts eenmalig zien, geven een aantal rechters aan dat het belangrijk is dat hulpverleners een inschatting geven van de capaciteiten van het kind, zodat zij vooraf kunnen bepalen of een kind gehoord kan worden.

Advocaat: Of je leest dan een rapport en dan zeggen ze: het is een kind met een beperking. En dan denk ik: ja, maar het kan wel iemand zijn die zijn mond goed opentrekt. Zelfs ook kinderen met een beperking kunnen heel streetwise zijn en heel mondig zijn. Die kunnen best wel zeggen wat ze ervan vinden.

Daarnaast geven professionals aan dat participatie ook afhankelijk is van de *belasting voor het kind*. Hier wordt onder verstaan dat het kind weerbaar genoeg is en de participatie aankan. Er wordt soms geen participatie vormgegeven wanneer er sprake is van een hoge belasting voor het kind, bijvoorbeeld wanneer gesprekken teveel spanning met zich meebrengen of het kind te getraumatiseerd is. Participatie moet niet beschadigend zijn voor het kind. Daarnaast geven alle professionals aan dat het invloed heeft op de mate en kwaliteit van participatie wanneer het kind loyaliteitsproblemen heeft. Er kan dan niet alles besproken worden met het kind en het kind vertelt wellicht niet alles aan de professionals, bijvoorbeeld omdat ze de problemen bagatelliseren of het verhaal van hun ouder(s) napraten. Daarnaast merken bijzondere curatoren en advocaten op dat zij vaak de zoveelste persoon zijn waar het kind mee praat, waardoor het aantal gesprekken op zich al belastend kan zijn. Alle professionals geven aan dat het belang van het kind bepaalt of participatie te belastend is. Raadsonderzoekers geven daarbij specifiek aan dat het goed beargumenteerd en overlegd moet worden wanneer op basis van de belasting van het kind afgezien wordt van participatie.

Jeugdbeschermer: Kinderen die zelf dingen hebben verteld over de thuissituatie of over de scheiding tussen ouders. Die daar soms echt letterlijk ziek van zijn geweest door de spanning die het heeft gekost om dat te gaan vertellen. Die ga je niet nog een keer verplichten om dat dan ook

nog aan zo'n enge meneer of mevrouw [de rechter] te vertellen.

Ten slotte geven jeugdbeschermers, bijzondere curatoren, raadsonderzoekers en advocaten aan dat participatie afhankelijk is van of het kind *wil participeren*. Hoewel de professionals het kind altijd uitleggen waarom ze betrokken zijn bij het kind, laten ze het kind vervolgens bepalen of en hoeveel zij aan de professional vertellen. Er zijn kinderen die verder geen inhoudelijk gesprek willen en dit wordt door de professionals dan geaccepteerd.

Raadsonderzoeker: Ik denk dat het belangrijk is dat je dat wel als recht blijft zien en niet als plicht. Dus laat altijd gewoon het kind beslissen of hij wil participeren, en ga dat niet te veel pushen.

5.4.2 Het gesprek kindvriendelijk organiseren

De professionals benoemen verschillende manieren waarop ze het gesprek met het kind zo prettig mogelijk laten verlopen. Ten eerste letten zij op de *houding* die zijzelf aannemen tegenover het kind. Ze vinden het belangrijk om het kind op zijn gemak te stellen en aan te sluiten bij het kind en zijn beleavingswereld. Het wel of niet dragen van een toga door rechters is hierbij een terugkerend thema. Waar sommige rechters deze uit doen, benadrukken anderen dat hun benadering belangrijker is dan hoe ze eruit zien. De overige professionals geven overwegend aan dat rechters hun toga het beste uit kunnen doen. Een tweede aspect van de houding richting het kind is laten merken dat de professional interesse heeft in hun verhaal. Dit doen professionals door een open houding aan te nemen en zich te laten verrassen door wat het kind vertelt. Rechters, raadsonderzoekers en bijzondere curatoren benoemen bovendien dat zij het kind autonomie geven tijdens het gesprek, zodat het kind zelf kan bepalen wat het precies vertelt. Het uitstralen van betrouwbaarheid is ook een belangrijk aspect van de juiste houding richting het kind hebben. Zo bespreken ze met het kind welke informatie vanuit het kind gedeeld mag worden en zorgen de professionals dat ze geen beloften doen die ze niet kunnen nakomen. Jeugdbeschermers benoemen hier ook expliciet het belang van eerlijkheid richting het kind. Het vertrouwen winnen van kinderen wordt echter wel als potentiële belemmering voor participatie gezien, omdat het kind niet altijd vertrouwen heeft in de professionals. Advocaten benoemen tenslotte dat hart voor de zaak uitstralen ook bijdraagt aan het kindvriendelijke gesprek.

Raadsonderzoeker: Bejegening, het kind op gemak stellen. Wat ik ook uitleg is dat ze het verslagje eerst mogen lezen en goedkeuren. En dat als iets niet klopt, of ze iets niet fijn vinden, dat we het dan nog kunnen aanpassen. Dus ook een soort veiligheid inbouwen van 'niet alles wat jij zegt komt zomaar in een rapport bij de grote mensen terecht'.

Een goede *band* tussen de professionals en het kind is een tweede manier waarop gesprekken kindvriendelijk vormgegeven worden. Met name de jeugdbeschermers, raadsonderzoekers, bijzondere curatoren en advocaten benoemen het belang van goed contact en van een band met het kind opbouwen. Vaak zijn hiervoor meerdere gesprekken nodig, hoewel het hebben van een klik ook helpt bij het vormen van een goede band. Raadsonderzoekers en bijzondere curatoren benoemen echter wel dat zij, gezien het doel en de duur van hun betrokkenheid, niet altijd ruimte hebben om veelvuldig te werken aan de band met het kind. Ten slotte vinden de professionals het belangrijk om bereikbaar te zijn voor het kind buiten de gesprekken om. Dit gebeurt bijvoorbeeld via telefonisch contact of door met het kind te Whatsappen.

Jeugdbeschermer: Je moet wel een soort band hebben met het kind, want ja als jij ineens out-of-the-blue daar komt en zegt 'Goh, wij vinden wel dat het heel slecht gaat.' En dat kind denkt 'Ja leuk, jij loopt hier al twee jaar rond en ik heb je echt nog nooit gezien, wat wil je ineens van me?'

Een derde pijler voor kindvriendelijke gesprekken zijn het toepassen van goede *gesprekstechnieken*. Het is volgens professionals belangrijk om een gesprek met kinderen goed op te bouwen, door te beginnen met een ijsbreker en toe te werken naar moeilijkere onderwerpen. Het bespreken van de zorgen binnen het gezin en de emoties van kinderen worden hierbij niet geschuwd door de professionals. Echter geven raadsonderzoekers en jeugdbeschermers aan een mogelijke uithuisplaatsing vaak niet te bespreken in verband met de onveiligheid die dit creëert of de spanning die dit oplevert. De belangrijkste gesprekstechnieken die genoemd worden zijn het stellen van open vragen aan het kind en doorvragen op hun antwoorden. Jeugdbeschermers en advocaten benoemen daarnaast dat het belangrijk is om aandachtig te luisteren naar wat het kind vertelt. Het aanpassen van taalgebruik naar een niveau passend bij jonge kinderen wordt ook genoemd door de professionals. Zij vinden het belangrijk dat het kind alles begrijpt wat vertelt en gevraagd wordt. Ten slotte zeggen de

professionals—met name jeugdbeschermers, raadsonderzoekers en bijzondere curatoren—dat men in staat moet zijn om door de verhalen die ouders het kind geïnstrueerd hebben heen te prikken. De authenticiteit van het verhaal van het kind wordt nagegaan door dezelfde vragen via een andere weg te stellen, het kind te laten reageren op een andere zienswijze, te kijken naar de congruentie van het verhaal en te letten op het woordgebruik van het kind.

Bijzondere curator: Je moet van tevoren goed voorbereid zijn van ‘welke vragen stel ik’. Welke vragen zijn passend voor een vijfjarigen, welke zijn niet passend. Daar moet je wel even goed over nadenken. En het kan denk ik ook heel spelenderwijs.

Naast het inzetten van gesprekstechnieken gebruiken de professionals ook andere *instrumenten* om het gesprek met het kind vorm te geven. De Drie Huizen methode van Signs of Safety wordt door veel professionals genoemd, omdat dit goed in beeld brengt hoe het kind naar zijn thuissituatie kijkt en hoe het kind de veiligheid thuis beleeft. Het kind vult hierbij met de hulpverlener drie huizen in: het huis van de zorgen, het huis van de leuke dingen en het droomhuis. Naast de Drie Huizen methode maken professionals gebruik van tekeningen en ander beeldend materiaal waarmee het kind zijn verhaal kan uitbeelden of waarmee de professional de gegeven uitleg kan uitbeelden. Tenslotte ondernemen de professional activiteiten met het kind, zoals wandelen, de kamer bekijken of voetballen. Tijdens deze activiteiten kan het gesprek volgens professionals makkelijker op gang komen omdat het de sfeer en setting van het gesprek luchtig houdt. Instrumenten zijn voor de professionals dus vooral een middel waarmee kinderen geholpen worden hun mening kenbaar te maken en waarmee het gesprek minder beangstigend wordt gemaakt. Met name jeugdbeschermers, raadsonderzoekers en bijzondere curatoren maken gebruik van instrumenten, waar dit door rechters en advocaten slechts enkele keren benoemd werd. De meeste rechters geven aan hier geen behoefte aan te hebben of hier onvoldoende bekend mee te zijn.

Raadsonderzoeker: Bij kinderen onder de twaalf jaar gebruiken wij veel creatieve hulpmiddelen. Dus boekjes, plaatjes, kaartjes, spelletjes, ook bijvoorbeeld een spel ‘mijn leven’, mijn leven in twee huizen, of de Drie Huizen methode. Dat je met het kind ook met visuele middelen, en met potloden, of tekeningen, of met poppetjes, spelenderwijze in kaart brengt hoe z’n leven eruit ziet.

Wat betreft de *locatie* waar met kinderen wordt gesproken, lijken professionals hier veel maatwerk te bieden. Hoewel kinderen vaak in de thuissituatie gesproken worden, kiezen de professionals er soms ook bewust voor om op een andere locatie het gesprek aan te gaan. Vaak wordt hiervoor een neutrale locatie gekozen, zoals school of een spelkamer bij de Raad voor de Kinderbescherming of de gecertificeerde instelling. Advocaten laten kinderen vaak naar hun kantoor komen. Belangrijk is dat het een ontspannen en ongedwongen gesprek is, waarbij de professional alleen met het kind spreekt. Daarnaast moet het mogelijk voor het kind zijn om naar de locatie te komen als dit niet thuis is. Kinderrechters verstaan onder een kindvriendelijke setting met name dat het gesprek plaatsvindt in een speciale kinderkamer of dat er in de zittingszaal een zo klein mogelijke setting wordt gecreëerd. Sommige rechters en andere professionals geven daarnaast aan dat de rechter ook bij het kind in de thuissituatie of uithuisplaatsingsetting langs zou kunnen gaan voor het gesprek. Het creëren van een kindvriendelijke setting voor het gesprek met de rechter heeft volgens rechters wel een aantal praktische beperkingen. Zo benoemen ze dat op huisbezoek gaan of het kind op een andere dag uitnodigen dan de zitting betekent dat er extra gereisd moet worden en daarnaast is het binnen de rechtbank lastig om een ruimte te vinden voor een speciale kinderkamer. Het belang van een kindvriendelijke locatie wordt ook onderschreven door de overige professionals, die aangeven dat de rechtbank geen prettige plek is voor kinderen. Met name de detectiepoortjes en zittingszaal worden als niet kindvriendelijk bestempeld, maar ook het wachten in de hal waar het kind zijn ouders tegen kan komen is mogelijk een obstakel.

Rechter: Nu worden kinderen toch nog heel vaak net voor de zitting gehoord, in de grote zittingzaal, wat heel oncomfortabel is. Terwijl als we ze apart horen op een vrijdag in een kleine kindvriendelijke ruimte, krijg je een heel ander gesprek met een kind.

Het laatste aspect van het kindvriendelijk organiseren van de participatie van kinderen bij uithuisplaatsingsbeslissingen is *informatievoorziening* voorafgaand aan het gesprek. Wanneer het kind participeert in het traject voorafgaand aan het indienen van het verzoekschrift, geven professionals aan het belangrijk te vinden dat het kind goed weet hoe dit traject eruit ziet. Raadsonderzoekers en bijzondere curatoren sturen soms een brief aan het kind waarin hun betrokkenheid uitgelegd wordt of bellen het

kind op, maar vertellen dit in ieder geval aan het begin van het gesprek. Enkele raadsonderzoekers maken gebruik van pictogrammen bij deze uitleg. Onder jeugdbeschermers wordt verschillend gehandeld wat betreft de informatievoorziening vooraf. Sommigen geven bewust weinig informatie, om de spanning bij het kind niet op te laten lopen, terwijl anderen juist altijd aangekondigd langskomen. Jeugdbeschermers laten vaak ouders het kind informeren over het gesprek. Naast hun eigen betrokkenheid leggen de professionals ook uit hoe het vervolg eruitziet, bijvoorbeeld wanneer er een verzoekschrift naar de rechtbank gaat en wanneer het kind door de rechter gehoord wordt. Rechters sturen een brief aan het kind met uitleg, maar verwachten ook dat de andere professionals dit verder toelichten. Zowel rechters als advocaten geven aan dat de informatievoorziening over het horen van het kind verbeterd kan worden. Zo zou er gebruik gemaakt kunnen worden van filmpjes. Advocaten merken daarnaast op dat de brief van de rechtbank niet kindvriendelijk is en dat kinderen vaak niet weten wat hun rechten zijn, bijvoorbeeld het gebruik van de informele rechtsingang. Tenslotte geven de professionals aan dat naast informatievoorziening aan het kind, het ook belangrijk is om de ouders goed te informeren, omdat zij de participatie moeten organiseren en toelaten.

Rechter: Voordat ze hier komen moeten ze natuurlijk ook al goed op de hoogte gesteld zijn door de Raad of de GI. Wij moeten ze uitnodigen met brieven die ze begrijpen, dat ze weten waar het over gaat. En daar zijn nu hele mooie brieven voor ontworpen, die lieten nog steeds wat te wensen over als ik het nu zie. Er zijn al mooie filmpjes op internet te vinden waar naar verwezen wordt. Dus het heeft heel veel met informatie te maken.

5.4.3 Kwaliteiten van professionals

Participatie en het kindvriendelijk laten verlopen hiervan is naast de kenmerken van het kind ook afhankelijk van de kwaliteiten van professionals. Ten eerste moeten zij *deskundig* zijn in hun respectievelijke werkveld. Hieronder valt kennis hebben over kinderen in onveilige thuissituaties en de bovengenoemde kindvriendelijke gesprekstechnieken beheersen. Het is daarnaast belangrijk dat zij kennis hebben van de ontwikkeling van kinderen, werken volgens gangbare methoden en instrumenten kunnen inzetten. Bovendien worden zaken als meervoudige partijdigheid, objectiviteit, een kritische houding en zorgvuldigheid genoemd. Advocaten benoemen daarnaast dat juridische kennis ook noodzakelijk is. Deskundigheid ontstaat niet alleen door de

juiste opleiding te volgen, maar ontwikkelt zich tijdens het werk en door het volgen van aanvullende trainingen en cursussen. Aan dit laatste is onder de professionals nog extra behoefte, met name gericht op jonge kinderen en kinderen met een beperking. Bovendien geven zij aan dat het belangrijk is om deze cursussen te blijven herhalen, omdat kennis wel eens wegzakt en vaardigheden daardoor niet meer toegepast worden. Onderling wordt er door de professionals wel eens getwijfeld aan elkaars deskundigheid. Zo geven raadsonderzoekers en bijzondere curatoren aan dat rechters en advocaten niet altijd de juiste gespreksvaardigheden hebben voor een goed gesprek met het kind. Rechters en advocaten benoemen dit zelf ook, hoewel ze daarentegen ook niet in de rol van hulpverlener willen kruipen. Advocaten ervaren daarnaast dat jeugdbeschermers niet altijd de meervoudige partijdigheid kunnen waarborgen, maar partij kiezen voor één van de ouders.

Jeugdbeschermer: Ik zie in de afgelopen jaren dat het ontzettend is toegenomen, het aantal kindergesprekken. Toen ik begon als gezinsvoogd toen stond het eigenlijk helemaal niet zo op de kaart en waren gesprekken meer als volwassenen onderling. Daar is in de afgelopen jaren echt heel veel in verbeterd. En ik heb daar zelf echt een omslag in gemaakt. Dat ik nu eigenlijk alle kinderen spreek, zodra dat kan, dat ik daar echt veel meer op insteek. Dan groei je er ook in; je krijgt meer handvatten. En ik denk ook dat het belangrijk is om ons als medewerker daarin te blijven trainen en dingen te blijven aanbieden.

Naast de algemene deskundigheid zijn er enkele specifieke kwaliteiten die genoemd werden door de professionals. Ten eerste is het belangrijk dat zij kunnen omgaan met de *loyaliteit* van het kind naar zijn ouders en eventuele loyaliteitsproblemen. Het is belangrijk om deze te signaleren en te voorkomen dat het kind hierdoor in de knel raakt. Dit doen de professionals door loyaliteit te respecteren en met het kind te overleggen wat teruggekoppeld mag worden aan de ouders. Wanneer professionals merken dat het kind sterk vanuit één van de ouders praat, proberen zij soms het kind ook terug te laten denken aan mooie momenten met de andere ouder. Met name rechters en advocaten ervaren dat loyaliteitsproblemen een goed gesprek met kinderen wel eens in de weg staan. Ten tweede benoemen raadsonderzoekers, jeugdbeschermers en advocaten dat professionals *participatie belangrijk* moeten vinden.

Professionals zijn degenen die participatie moeten vormgeven voor het kind, waardoor het belangrijk is dat zij dit prioriteit geven. Er zijn veel andere zaken die aandacht vragen, maar als de knop omgaat en participatie een vanzelfsprekendheid wordt, zal dit ook meer plaatsvinden. Daarnaast is het belangrijk om *het belang van het kind* voorop te hebben staan. De behoeften van het kind, op lange en korte termijn, staan centraal in het handelen en denken van de professionals. Met name jeugdbeschermers, advocaten en bijzondere curatoren voelen zich belangrijke belangenbehartigers voor het kind. Tenslotte benoemen raadsonderzoekers, jeugdbeschermers en bijzondere curatoren het belang van *gedragsobservaties*. Naast dat zij luisteren naar de woorden van het kind, kijken zij ook naar de houding, het uiterlijk en de bewegingen van het kind. Deze non-verbale signalen geven de professionals informatie over hoe het kind in zijn vel zit en welke onderwerpen spanning oproepen. Tevens observeren zij de interactie tussen het kind en zijn ouders, om een beeld te vormen van hun relatie en eventuele spanningen hierbinnen.

Jeugdbeschermer: Lichaamstaal, daar kijk ik naar. Maar ook naar hoe het kind eruit ziet, kleding, verzorging. Mimiek, ja dat is lichaamstaal. Non verbale communicatie let ik ook op. En hoe het kind reageert op het moment dat het binnenkomt. Hoe het reageert op de ouders of op de verzorgers. Hoe is die band? Zoekt het kind nabijheid of juist afstand? Ja dat is wel informatie.

5.4.4 Situationele invloeden

De situatie waarin de beslissingen voor het indienen van het verzoekschrift en het afgeven van de machtiging plaatsvinden, heeft ook invloed op de participatie van twaalf-minners bij deze beslissingen. Ten eerste is het afhankelijk van het *type beslissing* dat genomen wordt. Professionals geven aan dat participatie niet plaatsvindt bij spoeduisplaatsingen in verband met de daarin ontbrekende tijd en ernstige onveiligheid. Gesprekken vinden dan wel tijdens of direct na de uithuisplaatsing plaats, maar dat betreft vaker uitleg dan echt participatie. Daarentegen wordt participatie voor twaalf-minners wel gefaciliteerd wanneer zij gesloten geplaatst worden. Zij worden zowel uitgenodigd voor een gesprek met de rechter als vertegenwoordigd door een advocaat.

Rechter: Nou zijn er situaties waarin het gaat om een spoeduisplaatsing. Dan krijg je een telefoontje of een verzoek via de griffie waarop heel snel beslist moet

worden. Daar wordt helemaal niet geparticipeerd, op dat moment in elk geval. Dat kan eventueel later als de zaak op zitting komt.

Samenwerking met ouders is ook bepalend voor de mate van participatie die plaatsvindt volgens de raadsonderzoekers, jeugdbeschermers, bijzondere curatoren en advocaten. Ouders dienen toestemming te geven voor gesprekken met het kind en hebben een rol in het kind uitleg geven over dit gesprek. Daarnaast geven raadsonderzoekers aan dat de omstandigheden van het gesprek afgestemd worden met de ouders en dat ouders er soms even bij blijven voor een prettig gevoel. Ouders vormen echter ook regelmatig een obstakel in het vormgeven van participatie. Ouders kunnen hun toestemming niet verlenen voor een gesprek, het kind instrueren wat het moet vertellen en het kind bang maken voor de professionals. Bovendien geven de professionals aan dat ouders soms wantrouwend richting hen zijn en er sprake is van angst en een 'vechtmodus' bij ouders. Hierbij benoemen advocaten specifiek dat ouders niet altijd in het belang van het kind handelen, waardoor zij moeten afwegen in hoeverre ze in die situatie kunnen opkomen voor het kind. Bijzondere curatoren benoemen nog dat het lastig kan zijn met ouders te overleggen en dingen af te stemmen wanneer er problematiek bij de ouders is, zoals bijvoorbeeld psychiatrische problemen. Tenslotte benadrukken jeugdbeschermers, gezien de vele obstakels, het belang van goede vaardigheden en gesprekstechnieken richting de ouders.

Raadsonderzoeker: Ik denk dat ouders een grote blokkade kunnen zijn, ouders kunnen het niet willen, die kunnen er voor gaan staan. Ouders kunnen natuurlijk manipuleren, maar goed dat vind ik eigenlijk niet eens zo'n heel grote blokkade want dat is ook zorgelijk, net zo goed.

Op het gebied van de *organisatie* rapporteren de professionals dat tijd en geld obstakels zijn om participatie vorm te geven. Gesprekken voeren met kinderen kost tijd, maar deze tijd is niet altijd aanwezig gezien de financiële beperkingen die hieraan kleven. Jeugdbeschermers hebben een te hoge caseload om vaker bij het kind langs te gaan. Het raadsonderzoek heeft een korte doorlooptijd en er zijn lange wachtlijsten waardoor meerdere gesprekken niet mogelijk zijn. Bijzondere curatoren en advocaten vinden de vergoeding voor de toevoeging te laag, zeker wanneer er meerdere kinderen in het gezin zijn, waardoor er geen tijd is voor meerdere gesprekken. Tenslotte benoemen rechters

dat het horen van kinderen ook extra tijd kost die er niet altijd is, zeker wanneer het kind op een andere moment dan de zitting wordt gehoord. Naast tijd en geld spelen wetten, regelgeving en protocollen een belangrijke organisatorische rol in het vormgeven van participatie. Met name advocaten en bijzondere curatoren, maar ook enkele rechters, jeugdbeschermers en raadsonderzoekers, pleiten voor een wetswijziging om kinderen jonger dan twaalf jaar ook standaard door de rechter uitgenodigd te laten worden voor een gesprek. De huidige wet ervaren zij als belemmerend voor deze gesprekken. Regelgeving wordt door jeugdbeschermers als belemmerend ervaren, vooral omdat er een grote administratieve last aan hun werk kleeft. Echter geven zij ook aan dat het werken met protocollen en methoden die de gecertificeerde instellingen vaststellen helpend zijn bij het vormgeven van participatie. Dergelijke protocollen of handreikingen zouden sommige rechters ook fijn vinden als leidraad voor het kindgesprek. Tenslotte rapporteren de professionals dat ondersteuning van collega's en samenwerking tussen verschillende professionals belangrijk zijn. Door samen te werken kan er meer voor het kind betekend worden, doordat informatie uitgewisseld kan worden en men elkaars werk kan aanvullen. Zo wordt het kind niet 'platgepraat' doordat elke professional opnieuw met het kind gaat spreken en kunnen rechters geïnformeerd worden over de capaciteiten van het kind om op gesprek te komen. Vertrouwen tussen de professionals is hierbij belangrijk, alsmede de inachtneming van de privacy wetgeving.

Advocaat: Ik vind wel dat die vergoedingen echt verbeterd moeten worden, want dat is wel de reden dat mensen.. Zeker die goed opgeleid zijn en veel ervaring hebben, denken: ja dat ga ik dus niet meer doen. Dat is wel jammer.

Tenslotte zijn er nog enkele *overige situaties* waarin er wel of geen participatie plaatsvindt bij de rechtbank. Zo geven kinderrechters aan dat kinderen sneller worden gehoord wanneer ze meekomen naar de zitting, bijvoorbeeld met een oudere broer of zus. Ook geven kinderrechters aan dat zij kinderen sneller horen wanneer er om gevraagd wordt door bijvoorbeeld een advocaat, de jeugdbeschermers of ouders. Deze overwegingen herkennen advocaten ook. Echter wordt niet altijd een gesprek met het kind gevoerd als deze meekomt of hierom gevraagd wordt. Daarnaast laten rechters het soms ook afhangen van de toegevoegde waarde van het gesprek met het kind. Advocaten benoemen tenslotte dat het ook belangrijk is om

bekendheid te geven aan veranderende werkwijzen van de rechtbank, zodat professionals en ouders hier op voorbereid zijn.

Rechter: In principe worden ze bij [locatie rechtbank] niet gehoord. Tenzij het gevraagd wordt of tenzij ze meekomen met een ouder broertje of zusje en ook iets willen zeggen.

5.5 Tussenconclusie

In tegenstelling tot kinderen zijn professionals vrij positief over de mate van participatie van kinderen onder de twaalf die uit huis geplaatst (dreigen te) worden. Raadsonderzoekers en jeugdbeschermers spreken het kind vaak één of soms twee keer, evenals bijzondere curatoren en advocaten wanneer die betrokken zijn. Professionals geven net als kinderen aan dat één gesprek niet altijd voldoende is, maar ze hebben niet altijd de ruimte om vaker langs te gaan. Bovendien worden bijzondere curatoren en advocaten weinig ingezet bij (reguliere) uithuisplaatsingszaken. De professionals spreken kinderen over hoe het met hen gaat en hoe ze naar hun thuissituatie kijken, echter wordt er vaak voor gekozen niet met het kind over de dreigende uithuisplaatsing te praten. Hierdoor kan een kind maar half participeren, omdat het niet weet welke beslissing wordt genomen en hier dus niet een mening over kan geven.

Participatie bij de rechtbank geeft een meer wisselend beeld. Waar sommige rechtbanken standaard vanaf acht uitnodigen, hanteren de meeste de leeftijdsgrens van twaalf jaar, hetgeen overeenkomt met de ervaringen van de geïnterviewde kinderen. De ruimte die artikel 809 Rv laat voor het horen van kinderen onder de twaalf wordt dan alleen toegepast wanneer het kind meekomt naar de zitting of hulpverleners de rechtbank verzoeken om het kind te horen en zelfs dat wordt niet standaard gehonoreerd. Hierdoor is het afhankelijk van de professionals of de mondigheid van het kind wie de kans krijgt met de rechter te spreken. Het afwijzen van een verzoek van een kind om gehoord te worden op basis van enkel de leeftijd van het kind is in strijd met artikel 12 IVRK. Veel rechters staan wel open om meer van de wettelijke ruimte gebruik te maken, ook ambtshalve. Daarbij wordt verschillend gedacht over hoe dit vormgegeven kan worden, waarbij de ene rechter een kind in de zittingszaal zou willen spreken en de andere rechter hiervoor wel een kindvriendelijke kamer zou willen zoeken.

Een overeenkomst tussen kinderen en professionals is dat zij dezelfde opbrengsten van participatie benoemen, namelijk uitleg geven, informatie verzamelen, meewegen van deze informatie en het kind een plek geven. Ondanks de focus van professionals op het stukje uitleg geven, geven de verhalen van kinderen aan dat dit toch nog beter kan. Uitleg dient daarbij als proces gezien te worden; voor, tijdens en na de participatie en de uithuisplaatsing. Met elke ontwikkelings- en levensfase kan het kind tenslotte weer met andere vragen komen en kan het steeds meer begrijpen. Kinderen en professionals komen verder ook overeen wat betreft de inhoud van de informatie die verzameld wordt bij kinderen en op welke manier hier iets mee gedaan kan worden. Professionals gaven aan dat hetgeen kinderen zeggen in bepaalde situaties meeweegt, bijvoorbeeld wanneer kinderen zorgelijke signalen afgeven of gemotiveerd zijn voor verandering. Echter valt ook op dat de mening en informatie van het kind lang niet altijd meeweegt, omdat de onveilige situatie doorslaggevend is volgens professionals. In lijn met wat kinderen aangeven, zou hun mening dan wel meegewogen kunnen worden bij de vormgeving van de uithuisplaatsing. Professionals kunnen samen met het kind verkennen of er netwerkpleegouders gevraagd kunnen worden, welk type uithuisplaatsing bij hen zou passen, hoe vaak ze hun ouders willen zien en hoe kinderen de overbruggingstijd willen inrichten.

Ondanks de mogelijke opbrengsten van participatie en de vele momenten en manieren waarop professionals gesprekken vormgeven, is er nog wel winst te behalen. Professionals zijn terughoudend over de mogelijkheden van kinderen en kunnen daarnaast de gesprekken nog meer kindvriendelijk inrichten. Er wordt nog geregeld voor gekozen om bij voorbaat participatie niet vorm te geven wegens de leeftijd, capaciteiten of belasting van het kind, terwijl alleen door het gesprek aan te gaan kan worden gezegd of een kind er echt niet toe in staat is. Dit vraagt om een attitudeverandering over de capaciteiten en belasting van kinderen. Alleen wanneer het belang van het kind hier echt om vraagt, kan afgezien worden van gesprekken met het kind. Hierbij zou leeftijd geen overweging mogen zijn; zoals enkele raadsonderzoekers laten zien kan zelfs met vierjarigen op hun niveau gesproken worden. Daarnaast vraagt het om expertise bij de professionals om gesprekken kindvriendelijk te laten verlopen, bijvoorbeeld als het gaat om het inzetten van gesprekstechnieken, een open houding, instrumenten en informatie vooraf. Hoewel er al veel expertise is, wordt er ook aangegeven dat extra

trainingen rondom gesprekken met jonge kinderen, hun ontwikkeling en het gebruik van instrumenten en creatieve hulpmiddelen welkom zijn. Zeker voor professionals met een juridische achtergrond is dit benadrukt, aangezien dit tijdens hun opleiding minder aan bod is gekomen. Daarnaast maken met name rechters en advocaten minder vaak gebruik van creatieve hulpmiddelen, waar dit voor kinderen kan helpen zich op hun gemak te voelen en open te zijn in hun verhaal.

Terugkoppeling is een belangrijk onderdeel van participatie, waarin het kind hoort wat de uiteindelijke beslissing is en wat er met zijn mening is gedaan. De terugkoppeling bij uithuisplaatsingsbeslissing kan echter verbeterd worden. Professionals bespreken niet altijd het verzoekschrift of hun bevindingen in het voortraject met het kind. Alleen enkele raadsonderzoekers benoemen dat zij kinderen reacties laten geven op het gespreksverslag. Ook bespreken jeugdbeschermers tijdens de ondertoezichtstelling onvoldoende wat er met de gesprekken wordt gedaan. Zowel jeugdbeschermers, bijzondere curatoren, advocaten als rechters geven aan een rol te kunnen nemen in de terugkoppeling van de uithuisplaatsingsbeslissing. Jeugdbeschermers hebben daarnaast de rol om gedurende het uithuisplaatsingstraject deze beslissing te blijven uitleggen. Meestal komt echter het eerste gesprek over de uithuisplaatsing bij de ouders terecht, die lang niet allemaal in staat zijn dit gesprek goed vorm te geven. Bovendien ontbreekt er vaak een kindvriendelijke terugkoppeling vanuit de rechter en wordt aan het kind niet teruggekoppeld hoe zijn mening heeft meegewogen.

Tenslotte nog enkele algemene conclusies op het niveau van de organisatie en de wetgever. Ten eerste blijkt uit de ervaringen van professionals een gebrek aan tijd en geld om participatie goed vorm te geven bij uithuisplaatsingsbeslissingen. Hoge caseloads, lage vergoedingen en lange wachtlijsten dienen op organisatorisch en landelijk niveau aangepakt te worden, aangezien dit onderzoek en deze professionals niet de eerste zijn die dit signaleren. Bij gebrek aan tijd verliest participatie het van de primaire en acute zorg voor kinderen en gezinnen. Ten tweede worden door professionals geen manieren genoemd waarop kinderen in verweer kunnen komen tegen de beslissing. Hoewel dit de laatste stap van betekenisvolle participatie is, lijkt dit bij professionals niet op de voorgrond te staan. Rechters, jeugdbeschermers en raadsonderzoekers kunnen kinderen informeren over de mogelijkheid om in verweer te komen als zij niet

(betekenisvol) hebben kunnen participeren. Ten derde kunnen organisaties samen met kinderen werken aan betere informatievoorzieningen in de vorm van apps, filmpjes of bijvoorbeeld infographics. Tenslotte constateren

onderzoekers enig wantrouwen tussen professionals onderling, daar waar samenwerking en informatie uitwisseling de participatie van kinderen alleen maar ten goede kan komen.

6. Participatie zoals weergegeven in dossiers

Versterken van de stem van 12-minners bij uithuisplaatsing

Zoals vermeld in het methoden hoofdstuk, kon slechts op grond van negentien dossiers informatie worden verzameld. Gezien het geringe aantal dossiers wordt hieronder alleen een beschrijving gegeven van de informatie in de dossiers. Het betreft de kenmerken van de dossiers, kenmerken van de beslissing, kenmerken van het kind en gezin en de participatie van het kind in het verzoekschrift, de bijlagen hierbij en de beschikking.

6.1 Kenmerken van het dossier

In alle negentien dossiers uit onze steekproef was het verzoekschrift en de beschikking aanwezig, opgesteld in 2018 of 2019. In zes gevallen was de Raad voor de Kinderbescherming de verzoekende instantie en in dertien gevallen de gecertificeerde instelling. Bij vier dossiers was er een rapport van de Raad voor de Kinderbescherming en dertien dossiers bevatten een hulpverleningsplan (veelal van de gecertificeerde instelling). Daarnaast waren er drie overige documenten, namelijk een rapport van een Centrum voor Jeugd en Gezin, een instemmingsverklaring verzoek machtiging gesloten jeugdhulp en een gezinsdiagnostisch onderzoek. Bij geen enkel dossier was een bijzondere curator of advocaat voor het kind betrokken.

6.2 Kenmerken van de beslissing

In zeventien dossiers betrof de beslissing een open uithuisplaatsing en in twee dossiers werd beslist tot uithuisplaatsing in een gesloten jeugdhulpinstelling. De open plaatsingen betroffen plaatsingen in een bestandspleeggezin ($n = 7$), een netwerkpleeggezin ($n = 6$), een gezinshuis ($n = 1$) of een open jeugdhulpinstelling ($n = 2$). Eén dossier bevatte geen informatie over waar het kind geplaatst werd. Acht van de negentien plaatsingen konden worden gekenmerkt als plaatsingen met spoed. In zeven gevallen waren er meerdere kinderen uit het gezin bij de beslissing betrokken. Zes ouders en één kind lieten zich bijstaan door een advocaat. In vier dossiers waren beide ouders het niet eens met het verzoek, in zeven dossiers was één van beide ouders het eens met het verzoek, in drie dossiers waren beide ouders het eens met het verzoek en in vier dossiers was dit niet genoteerd. In de meeste dossiers tot slot werd als reden voor de uithuisplaatsing opgegeven dat de ouders niet in staat bleken te zijn om hun kind(eren) op te voeden ($n = 14$) en/of was er sprake van (vermoedens van) mishandeling of verwaarlozing ($n = 14$).

6.3 Kenmerken kind en gezin

In tien dossiers was het betreffende kind een jongen, in negen dossiers betrof het een meisje. De leeftijd van de kinderen varieerde tussen de vijf en elf jaar ($M = 7,9$ jaar). Geen enkel kind had een matige of ernstigere verstandelijke beperking. Bij de kinderen werden diverse problemen en zorgen genoemd met betrekking tot hun gedrag/emoties en ontwikkeling. Het vaakst genoemd werden externaliserende gedragsproblemen ($n = 10$), problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling ($n = 10$), problemen in de cognitieve ontwikkeling ($n = 8$), ADHD ($n = 7$) en somatische klachten ($n = 5$). Bij zeventien kinderen werden meerdere zorgen en problemen genoemd. Van alle kinderen was de moeder aanwezig bij de zitting en van vijftien kinderen ook de vader. De meeste kinderen ($n = 14$) woonden ten tijde van de zitting bij hun moeder, slechts één kind woonde bij beide ouders, en één kind woonde bij de vader. De ouders van twee kinderen hadden een migratie-achtergrond.

6.4 Participatie kind

In zestien van de negentien dossiers stond informatie over gesprekken met kinderen. Deze gesprekken waren ofwel door de opsteller van het document met het kind gevoerd ($n = 13$) ofwel door anderen ($n = 15$), zoals een bij het gezin betrokken hulpverlener of leerkracht. Uitgesplitst naar het type document geeft dit het volgende beeld:

- In tien verzoekschriften stond informatie over gesprekken met het kind. Vier daarvan zijn gevoerd door de verzoekende partij, vier door andere betrokkenen en twee door beide.
- In de beschikkingen stonden geen gesprekken tussen rechter en kind beschreven. Wel werd in één beschikking gerefereerd aan een gesprek die een ander met het kind heeft gevoerd.
- In twee van de vier rapporten van de Raad voor de Kinderbescherming zijn gesprekken van de raadsonderzoeker met het kind benoemd. Ook zijn in dezelfde twee rapporten gesprekken benoemd die anderen met het kind hadden.
- In de dertien hulpverleningsplannen stonden zes gesprekken die door anderen met het kind zijn gevoerd, één gesprek dat direct met het kind is gevoerd door de hulpverlener en eenmaal kwam beide voor.
- In elk van de drie overige documenten werd verwezen naar gesprekken die de betreffende hulpverlener met

het kind heeft gevoerd. Er werden geen gesprekken die anderen met het kind hadden benoemd.

In veertien verzoekschriften zijn argumenten genoemd om (nog) geen (volledig) gesprek te voeren met het betreffende kind. Hierbij werden te jonge leeftijd van het kind, een taalbarrière, het spoedkarakter van de beslissing, te grote belasting voor het kind en een afwijzing van een gesprek door de ouder of het kind genoemd. In één beschikking werd benoemd dat het spoedkarakter van de beslissing de reden was voor het uitblijven van een gesprek tussen de rechter en het kind. In de twee dossiers van de Raad voor de Kinderbescherming waarbij geen gesprekken zijn gevoerd, waren de redenen hiervoor de leeftijd, een taalbarrière en de spanningen die dit oplevert voor het kind. In de hulpverleningsplannen zijn geen argumenten genoemd om (nog) geen gesprek met het kind te voeren.

In totaal stonden er dus 28 gesprekken/interacties in de verschillende documenten, waarvan er 26 in meer of mindere mate toegelicht werden. De meeste informatie over gesprekken met kinderen werden terloops genoemd en betroffen vaak één of enkele zinnen. Slechts in enkele gevallen was er een volledig gespreksverslag aanwezig. Inhoudelijk gingen de meeste gesprekken over hoe het kind naar de thuissituatie kijkt ($n = 13$) en de problemen die het kind ervaart ($n = 11$). In mindere mate gingen de gesprekken over de oplossingen die het kind aandraagt ($n = 8$), hoe het kind over een mogelijke uithuisplaatsing denkt ($n = 6$) en hoe het met het kind gaat volgens het kind ($n = 3$). Daarnaast zijn in zeven dossiers overige zaken besproken, zoals uitleg over de vervolgstappen bij de uithuisplaatsing en positieve dingen in het leven van het kind. Bij slechts enkele gesprekken was informatie gegeven over de locatie van het gesprek en het gebruik van eventuele hulpmiddelen. Alleen de Raad voor de Kinderbescherming heeft in twee gesprekken de Drie Huizen methode gebruikt.

In vier verzoekschriften werd beschreven hoe de informatie van het kind meegewogen is in de beslissing. In al deze gevallen betrof het kinderen die zelf ook aangaven ernstige problemen te ervaren. Mede hierdoor was besloten het verzoek tot uithuisplaatsing in te dienen. Een voorbeeld: *“politie belt (G1) dat zij zich zorgen maken om de situatie en*

dat verhaal van (kind) geloofwaardig lijkt. (G1) besluit dat het in het belang van (kind) is om verblijf bij tante te handhaven.” In de beschikking, rapporten van de Raad voor de Kinderbescherming, de hulpverleningsplannen en overige documenten stond geen informatie over hoe de mening van het kind meegewogen is.

6.5 Tussenconclusie

Het voorbereiden van dossieronderzoek bleek erg tijdrovend te zijn voor de gecertificeerde instelling (o.a. omwille van het anonimiseren) en de respons van de gecertificeerde instellingen was daardoor beperkt. Omwille van het kleine aantal gecodeerde dossiers dient bovenstaande informatie voorzichtig geïnterpreteerd te worden. Bovendien dient opgemerkt te worden dat het ontbreken van informatie over gesprekken met kinderen niet hoeft te betekenen dat deze gesprekken niet hebben plaatsgevonden en eventueel tijdens de zitting besproken zijn.

Het bovenstaande in ogenschouw nemende valt op dat bij het merendeel van de dossiers informatie te vinden was over de mening van het kind. In ongeveer de helft was dit ook terug te vinden in het verzoekschrift. Opvallend vaak zijn gesprekken gedocumenteerd die niet door de opsteller van het document zelf zijn gevoerd, waardoor informatie over de mening van het kind regelmatig ‘doorgegeven’ wordt, waardoor mogelijk informatie verloren gaat. De redenen om geen gesprek te voeren, zoals leeftijd, taalbarrière en belasting, komen ook overeen met de informatie uit de interviews. Verder valt op dat de gesprekken inhoudelijk vooral gaan over de thuissituatie en de problemen die het kind ervaart, en veel minder over hoe het met het kind zelf gaat en hoe het kind aankijkt tegen de mogelijk uithuisplaatsing. Hieruit blijkt dat het kind met name wordt geraadpleegd om informatie te verzamelen. Gesprekken met de rechter zijn in deze negentien dossiers nooit voorgekomen, wat aansluit bij de hierboven geschetste situatie. Tenslotte is de weging van de mening van het kind weinig besproken, alleen in enkele verzoekschriften wordt de ernst van de situatie extra benadrukt door de mening en informatie van het kind.

7. Conclusie

Versterken van de stem van 12-minners bij uithuisplaatsing

Volgens het artikel 12 IVRK dient een kind op alle leeftijden in de mogelijkheid te worden gesteld zijn mening te geven bij een ingrijpende beslissing die hem aangaat en wordt er dus geen leeftijdsgrens gehanteerd vanaf wanneer naar de mening van het kind kan worden gevraagd. Ook het Europees Hof voor de Rechten van de Mens is van oordeel dat niet enkel op basis van leeftijd mag worden bepaald of de mening van kinderen gevraagd wordt wanneer zij voor ingrijpende beslissingen staan die hen aangaan. In de Nederlandse wetgeving wordt bij plaatsing van een kind naar een gesloten instelling geen leeftijdsgrens gehanteerd, maar bij plaatsing naar een pleeggezin, een gezinshuis of een open instelling wel. Daar is de kinderrechtster niet verplicht de mening van een kind onder de twaalf jaar te vragen en aldus het kind te betrekken bij de beslissing, maar wordt wel de ruimte gelaten om dit te doen (artikel 809 lid 1 Rv). De Nederlandse wet is op dit punt strikt genomen dus niet in strijd met internationale wetgeving, maar maakt het wel mogelijk om een onderscheid te maken op grond van de leeftijd van het kind waardoor de Nederlandse wet enigszins ambigu is.

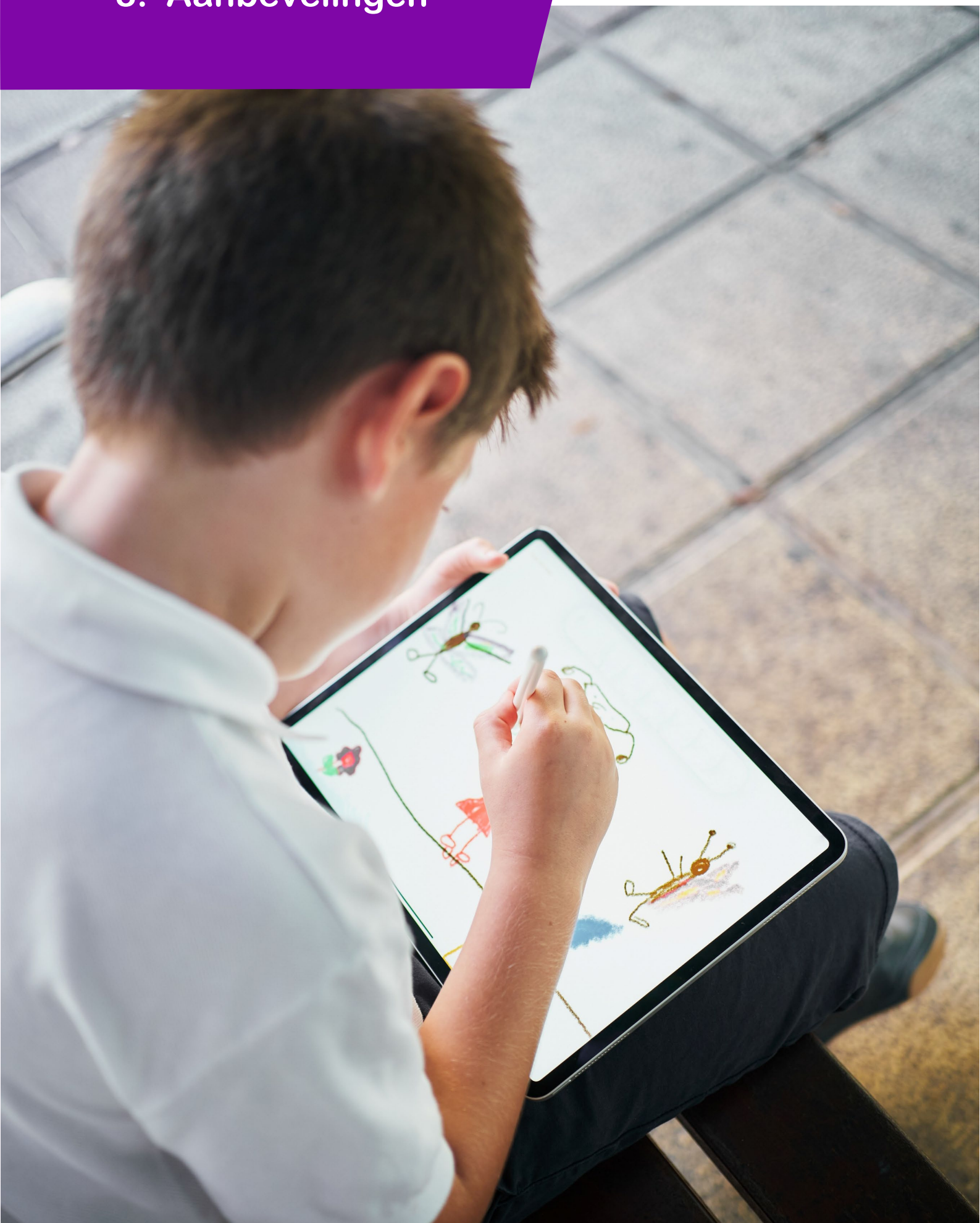
Deze ambiguïteit vinden we ook terug in het veld. De professionals die wij spraken zijn behoorlijk positief over hoe participatie van kinderen onder de twaalf jaar verloopt bij uithuisplaatsingen. Raadsonderzoekers en jeugdbeschermers praten met kinderen wanneer zij betrokken zijn bij een gezin, ook al vanaf een zeer jonge leeftijd, om inzicht te krijgen in hoe kinderen in hun vel zitten en hoe zij kijken naar hun thuissituatie. Zij wegen deze informatie ook mee in hun beslissingen. Kinderen worden echter nauwelijks betrokken bij het verzoekschrift en de rechtszaak. Jeugdhulpprofessionals zijn terughoudend met het bespreken van een mogelijke uithuisplaatsing met kinderen, omdat dit te belastend zou zijn. Onze kleine selectie verzoekschriften bevestigt dit beeld, aangezien de mening van kinderen over de uithuisplaatsing slechts enkele keren staat beschreven. De mening van kinderen over de thuissituatie en problemen komen vaker naar voren, hoewel ook dit summier beschreven staat. Daarnaast hanteren de meeste rechtbanken de leeftijdsgrens van twaalf jaar voor een gesprek met de rechter en worden

advocaten en bijzondere curatoren bij reguliere uithuisplaatsingen niet aangesteld. De kinderen (en jeugdigen) die wij gesproken hebben beamen dat zij niet betrokken werden bij de juridische aspecten van de uithuisplaatsing. In tegenstelling tot de professionals zijn kinderen ook minder positief over participatie voorafgaand aan en na afloop van de uithuisplaatsing. Zij vinden dat ze te weinig worden betrokken en te weinig uitleg krijgen. Kinderen zien participatie wel als maatwerk en begrijpen dat het niet altijd mogelijk is participatief te werken, bijvoorbeeld bij crisissituaties. Ondanks deze verschillen is er een grote gelijkenis in de standpunten van professionals en kinderen wat betreft de opbrengsten van participatie, namelijk uitleg geven, informatie verzamelen, meewegen van deze informatie en het kind een plek geven in het proces. De randvoorwaarden voor goede participatie die zowel kinderen als professionals noemen zijn enigszins complementair. Kinderen willen een professional met een open houding die de tijd neemt voor het gesprek en hen veiligheid biedt. Professionals stellen de belastbaarheid van kinderen als randvoorwaarde voorop, evenals het creëren van een kindvriendelijke omgeving en het aannemen van een houding waarbij het kind zich op zijn gemak voelt. Met name zorgen om de belastbaarheid en capaciteiten van kinderen worden aangegrepen als redenen om hen niet te laten participeren, terwijl onderzoek en praktijk uitwijzen dat participatie een positieve bijdrage kan leveren aan de situatie. De capaciteiten van een kind kunnen pas goed beoordeeld worden als het gesprek wordt aangegaan. Daarnaast wordt het afzien van participatie wegens de belasting van een kind summier of niet onderbouwd. Om kinderen nog vaker en beter te laten participeren bij uithuisplaatsingsbeslissingen is een attitude verandering nodig naar 'ja, tenzij..' en voldoende expertise en tijd bij professionals.

Dit onderzoek leert ons dat hoewel er veel aandacht is in de jeugdbeschermingsketen voor het participeren van kinderen wanneer beslissingen over hun uithuisplaatsing worden genomen, zowel de wetgeving als de praktijk nog voor verbetering vatbaar zijn. Hiervoor doen wij in het volgende hoofdstuk een aantal aanbevelingen.

8. Aanbevelingen

Versterken van de stem van 12-minners bij uithuisplaatsing

8.1 Aan de overheid

1. Hanteer het uitgangspunt dat ieder kind in staat is zijn eigen mening te vormen en te uiten.

- Geef hier uitvoering aan door de wet zodanig aan te passen dat hierin het uitgangspunt wordt opgenomen dat een kind dat jonger is dan twaalf jaar standaard in de gelegenheid wordt gesteld zijn mening te geven als het kind hier zelf om vraagt, tenzij uit onderzoek blijkt dat het niet in het belang van het kind is om gehoord te worden.
- Pas de wet zodanig aan dat de kinderrechter verplicht is om zijn beslissing om een kind dat jonger is dan twaalf jaar niet te horen te motiveren.
- Zorg dat er voldoende financiële middelen beschikbaar zijn voor de Raad voor de Kinderbescherming, de gecertificeerde instellingen en de rechtsspraak, zodat professionals de tijd en ruimte hebben om participatie met kinderen goed vorm te geven.

8.2 Aan de Raad voor de Kinderbescherming en de gecertificeerde instellingen

1. Hanteer het uitgangspunt dat ieder kind in staat is zijn eigen mening te vormen en te uiten.

- Geef hier in de praktijk vorm aan door ieder kind dat mogelijk uit huis wordt geplaatst te spreken over zijn beleving van de thuissituatie en zijn mening over de te nemen beslissing. Neem deze mening in het verzoekschrift op.
- Wijk alleen af van dit uitgangspunt als blijkt dat het in strijd is met de belangen van het kind om over de voorgenomen uithuisplaatsing te spreken. Motiveer de beslissing om niet met een kind te spreken en neemt dit op in het verzoekschrift aan de kinderrechter.
- Besteed tijdens het multidisciplinaire overleg aandacht aan de participatie van kinderen. Overleg of dit in het belang van het kind is en hoe dit het beste voor het individuele kind vormgegeven kan worden.

2. Zorg dat het kind goed wordt voorbereid op het gesprek zodat het kind goed geïnformeerd zijn mening kan vormen.

- Informeer het kind over het recht om zijn mening te geven over zaken die hem raken, zoals in dit geval het verzoekschrift tot uithuisplaatsing.

- Leg het kind uit dat hij de keuze heeft om zijn mening te geven en dat dit geen verplichting is.
- Informeer het kind over welke vraag er voorligt en de impact die de mening van het kind kan hebben op de beslissing.
- Leg het kind uit dat het recht om gehoord te worden niet betekent dat de mening van het kind opgevolgd moet worden.
- Geef het kind van tevoren informatie over wanneer, hoe, waar en met wie het gesprek plaatsvindt.
- Sluit zoveel mogelijk aan bij de wensen van het kind. Kinderen geven aan dat zij het prettig vinden als zij mogen aangeven waar het gesprek plaatsvindt. Sommige kinderen vinden het fijn om het gesprek op school plaats te laten vinden en andere kinderen willen het gesprek liever thuis voeren.

3. Stel het kind in staat zijn mening vrijelijk te uiten.

- Kinderen geven aan dat zij niet de mogelijkheid hebben gehad hun mening vrijelijk te uiten. Kinderen die wel een gesprek hebben gehad voor de uithuisplaatsing waren niet op de hoogte van een dreigende uithuisplaatsing, waardoor zij hun mening hierover niet konden geven. Spreek kinderen in principe altijd wanneer een uithuisplaatsing dreigt en ontdek tijdens dit gesprek de mate van participatie die in de mogelijkheden van het kind ligt. Bespreek, wanneer de veiligheid dit toelaat, de dreigende uithuisplaatsing met het kind.
- Kinderen hebben verschillende voorkeuren in hoe zij willen participeren. Sommigen willen meerdere gesprekken met de raadsonderzoeker of jeugdbeschermer, sommigen zijn graag creatief bezig tijdens het gesprek en sommigen laten liever anderen hun mening verwoorden. Bekijk per geval waar het kind behoefte aan heeft en wat tot de mogelijkheden behoort. Het participatie keuzemenu (bijlage I) kan hiervoor gebruikt worden.
- Vaak zal één gesprek te weinig zijn voor kinderen om zich veilig genoeg te voelen om alles te vertellen wat ze willen vertellen. Zorg ervoor dat er ruimte is om meerdere gesprekken te voeren, als het kind dit wil.
- Participatie dient vormgegeven te worden door professionals met een menselijke en open houding, die de gespreksvaardigheden en kennis van creatieve hulpmiddelen bezitten om met jonge kinderen in gesprek te komen. Onderzoek binnen de organisatie of er op dit punt ruimte is voor

verbetering, bijvoorbeeld door het volgen van trainingen. Ga hierover ook in gesprek met kinderen.

- Informeer de rechter wanneer het kind aangeeft in gesprek met de rechter te willen en geef aan of dit in het belang van het kind is.

4. Weeg de mening van het kind mee in de besluitvorming.

- Neem de mening van het kind serieus en hecht passend belang aan de mening van het kind, rekening houdend met de leeftijd en ontwikkeling van het kind. Kinderen vinden het met name belangrijk dat zorgelijke signalen opgepikt worden en dat hun wensen wat betreft het vormgeven van de uithuisplaatsing serieus genomen worden.
- Neem een standaardparagraaf op in het verzoekschrift tot uithuisplaatsing waarin staat aangegeven wat de mening van het kind is en wat met het kind besproken is.
- Laat in het verzoekschrift tot uithuisplaatsing zien hoe de mening van het kind heeft meegewogen bij het maken van de beslissing.

5. Koppel terug wat er met de mening van het kind is gedaan.

- Informeer het kind over de beslissing die is genomen (wel of niet indienen verzoekschrift bij de kinderrechter).
- Leg het kind uit hoe zijn mening heeft meegewogen bij het maken van deze beslissing. Dit geeft kinderen de boodschap dat hun verhaal er toe doet en geeft hen de mogelijkheid hier vragen over te stellen.
- Geef het kind de mogelijkheid te reageren op de beslissing.

6. Informeer het kind over de mogelijkheid om in verweer te komen tegen een beslissing.

- Informeer een kind over stappen die hij kan nemen als hij vindt dat hij onvoldoende de gelegenheid heeft gehad om zijn mening te geven of als hij vindt dat zijn mening onvoldoende is meegewogen.

7. Zie participatie als een continu proces

- Kinderen geven aan dat zij het fijn vinden als zij na de uithuisplaatsing de mogelijkheid hebben om uitleg te vragen over hetgeen de kinderrechter heeft beslist en wat de gevolgen hiervan zijn. Zorg er als jeugdbeschermer voor dat je weet of het kind hieraan behoefte heeft en speel daar op in.

- Zorg er als jeugdbeschermer voor dat het kind weet wie je bent en hoe het kind je kan bereiken. Laat bijvoorbeeld een kaartje achter met daarop je foto en contactgegevens.

8.3 Aan de rechtbank en hoven

1. Hanteer het uitgangspunt dat ieder kind in staat is zijn eigen mening te vormen en te uiten.

- Geef hier in de praktijk vorm aan door ieder kind dat jonger is dan twaalf jaar standaard uit te nodigen om zijn mening te geven als het kind hier zelf om vraagt of hier door hulpverleners om wordt verzocht.
- Wijk alleen af van dit uitgangspunt als duidelijk is dat het horen van een kind dat jonger is dan twaalf jaar in strijd is met zijn belangen.
- Overweeg vaker om kinderen onder de twaalf jaar uit eigen beweging uit te nodigen voor een gesprek, bijvoorbeeld vanaf de leeftijd van acht of tien jaar in navolging van andere rechtbanken.
- Motiveer de beslissing om een kind niet te horen en doe dit op een voor het kind begrijpelijke wijze.
- Bevraag de verzoeker tot uithuisplaatsing als het verzoekschrift geen informatie bevat over wat de mening van het kind is ten aanzien van de uithuisplaatsing en de thuissituatie (tenzij er sprake is van een spoeduthuisplaatsing).
- Overweeg vaker de (ambtshalve) benoeming van een bijzondere curator als de mening van het kind niet naar voren komt tijdens de uithuisplaatsingsprocedure en het kind in de knel dreigt te raken.
- Overweeg vaker de (ambtshalve) benoeming van een bijzondere curator ten aanzien van zeer jonge kinderen of kinderen met een beperking die uit huis worden geplaatst zodat hun belang via een vertegenwoordiger naar voren wordt gebracht.
- Kies ervoor om in de meeste uithuisplaatsingszaken een gedragswetenschapper als bijzondere curator aan te stellen, omdat zij de expertise hebben om met jonge kinderen in gesprek te gaan.

2. Zorg dat het kind goed wordt voorbereid op het gesprek met de kinderrechter zodat het kind goed geïnformeerd zijn mening kan vormen.

- Zorg ervoor dat de brief waarin het kind wordt uitgenodigd om zijn mening te geven in kindvriendelijke taal is geschreven.

- Informeer het kind in de brief in ieder geval over de volgende punten:
 - a. het onderwerp van het gesprek
 - b. dat het kind het recht heeft zijn mening te geven over belangrijke zaken die hem raken
 - c. de impact die de mening van het kind kan hebben op de beslissing
 - d. het recht om gehoord te worden niet betekent dat de mening van het kind opgevolgd moet worden
 - e. wanneer, hoe, waar en met wie het gesprek plaatsvindt
- Kinderen geven aan dat zij het prettig vinden als de brief illustraties bevat ter ondersteuning van de boodschap. Er kan ook verwezen worden naar (reeds bestaande) filmpjes of infographics.

3. Stel het kind in staat zijn mening vrijelijk te uiten.

- Participatie dient vormgegeven te worden door professionals met een menselijke en open houding, die de gespreksvaardigheden bezitten om met jonge kinderen in gesprek te komen. Zowel rechters als andere professionals geven aan dat dit soms nog onvoldoende is onder rechters. Zorg voor een passend trainingsaanbod en maak gebruik van de expertise van andere professionals. Ga hierover ook in gesprek met kinderen.
- Kinderen geven aan dat zij het fijn vinden als zij hun mening kunnen uiten in een kindvriendelijke omgeving. Het inrichten van een kindvriendelijke ruimte op de rechtbank waar de kindgesprekken plaatsvinden of deze gesprekken op locatie bij het kind voeren zijn mogelijkheden om hieraan tegemoet te komen.
- Sommige kinderen geven aan dat zij het prettig vinden als zij tijdens het gesprek met de kinderrechter kunnen tekenen of een spelletje spelen. Zorg ervoor dat deze materialen beschikbaar zijn als het kind daarvan gebruik wil maken.

4. Weeg de mening van het kind mee in de besluitvorming.

- Neem de mening van het kind serieus en hecht passend belang aan de mening van het kind, rekening houdend met de leeftijd en ontwikkeling van het kind. Kinderen vinden het met name belangrijk dat zorgelijke signalen opgepikt worden en dat hun wensen wat betreft het vormgeven van de uithuisplaatsing serieus genomen worden.

- Geef in de uitspraak weer wat de mening van het kind is.
- Geef in de uitspraak weer hoe de mening van het kind heeft meegewogen bij het maken van de beslissing.

5. Koppel terug wat er met de mening van het kind is gedaan.

- Informeer het kind over de beslissing die is genomen. Waar mogelijk in een persoonlijk gesprek met het kind.
- Leg het kind uit hoe zijn mening heeft meegewogen bij het maken van de beslissing.
- Geef het kind de mogelijkheid te reageren op de beslissing.
- Als het kind niet ter zitting aanwezig is, wijs dan iemand aan – bijvoorbeeld de jeugdbeschermer of een bijzondere curator – die verantwoordelijk is om aan het kind terug te koppelen welke beslissing er is genomen en hoe de mening van het kind heeft meegewogen bij het maken van de beslissing.

6. Geef het kind de mogelijkheid om in verweer te komen tegen een beslissing.

- Informeer het kind over beschikbare stappen die hij kan nemen als hij vindt dat hij onvoldoende de gelegenheid heeft gehad om zijn mening te geven of als hij vindt dat zijn mening onvoldoende is meegewogen.
- Informeer een kind dat in een gesloten instelling voor jeugdhulp wordt geplaatst over de mogelijkheid om hoger beroep te gaan tegen de beslissing.
- Als het kind niet ter zitting aanwezig is of als de uitspraak niet ter zitting kan worden meegedeeld, wijs dan iemand aan – bijvoorbeeld een bijzondere curator of de jeugdbeschermer – die deze informatie aan het kind geeft.

Wetenschappelijke literatuur

- Bartelink, V., ten Berge, I., & van Vianen, R. (2015). *Richtlijn Uithuisplaatsing voor jeugdhulp en jeugdbescherming*. Utrecht: NVO, BPSW, NIP.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77–101.
- Cashmore, J. (2002). Promoting the participation of children and young people in care. *Child Abuse & Neglect*, 26, 837-847.
- Horwath, J., Kalyva, E., & Spyru, S. (2012). "I want my experiences to make a difference". Promoting participation, policy-making and service development by young people who have experienced violence. *Children & Youth Services Review*, 34, 155-162.
- Landsdown, G. (2005). *The evolving capacities of the child*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre/Save the Children.
- Leeson, C. (2007). My life in care: Experiences of non-participation in decision-making processes. *Child & Family Social Work*, 12, 268-277.
- Pölkki, P., Vornanen, R., Pursiainen, M., & Riikonen, M. (2012). Children's participation in child protection processes as experienced by foster children and social workers. *Child Care in Practice*, 18, 107-125.
- Tilbury, C., & Osmond, J. (2006). Permanency planning in foster care: A research review and guidelines for practitioners. *Australian Social Work*, 59, 265-280.
- Vis, S.A., Strandbu, A., Holton, A., & Thomas, N. (2011). Participation and health – Research review of participation in planning and decision-making. *Child and Family Social Work*, 16, 325-335.

Jurisprudentie

Nationaal

- Parket HR 4 mei 2018, ECLI:NL:PHR:2018:463 (conclusie A-G Lücker)
- HR 1 november 2013, ECLI:NL:HR:2013:1084, NJ 2014/24 m.nt. S.F.M. Wortmann
- HR 24 januari 2003, NJ 2003, 198
- HR 4 november 1983, NJ 1984, 652

Internationaal

- EHRM 3 september 2015, 10161/13 (M&M/Kroatië)
- EHRM 12 juli 2012, 60437/08 (Eriksson/Zweden)
- EHRM 28 oktober 2010, 52502/07 (Aune/Noorwegen)
- EHRM 8 juli 2003, 31871/96 (Sommerfeldt/Duitsland)
- EHRM 8 juli 2003, 30943/96 (Sahin/Duitsland)
- EHRM 28 november 1988, 10929/84 (Nielsen/Denemarken)
- EHRM 25 april 1978, 5856/72 (Tyrer/Verenigd Koninkrijk)

Nationale wet- en regelgeving

- Burgerlijk Wetboek, Boek 1
- Jeugdwet

Internationale documenten

- General Comment nr. 14 'The right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration' (CRC/C/GC/14, 2013)
- Council of Europe, Guidelines on child-friendly justice, 2010
- General Comment nr. 12 'The right of the child to be heard' (CRC/C/GC/12, 2009)
- Guidelines for the Alternative Care of Children (A/RES/64/142)
- Quality for Children Standards for out-of-home child care in Europe, 2007

Participatie keuze menu

Uitleg

Als raadsonderzoeker of jeugdbeschermer komt het voor dat u betrokken bent bij een gezin waar de uithuisplaatsing van één of meerdere kinderen dreigt. U heeft dan gesprekken met de ouders en u legt vaak ook aan het kind uit waarom u betrokken bent. Wellicht probeert u ook van het kind te horen hoe hij/zij naar de thuissituatie kijkt.

Kinderen hebben het recht om te participeren bij de beslissingen die hen aangaan en een uithuisplaatsing is bij uitstek een beslissing die het kind raakt. Het kan soms lastig zijn om verder te komen in het gesprek met een kind dan alleen uitleg geven. Om het kind duidelijk te maken welke mogelijkheden hij heeft om zijn mening kenbaar te maken en hem/haar hier zelf keuzes in te laten maken, is het Participatie Keuzemenu gemaakt. Een kort A4-tje waarop het kind kan aankruisen wat hij/zij graag zou willen aan participatie.

Het blad 'Hulp in het gezin' kunt u invullen met het kind zodra u betrokken raakt bij het kind. U wilt graag een gesprek met het kind, bijvoorbeeld om te weten te komen hoe het met het kind gaat, hoe het kind naar zijn/haar thuissituatie kijkt, welke problemen het kind ervaart en welke oplossingen het kind wil. Dit

blad kunt u gebruiken tijdens uw eerste gesprek met het kind en samen invullen na uw uitleg. Op de eerste en tweede stippellijn vult u uw eigen naam in. Vervolgens gaat u na of het kind in gesprek wil hierover of dat hij/zij liever op een andere manier zijn/haar mening kenbaar maakt. Als hij/zij wel een gesprek wil, kunt u samen kijken hoe het gesprek vormgegeven kan worden. Wellicht kunt u ook al beginnen met dit gesprek na het invullen.

Het blad 'de kinderrechter' vult u samen met het kind in wanneer u een verzoekschrift indient om een kind uit huis te laten plaatsen. U kunt samen kijken of het kind aan de rechter wil laten weten hoe hij/zij denkt over het verzoek tot uithuisplaatsing. Hierbij moet u wel benoemen dat, als het kind met de rechter wil spreken, u dit aan de rechter zal vragen maar dat de kinderrechter niet verplicht is om het kind uit te nodigen voor een gesprek. Daarnaast kunnen opties gegeven worden hoe het kind toch zijn/haar mening kan laten horen via een brief of derden. Bovendien kunt u met het kind bekijken van wie hij/zij de terugkoppeling graag zou willen horen. Vul hier op de eerste stippellijn optie uw eigen naam in en laat de tweede stippellijn optie open voor het kind om iemand in te vullen. Uiteraard staat het kinderen vrij om meerdere opties te kiezen.

Keuzemenu: hulp in het gezin

Hoi, mijn naam is en ik kom jou en jouw mama en/of papa helpen.

Om iedereen goed te helpen, wil ik ook graag met jou praten. Hieronder kan je aankruisen wat jij fijn vindt bij dat gesprek. Het eerste antwoord is al ingevuld als voorbeeld, omdat ik altijd uitleg geef. Op de stippellijn mag je zelf een antwoord invullen.

Je krijgt uitleg waarom ik kom helpen.

☒ Ja ☐ Nee

Wil je praten met mij? Ik wil graag weten hoe het met jou gaat.

☐ Ja ☐ Nee

Wil je een brief schrijven hierover?

☐ Ja ☐ Nee

Mag ik vragen hoe het met jou gaat aan:

☐ Oma/opa ☐ Oom/tante

☐ Juf/meester ☐

Waar wil je praten?

☐ Thuis ☐ Op school ☐ In een speelkamer ☐ Telefonisch ☐

Hoe wil je praten?

☐ Met tekenen ☐ Met een spelletje ☐ Buiten lopen ☐

Keuzemenu: de kinderrechter

De kinderrechter gaat kijken welke hulp jij en jouw ouders(s) gaan krijgen.

Soms wil de kinderrechter ook met kinderen praten. Hieronder kan je aankruisen wat jij fijn zou vinden. Het eerste antwoord is al ingevuld als voorbeeld, omdat ik altijd uitleg geef. Op de stippellijn mag je zelf een antwoord invullen.

Je krijgt uitleg waarom de kinderrechter gaat beslissen welke hulp jullie gaan krijgen.

☒ Ja ☐ Nee

Wil je praten met de kinderrechter over hoe het met jou gaat en welke hulp je wil?

☐ Ja ☐ Nee

Wil je een brief schrijven hierover?
Deze geef ik aan de rechter.

☐ Ja ☐ Nee

Mag de rechter vragen hoe het met
jou gaat en welke hulp jij wil aan:

☐ Mama ☐ Papa ☐

Ik ga tegen de kinderrechter zeggen dat jij dit wilt.
Dan beslist de kinderrechter of hij/zij je uitnodigt.

Als de rechter je uitnodigt, hoe wil je met hem/haar praten?

☐ Met tekenen ☐ Met een spelletje ☐ Telefonisch/video bellen ☐

Van wie wil je de beslissing van de kinderrechter horen?

☐ Mama ☐ Papa ☐ De kinderrechter ☐

Januari 2022

© 2022 Rijksuniversiteit Groningen en
Defence for Children

Rijksuniversiteit Groningen
Broerstraat 5
9700 AB Groningen

Defence for Children
Hooglandse Kerkgracht 17g
2312 HS Leiden

Auteurs

Dr. Anne Steenbakkers
Mr. Mariëlle Bahlmann
Prof. dr. Hans Grietens

Uitgever

Defence for Children

Financiering

Stichting Kinderpostzegels

Foto's

Shutterstock

Vormgeving

Gabriëlle Thijsen